

**ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Ковтун Ксенія Олександрівна

УДК 343.3

**ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ
ВПЛИВОМ**

Спеціальність D8 – Право

Галузь знань D – Бізнес, адміністрування та право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Ксенія КОВТУН

Науковий керівник: **Бараннік Роман В'ячеславович**,
кандидат юридичних наук, доцент

АНОТАЦІЯ

Ковтун К.О. Кримінальна відповідальність за зловживання впливом. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю D8 «Право». – Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2026.

У дисертації проведено комплексне наукове дослідження інституту кримінальної відповідальності за зловживання впливом.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній юриспруденції науці комплексних наукових досліджень, присвячених здійсненню характеристики кримінальної відповідальності за зловживання впливом. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових положень, рекомендацій і висновків, зокрема:

уперше:

- обґрунтовано доцільність розгляду суб'єкта пасивного зловживання впливом як спеціального, із визначенням його через негативну ознаку, як особи, яка не реалізує можливості, пов'язані зі статусом працівника підприємства, установи чи організації, а також не використовує владні чи службові повноваження службової особи публічного або приватного права, що дозволить більш чітко відмежувати склад зловживання впливом від суміжних корупційних кримінальних правопорушень, зокрема тих, що передбачають використання службового становища;

- обґрунтовано доцільність доповнення ст. 369-2 КК України особливо кваліфікованим складом злочину, який передбачає відповідальність службової особи за вчинення зловживання впливом із використанням службового становища, що дозволить більш чітко диференціювати кримінальну

відповідальність залежно від характеру використаних можливостей та ступеня суспільної небезпечності діяння;

удосконалено:

- удосконалено підхід до розмежування зловживання впливом (ст. 369-2 КК України) та суміжних складів кримінальних правопорушень, зокрема передбачених статтями 354, 368, 368-3, 368-4 КК України, шляхом обґрунтування критерію спрямованості неправомірної вигоди – на безпосереднє вчинення дії уповноваженим суб'єктом або на здійснення впливу на нього через третю особу;

- наукові положення щодо законодавчої техніки регламентації відповідальності за зловживання впливом шляхом аргументування необхідності доповнення ст. 369-2 КК України спеціальною приміткою, яка б нормативно закріплювала критерії визначення суб'єкта для кваліфікованих складів, передбачених частинами другою та третьою цієї статті;

- підходи до розуміння зловживання впливом як самостійного корупційного кримінального правопорушення, сутність якого полягає не у фактичному впливі на прийняття рішення, а в неправомірному обігу впливу як соціального ресурсу доступу до публічної влади. Обґрунтовано, що стаття 369-2 КК України за своєю правовою природою встановлює формальний склад кримінального правопорушення, який охоплює як реальний, так і удаваний вплив незалежно від досягнення бажаного результату;

- підхід до відмежування зловживання впливом від підкупу та шахрайства шляхом визначення критерію спрямованості умислу та характеру домовленості між сторонами;

набуло подальшого розвитку:

- положення щодо забезпечення єдності правозастосування, відповідно до якого до внесення змін до кримінального законодавства пропонується орієнтуватися на правові позиції Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду як джерело узагальненого тлумачення відповідних кримінально-правових норм;

- наукові підходи до відмежування зловживання впливом від підкупу службової особи та посередництва у підкупі шляхом визначення вирішального критерію – цільової адресації неправомірної вигоди.

- аргументація, що ключовою кваліфікаційною ознакою зловживання впливом є саме корупційний обмін неправомірної вигоди на вплив, що має пріоритетне значення порівняно з фактом реального здійснення такого впливу.

Встановлено, що чинна редакція ст. 369-2 КК України характеризується казуїстичністю та внутрішньою суперечливістю, що ускладнює її тлумачення та застосування.

Проаналізовано співвідношення зловживання впливом із суміжними складами кримінальних правопорушень. Встановлено, що найбільші труднощі виникають при відмежуванні від підкупу службової особи, шахрайства та посередництва у корупційних злочинах. Досліджено, що відсутність чітких критеріїв розмежування призводить до нестабільності правозастосування та створює передумови для помилкової кваліфікації.

Встановлено, що судова практика схиляється до широкого тлумачення змісту поняття «вплив», включаючи як службові, так і особисті зв'язки. Обґрунтовано, що таке розширене розуміння не повністю відповідає міжнародним стандартам, які орієнтовані на протидію саме «фоновій» корупції, пов'язаній із професійною або соціальною наближеністю до влади.

Досліджено проблему кваліфікації удаваного впливу. Встановлено, що відсутність чітких законодавчих орієнтирів призводить до конкуренції між ст. 369-2 КК України та нормами про шахрайство. Обґрунтовано, що вирішальним критерієм застосування кримінальної відповідальності за зловживання впливом має бути характер домовленості – чи йдеться про продаж впливу як соціального ресурсу, чи про обман без корупційного змісту.

Встановлено доказування у справах цієї категорії має специфічний характер, оскільки ґрунтується переважно на фіксації комунікації між сторонами, на дослідженні ризиків провокації злочину та необхідності суворого дотримання

процесуальних гарантій застосування кримінальної відповідальності за зловживання впливом.

У результаті дослідження сформульовано напрями вдосконалення законодавства, що полягають в: уточненні поняття впливу; нормативному визначенні вимагання неправомірної вигоди; удосконаленні структури статті 369-2 КК України; посиленні процесуальних гарантій недопущення провокації впливу.

Зроблено висновок, що зловживання впливом не завжди має ознаки корупційного злочину, особливо у випадках використання суто особистих зв'язків, що ставить під сумнів доцільність автоматичного віднесення всіх таких діянь до корупційних.

Обґрунтовано доцільність доповнення статті 369-2 Кримінального кодексу України частиною четвертою у такій редакції (додаток Б):

«Дії, передбачені частинами другою або третьою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища чи пов'язаних із ним можливостей, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна».

Ключові слова : відповідальність, застосування права, запобігання корупції, корупційне правопорушення, зловживання впливом, кримінальне правопорушення, кримінальний проступок.

ABSTRACT

Kovtun K.O. Criminal Liability for Abuse of Influence. – Qualification scientific work as a manuscript.

A dissertation for obtaining the Doctor of Philosophy degree in specialty D8 «Law». – Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, 2026.

The dissertation presents a comprehensive scientific study of the institute of criminal liability for abuse of influence.

The scientific novelty of the obtained results lies in the fact that the dissertation is one of the first comprehensive scientific studies in Ukrainian legal science devoted to the characterization of criminal liability for abuse of influence. As a result of the research, a number of new scientific provisions, recommendations, and conclusions have been formulated, in particular:

For the first time:

the expediency of considering the subject of passive abuse of influence as a special subject defined through a negative feature has been substantiated, namely as a person who does not use opportunities related to the status of an employee of an enterprise, institution, or organization, and does not exercise official or authoritative powers of a public or private official, which allows a clearer distinction between abuse of influence and related corruption offences involving the use of official position;

the expediency of supplementing Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine with an especially qualified corpus delicti has been substantiated, providing for liability of an official for committing abuse of influence using official position, which enables clearer differentiation of criminal liability depending on the nature of the means used and the degree of social danger of the act;

Improved:

the approach to distinguishing abuse of influence (Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine) from related criminal offences (Articles 354, 368, 368-3, 368-4 of the Criminal Code of Ukraine) by substantiating the criterion of the direction of undue advantage – whether it is aimed at direct action by an authorized person or at influencing such a person through a third party;

scientific provisions regarding legislative drafting of liability for abuse of influence through the substantiation of the need to supplement Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine with a special note that would define criteria for identifying the subject in qualified offences provided for in Parts 2 and 3 of this Article;

approaches to understanding abuse of influence as an independent corruption-related criminal offence, the essence of which lies not in the actual influence on decision-making, but in the unlawful circulation of influence as a social resource of access to public authority. It is substantiated that Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine establishes a formal *corpus delicti* covering both real and simulated influence regardless of the achievement of the desired result;

the approach to distinguishing abuse of influence from bribery and fraud by determining the criterion of intent direction and the nature of the agreement between the parties;

Further developed:

provisions on ensuring uniformity of law enforcement, according to which, until amendments to criminal legislation are introduced, it is proposed to rely on the legal positions of the Joint Chamber of the Criminal Cassation Court of the Supreme Court as a source of generalized interpretation of relevant criminal law provisions;

scientific approaches to distinguishing abuse of influence from bribery of an official and mediation in bribery by determining the decisive criterion – the target addressee of the undue advantage;

the argument that the key qualifying feature of abuse of influence is the corrupt exchange of undue advantage for influence, which has priority over the actual exercise of such influence.

It has been established that the current wording of Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine is characterized by casuistry and internal inconsistency, which complicates its interpretation and application.

The correlation between abuse of influence and related criminal offences has been analyzed. It has been established that the greatest difficulties arise in distinguishing it from bribery of an official, fraud, and mediation in corruption offences. It is shown that the lack of clear criteria leads to instability in law enforcement and creates preconditions for misqualification.

It has been established that judicial practice tends toward a broad interpretation of the concept of “influence,” including both official and personal connections. It is substantiated that such an expanded interpretation does not fully correspond to international standards, which are focused on combating so-called “background corruption” associated with professional or social proximity to power.

The issue of simulated influence has been studied. It has been established that the lack of clear legislative guidelines leads to competition between Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine and fraud provisions. It is substantiated that the decisive criterion should be the nature of the agreement – whether it concerns the sale of influence as a social resource or deception without a corruption component.

It has been established that proof in such cases has a specific character, as it is mainly based on the recording of communication between the parties, analysis of risks of provocation of a crime, and the necessity of strict adherence to procedural safeguards.

As a result of the study, directions for improving legislation have been formulated, including: clarification of the concept of influence; normative definition of extortion of undue advantage; improvement of the structure of Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine; strengthening procedural safeguards against provocation.

It is concluded that abuse of influence does not always have the characteristics of a corruption offence, especially in cases involving purely personal connections, which calls into question the automatic classification of all such acts as corruption-related.

The expediency of supplementing Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine with Part 4 in the following wording is substantiated (Appendix B):

«Acts provided for in Parts 2 or 3 of this Article, committed by an official using their official position or opportunities related thereto, –

shall be punishable by imprisonment for a term of five to eight years with deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities for up to three years and with confiscation of property.»

Keywords: liability, law enforcement, corruption prevention, corruption offence, abuse of influence, criminal offence, criminal misdemeanor.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ковтун К. О. Зловживання впливом: історичні передумови та реалії сьогодення. *Право та державне управління*. 2025. № 3. С. 280-285. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.3.36>
2. Ковтун К. О. Порівняльно-правовий аналіз регулювання зловживання впливом у зарубіжних країнах. *Право і суспільство*. 2025. № 6. С. 653-658. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.91>
3. Ковтун К. О. Міжнародно-правові стандарти та національна модель зловживання впливом: теоретико-правові засади та нормативні орієнтири. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 11. С. 444-446. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-11/96>
4. Панкратова К. О. Суб'єкт зловживання впливом: кримінально-правовий аспект. *Актуальні проблеми правової науки* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 10 грудня 2024 року Запоріжжя: ЗНУ, 2024. С. 33-36. URL: https://www.znu.edu.ua/faculty/law/nauka/2024/_vseukrayins_koyi_naukovo-praktichnoyi_konferents_yi_aktual_n_problemi_pravovoyi_nauki_gruden_.pdf.
5. Ковтун К. О. Предмет зловживання впливом : кримінально-правова характеристика (за ст. 369-2 КК України). *Правова освіта та правова наука в Україні в умовах сучасних трансформаційних процесів* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24 жовтня 2025 р. / за заг. ред. Т. О. Коломoeць Запоріжжя: ЗНУ, 2025. С. 23-27. URL: https://www.znu.edu.ua/faculty/law/nauka/2025/mater__ali_konferents__yi_pravova_osv__ta_ta_pravova_nauka_v_umovakh_suchasnikh.pdf.
6. Ковтун К.О. Проблеми кримінально-правової кваліфікації зловживання впливом (ст. 369-2 КК України) у світлі сучасної судової практики. *Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів* :

матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24 жовтня 2025 року / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2025. С. 161-166.

URL:

https://www.znu.edu.ua/faculty/law/nauka/2025/mater__ali_konferents__yi_pravova_osv__ta_ta_pravova_nauka_v_umovakh_suchasnikh.pdf.

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень.....	12
ВСТУП.....	13
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ.....	22
1.1. Генеза поняття та правова природа кримінальної відповідальності за зловживання впливом.....	22
1.2. Кримінально-правова характеристика зловживання впливом.....	39
1.3. Порівняльно-правовий аналіз регулювання зловживання впливом у зарубіжних країнах.....	74
Висновки до розділу 1.....	84
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ В УКРАЇНІ.....	91
2.1. Нормативно-правове регулювання застосування кримінальної відповідальності за зловживання впливом.....	91
2.2. Класифікація складів кримінальних правопорушень за зловживання впливом та їх кваліфікаційні ознаки	109
2.3. Проблеми застосування кримінальної відповідальності за зловживання впливом та напрями їх подолання	137
Висновки до розділу 2.....	175
ВИСНОВКИ.....	182
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	187
ДОДАТКИ.....	215

Перелік умовних скорочень

ВАКС – Вищий антикорупційний суд

ВС – Верховний Суд

ЄКПЛ – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КАС ВС – Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду

КК України – Кримінальний кодекс України

ККС ВС – Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду

КМУ – Кабінет Міністрів України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КСУ – Конституційний Суд України

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

ОП ККС ВС – Об’єднана палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду

ООН – Організація Об’єднаних Націй

САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура

Конвенція ООН проти корупції – Конвенція Організації Об’єднаних Націй проти корупції 2003 року

Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією –
Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією 1999 року

ОМС – органи місцевого самоврядування

UNCAC – United Nations Convention against Corruption

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасні трансформації суспільних цінностей, а також стратегічний курс України на європейську інтеграцію зумовлюють об'єктивну необхідність глибокого переосмислення національного законодавства, зокрема у сфері кримінального права. Особливого значення це набуває у контексті протидії корупції, яка залишається однією з ключових загроз ефективному функціонуванню державних інституцій. У зв'язку з цим актуалізується потреба приведення кримінально-правових норм у відповідність до міжнародних стандартів, зокрема тих, що закріплені у документах ООН та Ради Європи.

Підтвердженням послідовного руху України у цьому напрямі є ратифікація міжнародних антикорупційних конвенцій, системне врахування рекомендацій міжнародних організацій, а також удосконалення національного законодавства. Важливим етапом стало прийняття антикорупційних законів, які започаткували новий підхід до правового регулювання відповідальності за корупційні правопорушення. Надалі ці положення зазнавали численних змін та уточнень, що свідчить про постійний пошук оптимальної моделі кримінально-правового реагування на корупційні прояви. Станом на 2026 рік цей процес триває, з урахуванням як внутрішніх викликів, так і вимог європейської інтеграції.

Водночас слід враховувати, що міжнародні конвенції визначають лише загальні рамки криміналізації певних діянь, фіксуючи політичну волю держав до протидії корупції. Конкретизація змісту відповідних норм, їх структурна побудова та механізми реалізації залишаються у компетенції національного законодавця. Саме тому при імплементації міжнародних стандартів важливо враховувати особливості правової системи, юридичної техніки та національної правозастосовної практики. Ігнорування цих аспектів може призвести до формального запозичення норм без належної адаптації, що, у свою чергу, знижує їх ефективність.

Особливо це проявляється у сфері кримінальної відповідальності за зловживання впливом, яка є відносно новим інститутом для українського кримінального права. Практика застосування відповідної норми виявляє низку проблем, пов'язаних із її тлумаченням та кваліфікацією діянь. Зокрема, термінологічна подібність із іншими складами злочинів, такими як зловживання владою або службовим становищем, створює труднощі у правозастосуванні. Використання однакових або близьких за змістом конструкцій у різних статтях Кримінального кодексу ускладнює визначення об'єктивних та суб'єктивних ознак правопорушення, що нерідко призводить до помилок у кваліфікації, перекваліфікації діянь або навіть виправдувальних вироків.

Крім того, проблемним залишається питання розмежування зловживання впливом та суміжних корупційних правопорушень, насамперед підкупу. Схожість юридичних конструкцій і відсутність чітких критеріїв розмежування створюють правову невизначеність, що негативно впливає на ефективність боротьби з корупцією. У сучасних умовах, коли корупційні схеми стають дедалі складнішими та латентнішими, наявність таких прогалів є особливо небезпечною.

Актуальність дослідження також зумовлюється тим, що зловживання впливом належить до так званих проявів «фонові корупції», яка не завжди має очевидний характер, але суттєво підриває довіру до державних інституцій. Ефективна протидія цьому явищу потребує не лише вдосконалення кримінально-правових норм, а й забезпечення їх однакового та послідовного застосування. Саме тому важливим є підвищення якості законодавчої техніки, уточнення змісту ключових понять та усунення суперечностей у правовому регулюванні.

Науковий інтерес до проблеми кримінальної відповідальності за зловживання впливом є значним, про що свідчить наявність численних досліджень у сфері службових та корупційних злочинів. Вагомий внесок у розвиток цієї тематики зробили як українські, так і зарубіжні вчені, які досліджували різні аспекти кримінально-правової протидії корупції.

У кримінально-правовій науці питання кримінально-правової боротьби зі злочинами у сфері службової діяльності досліджували такі вчені, як О.Ф. Бантишев, Д.В. Бараненко, Б.В. Волженкін, А.В. Галахова, О.О. Дудоров, Б.В. Здравомислов, І.Ю. Зейкан, Г.М. Зеленов, В.П. Коваленко, М.Д. Лисов, Р.Л. Максимович, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, В.І. Осадчий, О.Б. Сахаров, О.Я. Светлов, Т.І. Слуцька, І.В. Терентьєв, В.І. Тютюгін, М.І. Хавронюк, В.Г. Хашев, Ф.В. Шиманський та інші. Норму, яка передбачає кримінальну відповідальність за зловживання впливом, у своїх працях розглядали такі вчені як П.П. Андрушко, Л.П. Брич, В.І. Тютюгін, М.І. Хавронюк тощо.

При цьому у більшості випадків наукові дослідження вчених мали комплексний характер, оскільки присвячувалися корупційним правопорушенням у цілому, та містили лише загальний аналіз складу злочину, передбаченого ст. 369-2 КК України. Окрім робіт зазначених авторів теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження стали також праці українських і зарубіжних учених, зокрема: М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, А.М. Бойка, В.І. Борисова, М.Г. Вербенського, П.А. Вороб'я, С.Б. Гавриша, В.О. Глушкова, Н.О.Гуторової, О.М. Джужі, М.Й. Коржанського, О.М. Костенка, С.Я.Лихової, О.А. Мартиненка, П.С. Матишевського, П.П. Михайленка, А.А.Музики, А.В. Наумова, Б.С. Нікіфорова, В.М. Поповича, О.І. Рарога, А.В. Савченка, В.В. Сташиса, Є.Л. Стрельцова, В.Я. Тація, В.П. Тихого, Є.В.Фесенка, П.Л. Фріса, М.Д. Шаргородського, Н.М. Ярмиш, С.С. Яценка та ін. Водночас більшість таких праць має комплексний характер і розглядає зловживання впливом лише у загальному контексті інших корупційних правопорушень.

Незважаючи на наявність наукових напрацювань, проблема залишається недостатньо дослідженою на рівні спеціалізованих монографічних робіт. Зокрема, потребує подальшого опрацювання питання кримінально-правової характеристики складу злочину, передбаченого статтею 369-2 КК України, а також вироблення чітких рекомендацій щодо його застосування. Це особливо

важливо в умовах постійного оновлення законодавства та адаптації його до європейських стандартів.

Таким чином, актуальність теми кримінальної відповідальності за зловживання впливом зумовлена сукупністю факторів, а саме необхідністю вдосконалення антикорупційного законодавства, наявністю проблем у правозастосовній практиці, недостатнім рівнем наукової розробки окремих аспектів, а також потребою гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. Проведення комплексного дослідження цієї проблематики дозволить не лише поглибити теоретичні знання, а й сформулювати практичні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності кримінально-правової протидії зловживанню впливом в Україні в сучасних умовах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки, затвердженої Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-IX, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021, Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, визначених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. Роботу виконано в межах плану науково-дослідної роботи Запорізького національного університету за темою «Дослідження проблем теорії службового права» в умовах євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0120U000374).

Мета та задачі дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу наявних наукових і нормативних джерел визначити сучасний стан нормативно-правового регулювання кримінальної відповідальності за зловживання впливом.

Для досягнення поставленої мети в дисертації необхідно виконати такі основні задачі:

- визначити генезу поняття та правової природа кримінальної відповідальності за зловживання впливом;
- надати кримінально-правову характеристику зловживання впливом;
- здійснити порівняльно-правовий аналіз регулювання зловживання впливом у зарубіжних країнах;
- охарактеризувати нормативно-правове регулювання застосування кримінальної відповідальності за зловживання впливом;
- здійснити класифікацію складів кримінальних правопорушень за зловживання впливом та їх кваліфікаційні ознаки;
- охарактеризувати проблеми застосування кримінальної відповідальності за зловживання впливом та обґрунтувати напрями підвищення ефективності його нормативного регулювання.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері кримінальної відповідальності.

Предметом дослідження є кримінальна відповідальність за зловживання впливом.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, з урахуванням об'єкта та предмета дослідження, у роботі використано комплекс філософських, загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, вибір яких зумовлений характером досліджуваної проблематики, визначеними завданнями та структурою наукової роботи.

Історичний метод застосовано з метою дослідження становлення та еволюції категорії кримінальної відповідальності за зловживання впливом, а також для аналізу передумов її запровадження та розвитку (підрозділи 1.1, 1.2.). Догматичний метод використано для з'ясування теоретичних засад і нормативного змісту кримінально-правової характеристики зловживання впливом (підрозділи 1.2, 1.3).

Порівняльно-правовий метод застосовано під час дослідження зарубіжного досвіду регулювання зловживання впливом у кримінальному законодавстві

іноземних держав (підрозділи 1.3, 2.1). За допомогою діалектичного методу встановлено сутність та здійснено класифікацію складів кримінальних правопорушень за зловживання впливом та їх кваліфікаційних ознак (підрозділи 2.2., 2.3). Закони формальної логіки та методи структурно-системного наукового пізнання, методи індукції й дедукції, аналізу та синтез дозволили охарактеризувати структуру кримінальної відповідальності за зловживання впливом (розділ 2).

Нормативну основу роботи становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, закони України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, інші підзаконні нормативно-правові акти, а також законодавство зарубіжних держав.

Емпіричну базу дослідження становлять результати вибіркового аналізу кримінальних проваджень, розглянутих судами України; матеріали опублікованої судової практики, а також офіційні статистичні дані Генеральної прокуратури України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній юриспруденції науці комплексних наукових досліджень, присвячених здійсненню характеристики кримінальної відповідальності за зловживання впливом. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових положень, рекомендацій і висновків, зокрема:

уперше:

- обґрунтовано доцільність розгляду суб'єкта пасивного зловживання впливом як спеціального, із визначенням його через негативну ознаку, як особи, яка не реалізує можливості, пов'язані зі статусом працівника підприємства, установи чи організації, а також не використовує владні чи службові повноваження службової особи публічного або приватного права, що дозволить більш чітко відмежувати склад зловживання впливом від суміжних корупційних

кримінальних правопорушень, зокрема тих, що передбачають використання службового становища;

- обґрунтовано доцільність доповнення ст. 369-2 КК України особливо кваліфікованим складом злочину, який передбачає відповідальність службової особи за вчинення зловживання впливом із використанням службового становища, що дозволить більш чітко диференціювати кримінальну відповідальність залежно від характеру використаних можливостей та ступеня суспільної небезпечності діяння;

удосконалено:

- удосконалено підхід до розмежування зловживання впливом (ст. 369-2 КК України) та суміжних складів кримінальних правопорушень, зокрема передбачених статтями 354, 368, 368-3, 368-4 КК України, шляхом обґрунтування критерію спрямованості неправомірної вигоди – на безпосереднє вчинення дії уповноваженим суб'єктом або на здійснення впливу на нього через третю особу;

- наукові положення щодо законодавчої техніки регламентації відповідальності за зловживання впливом шляхом аргументування необхідності доповнення ст. 369-2 КК України спеціальною приміткою, яка б нормативно закріплювала критерії визначення суб'єкта для кваліфікованих складів, передбачених частинами другою та третьою цієї статті;

- підходи до розуміння зловживання впливом як самостійного корупційного кримінального правопорушення, сутність якого полягає не у фактичному впливі на прийняття рішення, а в неправомірному обігу впливу як соціального ресурсу доступу до публічної влади. Обґрунтовано, що стаття 369-2 КК України за своєю правовою природою встановлює формальний склад кримінального правопорушення, який охоплює як реальний, так і удаваний вплив незалежно від досягнення бажаного результату;

- підхід до відмежування зловживання впливом від підкупу та шахрайства шляхом визначення критерію спрямованості умислу та характеру домовленості між сторонами;

набуло подальшого розвитку:

- положення щодо забезпечення єдності правозастосування, відповідно до якого до внесення змін до кримінального законодавства пропонується орієнтуватися на правові позиції Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду як джерело узагальненого тлумачення відповідних кримінально-правових норм;

- наукові підходи до відмежування зловживання впливом від підкупу службової особи та посередництва у підкупі шляхом визначення вирішального критерію – цільової адресації неправомірної вигоди.

- аргументація, що ключовою кваліфікаційною ознакою зловживання впливом є саме корупційний обмін неправомірної вигоди на вплив, що має пріоритетне значення порівняно з фактом реального здійснення такого впливу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані в таких напрямках:

– *науково-дослідній діяльності* – висновки та пропозиції щодо удосконалення інституту кримінальної відповідальності за зловживання впливом;

– *правотворчій діяльності* – у процесі підготовки пропозицій щодо внесення змін до чинного законодавства України щодо нормативно-правового регулювання кримінальної відповідальності за зловживання впливом;

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення нормативно-правового регулювання кримінальної відповідальності за зловживання впливом;

– *навчальному процесі* – під час викладання студентам закладів вищої освіти дисциплін «Кримінальне право», «Правоохоронна діяльність», у процесі підготовки підрозділів підручників і навчальних посібників із відповідного навчального курсу, а також статей та наукових повідомлень.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, що відображає результати проведеного дослідження. Сформульовані теоретичні положення, висновки та пропозиції були одержані дисертантом

унаслідок аналізу та безпосереднього використання в роботі науково-інформаційних, нормативно-правових джерел і матеріалів щодо визначення нормативно-правового регулювання кримінальної відповідальності за зловживання впливом.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження, його основні висновки та рекомендації оприлюднені на 3 науково-практичних конференціях, а саме: «Актуальні проблеми правової науки» (м. Запоріжжя, 2024 р.), «Правова освіта та правова наука в Україні в умовах сучасних трансформаційних процесів» (м. Запоріжжя, 2025 р.); «Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів» (м. Запоріжжя, 2025 р.).

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення у 6 наукових статтях, з них 3 опубліковані у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, й включені до категорії «Б» а також у 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що містять шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 220 сторінок, у тому числі основного тексту – 177 сторінки. Список використаних джерел налічує 231 найменувань на 28 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ

1.1. Генеза поняття та правова природа кримінальної відповідальності за зловживання впливом

Проблематика кримінальної відповідальності за зловживання у сфері кримінального права, без сумніву, належить до тих наукових питань, які тривалий час перебувають у центрі уваги дослідників. Вона активно висвітлюється як у статтях, опублікованих у фахових періодичних виданнях, так і в ґрунтовніших наукових працях, монографіях, дисертаційних дослідженнях, а також у відповідних розділах науково-практичних коментарів до кримінального законодавства.

Зміст кримінально-правової заборони, пов'язаної зі зловживанням, а також проблемні аспекти її застосування аналізували як провідні науковці, які спеціалізуються на питаннях корупційної та службової злочинності, так і молоді дослідники. Попри значну кількість наукових праць і різноманітність підходів до розв'язання окреслених проблем, низка питань і досі залишається дискусійною. Зокрема, окремої уваги потребує питання вироблення пропозицій щодо вдосконалення кримінально-правового регулювання відповідальності за зловживання впливом.

Обґрунтування наведеного доцільно розпочати з формулювання власного підходу до визначення правової природи зловживання впливом. Для позначення цього явища законодавець використовує термін «зловживання», який відображає спрямованість протиправної поведінки, зокрема, використання певних можливостей або повноважень всупереч їх призначенню, тобто на шкоду інтересам, що охороняються законом.

Звернення до аналізу правових категорій, у яких вживається поняття «зловживання», з метою встановлення більш узагальненого (родового) поняття, дозволяє виокремити кілька можливих підходів: по-перше, розгляд цього явища як самостійної правової категорії, що не має ширшого родового поняття; по-друге, трактування його як різновиду зловживання правом; по-третє, віднесення його до проявів зловживання довірою. Найбільш обґрунтованим видається саме останній підхід, відповідно до якого зловживання можливостями спеціального статусу слід розглядати як один із видів зловживання довірою.

На користь такого розуміння можна навести низку аргументів. По-перше, наявність у спеціального суб'єкта (зокрема службової особи або особи, яка надає публічні послуги) відповідних повноважень і можливостей є наслідком делегування йому певного обсягу довіри. Такий підхід узгоджується з договірною теорією походження держави та публічної влади, відповідно до якої владні повноваження виникають як результат суспільної довіри. Аналогічно у сфері діяльності юридичних осіб як публічного, так і приватного права повноваження керівників ґрунтуються на довірі з боку власників або засновників.

По-друге, за своєю юридичною природою виникнення можливостей, пов'язаних зі спеціальним статусом, близьке до конструкції договору доручення, передбаченого цивільним законодавством. Такий договір передбачає, що одна сторона (повірений) здійснює юридично значущі дії від імені та в інтересах іншої сторони (довірителя). В основі як цього інституту, так і суміжних із ним (наприклад, представництва за довіреністю), лежить саме категорія довіри як ключовий елемент правового зв'язку.

По-третє, розгляд зловживання можливостями спеціального статусу як різновиду зловживання довірою, а не зловживання правом, дозволяє чіткіше відмежувати цей вид кримінально караного поведінки від інших правопорушень. Зокрема, це дає можливість відрізнити такі діяння від зловживання суб'єктивними правами, як-от зловживання опікунськими правами (ст. 167 КК України), або інших правопорушень, пов'язаних із неправомірним

використанням власних, природно належних особі прав (наприклад, передбачених ч. 1 ст. 150¹ чи ч. 2 ст. 155 КК України) [110]. Отже, кваліфікація зловживання можливостями спеціального статусу як форми зловживання довірою видається найбільш обґрунтованою, оскільки вона відображає як сутність відповідних правовідносин, так і специфіку протиправної поведінки суб'єкта.

Щодо визначення того, що саме є предметом зловживання, у кримінально-правовій доктрині також відсутня узгоджена позиція. Вирішення цього питання має принципове значення, оскільки від нього залежить підхід до розв'язання низки суміжних проблем.

Криміналізація такого суспільно небезпечного явища, як зловживання впливом, стала важливим етапом у процесі формування в Україні дієвої системи протидії корупції в публічному секторі. Орієнтація на кращі практики європейських держав і запровадження відповідного правового механізму давали підстави очікувати швидких і ефективних результатів у боротьбі з корупційними проявами. Водночас уже на початкових стадіях реалізації положень щодо відповідальності за зловживання впливом виявилися численні перешкоди як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру, що істотно ускладнили досягнення поставлених цілей.

З'ясування причин виникнення таких труднощів та їх комплексний аналіз створюють підґрунтя для подальшого вдосконалення відповідної кримінально-правової норми і підвищення її ефективності як інструменту протидії корупції. У цьому контексті особливого значення набуває дослідження процесу становлення кримінальної відповідальності за зловживання впливом, що дозволяє глибше зрозуміти як теоретичні, так і практичні аспекти її застосування.

Необхідність криміналізації зазначеної поведінки була зумовлена міжнародними зобов'язаннями України, взятими внаслідок приєднання до ключових антикорупційних міжнародно-правових актів. Йдеться, зокрема, про Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією та Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції, а також участь у Стамбульському плані дій з

боротьби проти корупції. Саме ці документи визначили основні напрями реформування національного законодавства у відповідній сфері.

Зокрема, у пояснювальних матеріалах до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією зазначалося, що запровадження окремої відповідальності за торгівлю (зловживання) впливом спрямоване передусім на протидію прихованим формам корупції [102]. Йдеться про так звану «тіньову» корупцію, коли ключові рішення формально приймаються законними суб'єктами, однак фактичний вплив здійснюють особи з їхнього неформального оточення. Таким чином, криміналізація цього діяння розглядається як інструмент, що дозволяє притягнути до відповідальності не лише безпосередніх виконавців, а й тих, хто отримує вигоду від корупційних домовленостей, перебуваючи поза офіційними владними структурами.

Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією була підписана від імені України 27 січня 1999 року у Страсбурзі та згодом ратифікована Верховною Радою України 18 жовтня 2006 року [102]. Вона набула чинності для України 1 березня 2010 року [183; 208]. У свою чергу, Конвенція ООН проти корупції була підписана Україною 11 грудня 2003 року та ратифікована також 18 жовтня 2006 року, набравши чинності 1 січня 2010 року [95;181]. Вказані міжнародні акти поклали на державу обов'язок гармонізувати національне законодавство із загальновизнаними антикорупційними стандартами, у тому числі шляхом запровадження кримінальної відповідальності за зловживання впливом.

Важливим кроком у цьому напрямі стало також приєднання України до Стамбульського плану дій з боротьби проти корупції, підписаного 10 вересня 2003 року. У межах цього плану було проведено оцінку національної антикорупційної політики та підготовлено рекомендації щодо її вдосконалення. Зокрема, Україною було підписано на П'ятій щорічній зустрічі Антикорупційної мережі для країн із перехідною економікою, яка проходила 10 вересня 2003 р. у Стамбулі, Плану дій з боротьби проти корупції для Азербайджану, Вірменії, Грузії, Російської Федерації, Таджикистану та України. За результатами першого

етапу моніторингу для України було сформульовано низку рекомендацій, серед яких окреме місце посіла вимога щодо криміналізації торгівлі впливом.

Попри те, що підписання відповідних міжнародних документів відбулося раніше їх ратифікації, Україна ще до завершення цього процесу розпочала адаптацію власної нормативної бази до міжнародних стандартів. Така робота, зокрема, передбачала підготовку змін до кримінального законодавства з метою встановлення відповідальності за корупційні правопорушення, включаючи зловживання впливом. Однак процес імплементації виявився тривалим і складним та фактично продовжується до сьогодні [53].

У рамках виконання відповідних державних програм Міністерством юстиції України було розроблено проєкт закону, спрямований на внесення змін до законодавства щодо відповідальності за корупційні правопорушення [185;194]. Подальший розвиток антикорупційної політики був закріплений у Концепції подолання корупції «На шляху до доброчесності», затвердженій у 2006 році [177]. У межах реалізації цієї концепції до парламенту було внесено пакет антикорупційних законопроєктів [40;150 ; 156;165], серед яких ключове значення мав проєкт щодо внесення змін до кримінального законодавства.

Саме цим законопроєктом вперше було запропоновано доповнити Кримінальний кодекс України нормою про відповідальність за торгівлю впливом [164]. Передбачалося встановлення кримінальної відповідальності як за надання неправомірної вигоди з метою впливу на прийняття рішень уповноваженими особами, так і за одержання такої вигоди або пропозицію здійснити відповідний вплив. Крім того, окремо передбачалася відповідальність за вчинення цих дій із вимаганням неправомірної вигоди.

Водночас запропоновані положення викликали низку зауважень з боку експертного середовища. Зокрема, зверталася увага на недосконалість формулювань, неточності у визначенні предмета правопорушення та необхідність приведення термінології у відповідність до міжнародних стандартів. Крім того,

вказувалося на певні неузгодженості між окремими законопроєктами, що одночасно розглядалися парламентом.

Головне науково-експертне управління Верховної Ради України у своєму висновку підкреслило потребу уточнення окремих положень проєкту, зокрема щодо форм прояву протиправної поведінки та визначення неправомірної вигоди. Також було запропоновано внести зміни до формулювань, щоб уникнути неоднозначного тлумачення норми на практиці.

З урахуванням висловлених зауважень профільний парламентський комітет рекомендував повернути законопроєкт на доопрацювання. Проте за результатами розгляду у Верховній Раді України було прийнято рішення направити його на повторне перше читання, що свідчило про необхідність подальшого вдосконалення запропонованих змін.

Таким чином, процес запровадження кримінальної відповідальності за зловживання впливом в Україні характеризується складністю, поетапністю та наявністю значної кількості дискусійних аспектів. Водночас саме цей процес заклав основу для формування сучасного підходу до протидії корупційним проявам та визначив напрями подальшого розвитку кримінального законодавства у цій сфері.

Варто вказати, що розглядаючи еволюцію криміналізації зловживання впливом, більшість дослідників виділяють етапи розвитку кримінального права, що діяло на українських землях, починаючи від періоду державності Київської Русі й завершуючи сучасною правовою системою України. Водночас упродовж тривалого історичного часу окрема норма, яка прямо встановлювала б відповідальність за корупційне правопорушення у формі зловживання (або торгівлі) впливом, була відсутня [2].

Кримінальний кодекс УРСР 1960 року також не містив положення про відповідальність за подібні дії [111]. Як підкреслюють окремі дослідники, у радянський період підхід до корупції був звужений і фактично ототожнювався з хабарництвом [52]. Кримінальна караність передбачалася переважно за

отримання неправомірної вигоди, а також за пов'язані діяння, зокрема посередництво у хабарництві чи його провокацію. Самостійна категорія зловживання впливом у цей час не виділялася.

Не було згадки про таке правопорушення і в початковій редакції Кримінального кодексу України 2001 року [110]. 17 листопада 2006 р. до Верховної Ради України було подано відповідне подання про винесення на її розгляд доопрацьованого для повторного першого читання проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення» (реєстр. № 2112 від 11 вересня 2006 р.) [138]. За результатами розгляду у першому читанні пропонувалося прийняти цей законопроект за основу та доручити Комітету його подальше доопрацювання з урахуванням зауважень і пропозицій суб'єктів законодавчої ініціативи з подальшим внесенням на розгляд парламенту у другому читанні [165]. Варто зазначити, що ініціаторами цього законопроекту вже виступали народні депутати України – члени відповідного Комітету, у зв'язку з цим проєкту було присвоєно новий реєстраційний номер – № 2212-д від 20 листопада 2006 р [80].

У зазначеному законопроекті також передбачалося доповнення Кримінального кодексу України статтею 369-1 «Торгівля впливом», однак її редакція була частково змінена з урахуванням зауважень Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України. Так, частину першу статті пропонувалося викласти у такій редакції: «Пропозиція або надання неправомірних благ особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за такі блага вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави». Частина друга передбачала відповідальність за «отримання неправомірних благ за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, а також пропозицію здійснити такий вплив за надання зазначених благ». У частині третій встановлювалася відповідальність за отримання неправомірних благ за вплив на прийняття рішення уповноваженою особою, якщо такі дії поєднані з вимаганням відповідних благ. Санкції зазначених

частин, а також примітка до статті залишилися без змін порівняно з попередньою редакцією.

12 грудня 2006 р. Верховна Рада України прийняла проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» у першому читанні [179]. У подальшому законопроект отримав новий реєстраційний номер і дату – № 0875 від 23 листопада 2007 р. [81; 166].

Після розгляду законопроекту 18 березня 2009 р. на засіданні Комітету з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією в рамках підготовки до другого читання він зазнав суттєвих змін. Зокрема, трансформації зазнала і запропонована стаття 369-1 КК України [166]. Передусім було змінено її назву, а саме замість «Торгівля впливом» вона отримала назву «Зловживання впливом». Крім того, термін «неправомірні блага», що використовувався в диспозиції статті, було замінено на поняття «неправомірна вигода».

Слід зазначити, що чітких аргументів щодо зміни назви статті у матеріалах Комітету не наведено. Імовірно, це було зумовлено тим, що в офіційних українських перекладах міжнародних антикорупційних актів відповідне діяння позначалося саме як «зловживання впливом».

Водночас у текстах цих конвенцій англійською мовою використовується термін «*trading in influence*», а французькою – «*trafic d'influence*» [217; 218]. Обґрунтованою видається позиція дослідників, які звертають увагу на те, що буквальний переклад англійського слова «*trade*» означає «торгувати», а не «зловживати», що, своєю чергою, ставить під сумнів коректність усталеного в українському законодавстві терміна [68]. З цієї точки зору більш точним є визначення «торгівля впливом», яке краще відображає сутність відповідного діяння.

Аналогічний підхід простежується і в міжнародних рекомендаціях, зокрема в документах Організації економічного співробітництва та розвитку, де використовується формулювання «*criminalise trading in influence*» [216; 231].

Під час доопрацювання законопроекту також розглядалася пропозиція щодо виключення статті про відповідальність за зловживання впливом. Свою позицію він обґрунтовував тим, що поняття «вплив» є оціночним і недостатньо визначеним, що ускладнює його застосування в кримінальному праві. Крім того, виникали сумніви щодо можливості доведення факту наявності такого впливу та причинно-наслідкового зв'язку між ним і прийняттям рішення уповноваженою особою [99].

Однак Комітет не підтримав цю пропозицію, мотивуючи це необхідністю виконання міжнародних зобов'язань України, зокрема положень Конвенції ООН проти корупції та Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, а також рекомендацій міжнародних антикорупційних інституцій. При цьому було наголошено, що склад цього злочину має відмінності від хабарництва, оскільки не передбачає обов'язкової участі службової особи як суб'єкта злочину [223].

Головне юридичне управління Верховної Ради України у своїх висновках також висловило низку зауважень до запропонованої редакції статті, звернувши увагу, зокрема, на можливу конкуренцію норм кримінального та адміністративного законодавства у частині відповідальності за отримання та надання неправомірної вигоди.

Попри це, 11 червня 2009 р. відповідний закон було прийнято у другому читанні та в цілому, а згодом підписано Президентом України. Передбачалося, що він набуде чинності з 1 січня 2010 р., однак згодом строки введення його в дію були змінені. Водночас стаття про зловживання впливом фактично діяла лише кілька днів на початку 2011 року, після чого відповідний закон було визнано таким, що втратив чинність [139].

Лише у 2011 році зазначене явище вперше було закріплене на нормативному рівні: спочатку у статті 369-1, а згодом у статті 369-2 [110]. Разом із тим варто відзначити, що кримінальна відповідальність за подібні діяння існувала й раніше, адже вони фактично охоплювалися складами злочинів, пов'язаних з одержанням та наданням хабара. У наукових джерелах

підкреслюється, що запровадження окремої статті не означало появи нової кримінально-правової заборони, а лише конкретизувало вже наявну [98]. Враховуючи те, що санкція початкової редакції 2011 року була м'якшою порівняно з відповідальністю за класичне хабарництво, відповідна норма отримала зворотну дію, унаслідок чого такі діяння спочатку перекваліфіковувалися за статтею 369-1, а згодом за статтею 369-2.

Традиційне трактування зловживання впливом як однієї з форм хабарництва знаходило своє підтвердження і в судовій практиці. Зокрема, у постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року зазначалося, що відповідальність за одержання хабара можлива навіть у випадках, коли службова особа не має прямих повноважень для вчинення певних дій, але здатна впливати на інших посадових осіб завдяки своєму становищу. Водночас у межах такої конструкції суб'єктом злочину визнавалася виключно службова особа. У сучасному кримінальному праві підхід змінено, зокрема суб'єктом зловживання впливом може бути будь-яка особа, яка заявляє про наявність реального або уявного впливу та пропонує його використання за винагороду [186].

Активізація наукових і законодавчих дискусій щодо доцільності окремої криміналізації цього діяння відбулася у зв'язку з інтеграцією України у міжнародно-правовий простір [68]. Одним із ключових міжнародних актів у цій сфері стала Конвенція проти корупції, ухвалена Організацією Об'єднаних Націй у 2003 році. Відповідно до статті 18 цього документа державам рекомендується визнавати кримінально караними умисні дії, що полягають у пропозиції, наданні, вимаганні чи одержанні неправомірної вигоди з метою використання реального або уявного впливу для отримання переваг від державних органів. Разом із тим Конвенція не встановлює імперативного обов'язку криміналізувати таку поведінку, залишаючи це питання на розсуд держав [95].

Ще одним важливим міжнародним документом є Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією, прийнята Радою Європи у 1999 році [102], у якій державам пропонується запровадити кримінальну відповідальність за умисне

пропонування, обіцянку, надання або одержання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішень посадовими особами. Як зазначається у науковій літературі, українське законодавство значною мірою відтворило підхід саме цієї Конвенції, причому у деяких аспектах навіть ширше, ніж цього вимагали міжнародні стандарти [63].

Прямі рекомендації щодо необхідності криміналізації зловживання впливом містилися також у Стамбульському плані дій 2004 року, який передбачав для України потребу чіткого розмежування різних форм корупційних правопорушень і встановлення відповідальності за так звану торгівлю впливом [194]. Важливу роль у розвитку національного законодавства відіграли і звіти GRECO. Зокрема, у межах третього раунду оцінювання 2011 року було позитивно оцінено запровадження відповідної кримінально-правової норми, водночас надано рекомендації щодо її подальшого вдосконалення, які згодом стали орієнтиром для внесення змін до законодавства [224].

Слід підкреслити, що стаття 369-2 не стала першою спробою нормативного закріплення відповідальності за зловживання впливом. Вперше відповідна норма була введена на початку 2011 року у вигляді статті 369-1, запровадженої законом, ухваленим Верховною Радою України, однак її чинність тривала лише декілька днів [161]. При цьому внесені зміни стосувалися виключно нової статті та не торкалися положень, що регулюють хабарництво. У результаті це призвело до фактичного звуження сфери застосування норм про одержання неправомірної вигоди та трансформації нової статті у спеціальну щодо них [115].

Процес розроблення та обговорення відповідних законодавчих змін супроводжувався численними зауваженнями науковців і практиків [76]. Зокрема, зверталася увага на те, що нова норма частково дублює положення про посередництво у хабарництві та інші прояви корупції, а також передбачає більш м'які санкції. Дискусійним залишалося й питання термінології, а саме на початковому етапі пропонувалося використовувати поняття «торгівля впливом», проте в подальшому воно було замінене на «зловживання впливом». Як

відзначається у науковій літературі, таке рішення було зумовлене використанням саме цього терміна в офіційних перекладах міжнародно-правових актів [68;57].

Після втрати чинності статті 369-1 вже з липня 2011 року криміналізація відповідних діянь була відновлена шляхом запровадження статті 369-2, зміст якої значною мірою відтворював попередню редакцію. У подальшому відбувалося поступове вдосконалення цієї норми. Зокрема, у 2013 році було конкретизовано об'єктивну сторону правопорушення, передбачено можливість врахування передачі неправомірної вигоди третім особам, посилено санкції, введено інститут спеціальної конфіскації та збільшено розміри штрафів. Вказані зміни відповідали рекомендаціям GRECO, що пізніше було підтверджено у відповідних звітах про їх виконання [163]. Отже, упродовж певного періоду відбувався процес поступової криміналізації цього діяння [155; 157; 160; 161; 162; 163; 168; 170; 174], який завершився закріпленням статті 369-2 КК України «Зловживання впливом», що за своїм змістом переважно відтворила попередні положення.

У 2014 році диспозиція цієї статті набула сучасного вигляду: кримінальна відповідальність була поширена також на обіцянку або прохання надати неправомірну вигоду. Таке розширення викликало критику з боку окремих науковців, які вважали, що подібні дії більше відповідають стадії готування до злочину. Водночас законодавець орієнтувався на міжнародні стандарти, у зв'язку з чим зазначені новели згодом були визнані такими, що відповідають вимогам GRECO [170].

У подальшому ця кримінально-правова норма неодноразово зазнавала змін, зокрема в частині розширення кола суб'єктів, уточнення форм протиправної поведінки та вдосконалення санкцій. Було також передбачено можливість притягнення до відповідальності не лише за фактичне надання чи отримання неправомірної вигоди, а й за обіцянку її надання або за сам факт здійснення впливу.

Крім того, законодавчі зміни торкнулися питань спеціальної конфіскації, а також поширення юрисдикції кримінального закону на іноземців та осіб без

громадянства у випадках вчинення відповідного правопорушення за межами України.

Разом із тим окремі нововведення спричинили появу правової невизначеності, зокрема у зв'язку з реформуванням антикорупційного законодавства, що призвело до неузгодженості відсилочних норм, передбачених у примітці до статті 369-2 КК України.

Таким чином, становлення інституту кримінальної відповідальності за зловживання впливом в Україні відзначається складністю, тривалістю та наявністю численних дискусійних аспектів, що обумовлює потребу в подальшому вдосконаленні відповідного правового регулювання.

Ще 11 серпня 2015 року Кабінет Міністрів України подав до Верховної Ради України проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про запобігання корупції»» № 2494а від 11 серпня 2015 року [158]. Зокрема, у ньому пропонувалося визначати коло осіб, уповноважених на виконання функцій держави, з урахуванням положень статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», а також розширити його за рахунок включення інших категорій суб'єктів. Водночас зазначений законопроект було відкликано урядом 4 квітня 2016 року.

Надалі, 11 вересня 2017 року до Верховної Ради України було внесено проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про запобігання корупції»» № 7104 [167]. У ньому пропонувалося визначати коло осіб, уповноважених на виконання функцій держави, шляхом відсилання до суб'єктів, передбачених частинами 1 і 2 статті 3 відповідного Закону. Водночас цей законопроект так і не був розглянутий парламентом навіть у першому читанні.

Згодом, 12 березня 2019 року у Верховній Раді України було зареєстровано проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне

збагачення» № 10110-5. У ньому пропонувалося визначати коло осіб, уповноважених на виконання функцій держави, через відсилання до пунктів 1–3 частини 1 статті 4 Закону України «Про запобігання корупції» [171]. Проте й цей законопроект не був винесений на розгляд парламенту навіть у першому читанні.

Наведені обставини дають підстави припускати, що затримка у внесенні відповідних змін до примітки статті 369-2 КК України може мати свідомий характер і бути пов'язаною з достатньо високою ефективністю цієї норми як інструменту протидії корупції у практиці правоохоронних органів.

Разом із тим аналіз судової практики та наукових досліджень свідчить, що чинна редакція статті «Зловживання впливом» не є позбавленою недоліків і породжує низку дискусійних питань, які неможливо остаточно вирішити без законодавчих змін. Окрім вже згаданої проблеми, пов'язаної з відсиланням до нормативного акта, що втратив чинність, і, відповідно, невизначеністю кола осіб, вплив на яких є кримінально караним, актуальними залишаються й інші аспекти. Зокрема, це доцільність розширення такого кола шляхом включення осіб, уповноважених на виконання функцій місцевого самоврядування, необхідність чіткого визначення характеру впливу (реального чи уявного), а також перегляд санкцій за відповідні кримінальні правопорушення.

Таким чином, процес удосконалення кримінально-правової норми, що встановлює відповідальність за зловживання впливом, залишався незавершеним. Подальші зміни мали переважно технічний характер і стосувалися, зокрема, санкцій: інститут спеціальної конфіскації було перенесено до Загальної частини КК України, збільшено розміри штрафів, а у 2020 році усунуто недоліки відсилочних норм і уточнено коло осіб, пов'язаних із виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування.

Як свідчать наукові дослідження, стаття 369-2 зазнала суттєвої еволюції. Найбільш м'якою була редакція, що діяла з серпня 2011 року до травня 2013 року, і саме вона має зворотну дію щодо відповідних правопорушень, оскільки не передбачала диференціації відповідальності залежно від розміру неправомірної

вигоди. Усі подальші зміни були спрямовані на посилення кримінально-правових наслідків, у зв'язку з чим кваліфікація здійснюється за редакцією закону, чинною на момент вчинення правопорушення [115].

Інститут торгівлі (зловживання) впливом отримав подальший розвиток і в положеннях нового Кримінального кодексу. У проєктній редакції відповідне правопорушення вже не позначається як «зловживання впливом», натомість використовується термін «торгівля впливом». При цьому законодавець проводить розмежування між активною та пасивною формами такого діяння: активна форма закріплена у статті 9.5.15 як підкуп особи за здійснення впливу, а пасивна у статті 9.5.16 як безпосередньо торгівля впливом [187].

Згідно зі змістом статті 9.5.15, кримінально караним визнається діяння особи, яка пропонує неправомірну вигоду іншій особі, що погоджується використати свій вплив на прийняття рішення публічною службовою особою, а також безпосередньо передає таку вигоду. Таким чином, диспозиція охоплює як стадію досягнення домовленості, так і сам факт передачі неправомірної вигоди [187].

Водночас стаття 9.5.16 регулює пасивну форму поведінки та встановлює відповідальність для особи, яка приймає пропозицію неправомірної вигоди, ініціює її надання або фактично отримує її за здійснення впливу на рішення публічного службовця. При цьому законодавець наголошує, що значення має як реальний, так і лише заявлений (уявний) вплив.

Особливої уваги потребує питання вимагання. У новій редакції кримінального кодексу воно не виокремлюється як самостійний спосіб вчинення пасивної торгівлі впливом. Натомість такі дії інтегровані до ширшого поняття «прохання надати неправомірну вигоду», яке охоплює як пряме вимагання, так і інші форми ініціювання отримання вигоди, подібно до того, як пропозиція або обіцянка включаються до загального механізму впливу.

Важливим нововведенням є також вирішення проблеми конкуренції між шахрайством і удаваною торгівлею впливом. У новій конструкції складу злочину

прямо зазначено, що кримінальна відповідальність настає за одержання вигоди як за реальний, так і за уявний вплив. Таке формулювання фактично усуває підстави для неоднозначного тлумачення подібних діянь та дозволяє кваліфікувати їх саме як торгівлю впливом, а не як шахрайство.

Щодо визначення місця цього правопорушення у системі кримінального права, проєкт нового кодексу пропонує чіткий підхід: торгівля впливом визнається корупційним кримінальним правопорушенням за наявності двох обов'язкових умов. По-перше, предметом або засобом такого діяння виступає неправомірна вигода чи хабар. По-друге, використання впливу розглядається як один із способів учинення корупційного правопорушення.

У науковій літературі також звертається увага на особливості законодавчої конструкції цієї норми. Підкреслюється, що вона не лише деталізує єдиний склад злочину, а фактично охоплює два самостійні різновиди протиправної поведінки [221]. Зокрема, перші дві частини статті формують базові склади, які поєднані спільною корупційною сутністю, тоді як третя частина встановлює кваліфікований склад, що випливає з другої частини і передбачає підвищену відповідальність за більш складні форми цього правопорушення.

Аналізуючи зміст зловживання впливом, окремі науковці зазначають, що цей злочин має характер корупційної домовленості, у якій беруть участь щонайменше дві сторони [127]. Саме тому окремі елементи складу є спільними як для особи, яка пропонує чи надає неправомірну вигоду, так і для тієї, яка погоджується її отримати. Підкуп за своєю природою передбачає взаємодію сторін: одна ініціює пропозицію, обіцянку або передачу вигоди, інша, приймає її чи погоджується на відповідні умови. Відповідно, кримінальна відповідальність може поширюватися на обох учасників такої взаємодії. Виняток становлять випадки, коли особа відмовляється від пропозиції та своєчасно повідомляє про це правоохоронні органи.

До спільних обов'язкових ознак цього правопорушення дослідники відносять низку ключових характеристик. По-перше, предметом виступає

неправомірна вигода, яка одночасно є і об'єктом отримання, і засобом підкупу. По-друге, діяння має чітко визначену мету, а саме досягнення бажаного рішення від особи, уповноваженої приймати відповідні владні або управлінські рішення. По-третє, структура правопорушення передбачає узгодженість дій сторін: пропозиція повинна бути прийнята, обіцянка схвалена, а вигода – це фактично отримана. За відсутності таких взаємопов'язаних елементів склад злочину у діях відповідних осіб не утворюється [98].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що історичний розвиток кримінальної відповідальності за зловживання впливом свідчить про тривалу відсутність його самостійного визнання як окремого складу злочину. Протягом значного часу воно розглядалося як різновид хабарництва або пов'язаних із ним діянь. Лише під впливом міжнародних антикорупційних стандартів та процесів гармонізації законодавства було сформовано окрему кримінально-правову норму, яка відобразила перехід від вузького розуміння корупції до більш комплексного охоплення її прихованих форм. Подальший розвиток законодавства характеризується уточненням диспозиції, розширенням кола суб'єктів, посиленням санкцій та прагненням усунути колізії у правозастосуванні. У сучасних умовах регулювання відповідальності за торгівлю впливом розглядається як результат поєднання національного правового досвіду та міжнародних підходів до протидії корупції, що визначає напрями подальшого вдосконалення кримінального законодавства України.

Аналіз положень проекту нового Кримінального кодексу свідчить про прагнення законодавця системно переосмислити підхід до відповідальності за зловживання впливом, замінивши його більш точним поняттям «торгівля впливом» та чітко розмежувавши активні й пасивні форми цього правопорушення. Запропонована модель спрямована на усунення недоліків попереднього регулювання, зокрема щодо співвідношення із шахрайством, визначення форм протиправної поведінки та ролі неправомірної вигоди як ключової ознаки корупційного правопорушення. Закріплення відповідальності як

за реальний, так і за уявний вплив, а також включення таких діянь до системи корупційних правопорушень свідчить про посилення антикорупційної спрямованості кримінального законодавства та його поступове наближення до міжнародних стандартів криміналізації корупційних практик.

1.2. Кримінально-правова характеристика зловживання впливом

Зловживання впливом є однією з найбільш дискусійних форм корупційних кримінальних правопорушень в українському законодавстві, що визначено ст. 369-2 КК України. Особливість цього складу злочину полягає у поєднанні прямого умислу з використанням соціальних або службових зв'язків для одержання неправомірної вигоди. Науковий інтерес до цієї статті обумовлений не лише специфікою її об'єкта та суб'єкта, а й широкими можливостями реалізації впливу у різних соціальних і службових контекстах.

Дослідження кримінально-правової природи зловживання впливом вимагає уваги до таких аспектів, як характеристика об'єкта і предмета злочину, визначення суб'єкта, аналіз способів реалізації впливу, а також суб'єктивної сторони діяння, що включає мотиви та мету учасників корупційної угоди. Вивчення цих елементів дозволяє не лише правильно кваліфікувати дії конкретних осіб, а й забезпечує розуміння принципів, на яких будується протидія корупції в державних органах.

Водночас аналіз наукових джерел та судової практики демонструє наявність різних підходів до визначення меж «впливу» та кола осіб, які можуть виступати суб'єктами злочину, що створює необхідність системного та комплексного підходу до оцінки правової природи зловживання впливом. У цьому підрозділі розглядаються ключові кримінально-правові характеристики складу злочину, що дозволяє виокремити його специфіку серед інших корупційних правопорушень.

На сучасному етапі розвитку антикорупційного законодавства України та практики його реалізації, незважаючи на впровадження значної кількості заходів і програм, спрямованих на запобігання корупції, проблема протидії корупційним проявам, зокрема тим, що пов'язані із зловживанням впливом, залишається надзвичайно актуальною. Важливе значення у цьому контексті мають об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України, оскільки саме від їх належного розуміння залежить правильність кваліфікації відповідного діяння.

Зазначені ознаки традиційно поділяються на обов'язкові та факультативні. Стаття 19 Конституції України встановлює: «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також їх посадові особи зобов'язані діяти виключно на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [96]. Для реалізації положень цієї статті було введено кримінальну відповідальність за такі діяння, як зловживання впливом. Системний аналіз міжнародних конвенцій демонструє, що головна мета запровадження цієї норми – протидіяти «фоновій корупції», яка спотворює неупереджене прийняття рішень посадовими особами у процесі виконання державних або місцевих функцій.

Склад злочину є юридичною конструкцією, що визначає, чи є конкретне діяння кримінальним правопорушенням. Він включає об'єкт та об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону. Традиційно під об'єктом злочину розуміють суспільні відносини, охоронювані кримінальним законом. Тобто об'єкт – це сфера відносин, на яку посягає особа, вчиняючи злочинне діяння, а його умовна «мета» – порушити встановлений правовий порядок, закріплений у кримінальному законі [67, с. 146].

У наукових дослідженнях об'єкт кримінального правопорушення розглядають ширше – як соціальні цінності, блага, права та інтереси особи, суспільства або держави; правовідносини та сфери життєдіяльності; соціальну оболонку суспільних відносин [93, с. 196–197]. Відповідно до положень нового

Кримінального кодексу, об'єктом складу злочину визнається соціальна цінність, якої завдається шкода (ст. 2.2.1, 2.5.2–2.5.7), а за потреби – також потерпіла особа або предмет складу [187].

Прихильники цього підходу визначають, що об'єкт як охоронювані кримінальним законом соціальні цінності, проти яких спрямоване злочинне діяння і які можуть зазнати шкоди [93, с. 198]. Деякі автори пропонують розглядати об'єкт як сукупність правовідносин, що забезпечують нормальну і справедливу діяльність органів державного управління, включно з місцевим самоврядуванням, а також прозорість і неупередженість у прийнятті рішень, що створює загальну загрозу верховенству права та стабільності демократичних інститутів [121, с. 74–77].

Об'єкт злочину, передбаченого ст. 369-2 КК України, включає правильну діяльність органів державної влади відповідно до закону, а додатковий об'єкт – відносини справедливого розподілу матеріальних благ у суспільстві [127, с. 1196]. Як зазначається у спеціальній літературі, з точки зору «фонові» корупції, діяння посягає на обіг матеріальних цінностей у суспільстві за принципом «доступу до посади» та на пов'язані з цим можливості [121, с. 79].

Окремі вчені наголошують, що об'єкт зловживання впливом є складним і включає: відносини, що стосуються використання службових повноважень посадовими особами на засадах неупередженості; відносини, пов'язані з безпідставним протиправним збагаченням винного [98, с. 171]. Інші дослідники критично оцінюють другий елемент, зазначаючи, що відносини, що виникають у зв'язку із збагаченням, є за визначенням протиправними, тому учасники таких відносин повинні нести відповідальність, передбачену законом [121, с. 79].

Стаття 369-2 КК України «Зловживання впливом» включена до Розділу XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». Родовим об'єктом цих правопорушень є встановлений законом порядок використання влади, повноважень і службового становища особами органів державної влади, органів

місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, а також особами, які надають публічні послуги, спортсменами тощо [127, с. 1142].

Потерпілий у складі цього злочину формально не визначений, а предметом є неправомірна вигода [121, с. 75]. Окремі автори підкреслюють, що для службових правопорушень за ст.ст. 364, 364-1, 368, 368-3, 368-5, 369, 369-2, 370 КК України об'єктом є відносини у сфері запобігання корупції, адже результатом цих злочинів є порушення системи протидії корупції через використання службових повноважень з метою одержання неправомірної вигоди [2, с. 106]. Водночас, інші ставлять під сумнів віднесення ст. 369-2 КК України до корупційних, оскільки, на відміну від класичної корупції, суб'єктами злочину можуть бути будь-які особи, а не лише службові [215, с. 455]. Зокрема, О.О. Дудоров розглядає склад злочину як альтернативно-службовий, звертаючи увагу на те, що міжнародні конвенції передбачають відповідальність не тільки посадових осіб, а й інших осіб [62, с. 411].

Об'єктом злочину за ст. 369-2 КК України є насамперед належне функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування у межах, визначених законодавством. Такий підхід підкреслює, що правопорушення спрямоване на порушення законних процедур прийняття рішень уповноваженими особами, а отже, порушує порядок реалізації державних та адміністративних повноважень. Додатково об'єктом можна вважати суспільні відносини, пов'язані зі справедливим розподілом матеріальних і нематеріальних благ, оскільки зловживання впливом завдає шкоди принципу рівності у доступі до державних ресурсів та послуг.

Такий підхід до визначення об'єкта дозволяє охопити широкий спектр ситуацій, у яких можливе вчинення злочину, незалежно від того, чи здійснює його особа зі спеціальним статусом чи загальна особа. Водночас точне визначення об'єкта є важливим для правильної кваліфікації інших елементів складу злочину, зокрема суб'єкта, суб'єктивної сторони та способів реалізації впливу.

Серед характеристик об'єкта зловживання впливом особливу увагу слід приділити таким факультативним елементам, як предмет і потерпілий. У зв'язку з цим доцільним є з'ясування питання про наявність або відсутність цих ознак у складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України.

Факультативні ознаки об'єкта злочину відіграють істотну роль у кримінально-правовій оцінці діяння. Як обґрунтовано зазначається у спеціальній літературі, їх значення полягає передусім у тому, що вони підлягають врахуванню при кваліфікації злочину у випадках, коли прямо закріплені в диспозиції відповідної статті Особливої частини КК України або логічно випливають із її змісту [49]. У таких ситуаціях факультативні ознаки фактично набувають обов'язкового характеру для конкретного складу злочину, хоча загалом не є універсальними для всіх кримінальних правопорушень. Окрім цього, вони мають значення і на стадії призначення покарання, оскільки враховуються при визначенні ступеня тяжкості злочину, характеристиці особи винного, а також при оцінці обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність.

Слід звернути увагу, що у Кримінальному кодексі України, на відміну від Кримінального процесуального кодексу, відсутнє законодавче визначення поняття «потерпілий». У зв'язку з цим для з'ясування його змісту необхідно звертатися до доктринальних підходів. У науковій літературі сформувалися різні позиції щодо кола суб'єктів, які можуть визнаватися потерпілими. Так, одні дослідники обмежують його лише фізичними особами, інші включають як фізичних, так і юридичних осіб, а треті розглядають ширше коло соціальних суб'єктів [4;44;49;60; 103; 123;124; 136; 152;193;198;197;200] Не вдаючись до детального аналізу цих підходів, доцільно підтримати позицію, відповідно до якої потерпілими при кваліфікації кримінальних правопорушень слід визнавати як фізичних, так і юридичних осіб. Такий підхід узгоджується з положеннями кримінального процесуального законодавства та знайшов відображення у проєкті нового Кримінального кодексу України.

Разом із тим, аналіз конструкції ст. 369-2 КК України дає підстави стверджувати, що зловживання впливом стосується насамперед фізичних осіб. Це стосується як осіб, які заявляють про можливість здійснення впливу або створюють відповідне уявлення, так і тих, на кого потенційно може бути спрямований такий вплив. У цьому контексті заслуговує на увагу підхід, згідно з яким потерпілий розглядається як факультативна ознака об'єкта злочину, що характеризує особу, щодо якої вчиняється протиправне діяння або якій завдається істотна шкода чи створюється загроза її заподіяння.

Водночас диспозиції частин 1 і 2 ст. 369-2 КК України не містять прямої вказівки на заподіяння шкоди чи створення загрози її заподіяння фізичній або юридичній особі. У цих нормах йдеться про дії, пов'язані з пропозицією, обіцянкою, наданням або одержанням неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Фактично можна виділити два напрями впливу: по-перше, на особу, яка погоджується здійснити такий вплив; по-друге, на саму службову особу, яка приймає відповідне рішення.

У структурі цього правопорушення можна виокремити три категорії учасників: 1) особу, яка ініціює надання неправомірної вигоди (суб'єкт так званого «активного» зловживання впливом); 2) особу, яка приймає таку пропозицію або вигоду чи обіцяє здійснити вплив (суб'єкт «пасивного» зловживання впливом); 3) особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, на яку спрямовується вплив. При цьому остання фактично не охоплюється диспозицією ст. 369-2 КК України, оскільки не є безпосереднім учасником обміну неправомірною вигодою.

Варто зазначити, що дії, пов'язані з наданням чи пропозицією неправомірної вигоди безпосередньо службовій особі, підлягають кваліфікації за іншими нормами КК України, зокрема за статтею 369. Таким чином, безпосередній вплив на службову особу не входить до предмета регулювання ст.

369-2 КК України, що виключає можливість визнання її потерпілою від цього кримінального правопорушення незалежно від факту заподіяння шкоди.

Що стосується осіб, між якими відбувається передача чи обіцянка неправомірної вигоди, то у звичайних випадках їхні дії не супроводжуються заподіянням істотної шкоди. Винятком є ситуація, передбачена ч. 3 ст. 369-2 КК України, коли має місце вимагання неправомірної вигоди. Саме у таких випадках виникає потерпілий, оскільки вимагання передбачає застосування або загрозу застосування насильства, обмеження прав чи законних інтересів, пошкодження майна або розголошення відомостей, що становлять таємницю для потерпілого.

У цьому контексті слушною є позиція, відповідно до якої норма про вимагання співвідноситься з нормою про зловживання впливом як частина і ціле, що зумовлює застосування тієї норми, яка найбільш повно відображає фактичні обставини вчиненого діяння [71]. Відтак у випадках, передбачених ч. 3 ст. 369-2 КК України, потерпілим може бути виключно фізична особа.

У межах дослідження об'єкта цього кримінального правопорушення також важливо визначити, чи слід розглядати неправомірну вигоду як його предмет.

Переважна частина науковців визначає предметом цього кримінального правопорушення неправомірну вигоду [128, с. 910; 83, с. 236; 129; 104, с. 629]. Разом із тим, В.О. Навроцький висловлює дещо іншу позицію, відповідно до якої неправомірна вигода у ч. 1 ст. 369-2 КК України виконує роль засобу вчинення кримінального правопорушення, тоді як у ч. 2 та 3 цієї ж статті вона виступає вже як його предмет [98, с. 170].

Дійсно, у наукових джерелах простежується підхід, згідно з яким неправомірна вигода може розглядатися не лише як предмет, але й як засіб або навіть як мета кримінально протиправного діяння. Так, у спеціальній літературі зазначається, що у випадках використання службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей неправомірна вигода виступає метою корупційного правопорушення. Після досягнення цієї мети, наприклад, у разі незаконного

заволодіння майном службовою особою за обставин, передбачених ст. 191 КК України, вона трансформується у предмет злочину [126].

Якщо ж службова або інша відповідна особа приймає пропозицію, обіцянку, висуває вимогу чи звертається з проханням про надання неправомірної вигоди, то в такому випадку остання виступає метою її протиправної поведінки. Натомість вигода, фактично отримана цією особою, набуває ознак предмета кримінального правопорушення.

У ситуаціях, коли неправомірну вигоду пропонують, обіцяють або безпосередньо надають (так звана вигода-підкуп), вона зазвичай розглядається як засіб вчинення корупційного діяння.

Водночас інша форма неправомірної вигоди, яка полягає у вчиненні або невчиненні певних дій на користь зацікавленої особи чи третіх осіб (зокрема, наданні нематеріальних благ чи послуг), може виступати метою, досягнення якої прагне суб'єкт шляхом відповідної обіцянки або пропозиції. У разі отримання такої вигоди вона трансформується у предмет кримінального правопорушення. Можлива й зворотна ситуація (так звана вигода-винагорода), коли особа спочатку одержує неправомірну вигоду як предмет, а згодом передає іншій особі іншу вигоду, яка також розглядається як предмет корупційного діяння [126].

На думку окремих авторів, розгляд неправомірної вигоди як предмета, мети або засобу кримінального правопорушення викликає питання щодо практичного застосування такої концепції[41]. Зокрема, якщо особа лише готується до використання службових повноважень або вчиняє замах з метою незаконного заволодіння майном, неправомірну вигоду доцільно розглядати як мету. Натомість у разі фактичного заволодіння майном вона вже виступає як предмет злочину. Таким чином, у межах одного складу кримінального правопорушення неправомірна вигода може змінювати свою роль залежно від стадії його вчинення.

Відповідно до цієї концепції, неправомірна вигода визнається предметом лише у випадках її безпосереднього одержання (ч. 3, 4 ст. 354, ст. 368, ч. 3, 4 ст. 368-3, ч. 3, 4 ст. 368-4, ч. 2, 3 ст. 369-2 КК України). У той же час у складах

злочинів, пов'язаних із зловживанням владою чи службовим становищем (ст. 364, 364-1, 365-2, 369-3 КК України), неправомірна вигода виступає метою протиправної поведінки. Власне, мова йде про одержання такої вигоди як кінцеву ціль незаконного використання повноважень. При цьому встановлення цієї мети не викликає труднощів, оскільки вона прямо зазначена у диспозиціях відповідних норм [41, с. 24].

Разом із тим, поділ неправомірної вигоди на предмет і засіб кримінального правопорушення має певні недоліки, оскільки суперечить усталеним теоретичним підходам до розуміння предмета злочину [41, с. 24]. Однією з найбільш визнаних у науці є дефініція, запропонована окремими вченими, відповідно до якої предметом злочину є матеріальні цінності, які можуть бути сприйняті людиною або зафіксовані технічними засобами, з приводу яких і шляхом впливу на які вчиняється кримінально протиправне діяння [124, с. 110].

Інші науковці також пропонують власні підходи до визначення предмета кримінального правопорушення. Зокрема, його розглядають як об'єкт матеріального чи нематеріального світу, визначений у кримінальному законі, вплив на який або створення якого є способом посягання на охоронювані суспільні відносини [1, с. 75]; як матеріальні утворення, ознаки яких прямо передбачені кримінальним законом або випливають зі змісту складу злочину [204, с. 173]; або як речі чи інші явища об'єктивної дійсності, включаючи інформацію чи енергію, властивості яких обумовлюють наявність складу злочину [190, с. 87].

Узагальнюючи наведені підходи, можна дійти висновку, що кримінальне правопорушення вчиняється у зв'язку з певним предметом, шляхом впливу на нього, його створення або посягання на нього, а також що саме властивості такого предмета можуть визначати наявність у діянні ознак складу кримінального правопорушення [45].

Суспільно небезпечні дії, передбачені ст. 369-2 КК України, виражаються у пропозиції, обіцянці чи наданні неправомірної вигоди, а також у прийнятті такої пропозиції чи обіцянки або в її безпосередньому одержанні. При цьому суб'єкт,

якому адресована відповідна вигода, а також ціль здійснення зазначених дій формують інші елементи складу кримінального правопорушення.

Зазначені дії вчиняються у зв'язку з неправомірною вигодою, спрямовані на неї, а також пов'язані з її характеристиками, що зумовлює наявність складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України. У зв'язку з цим є підстави розглядати неправомірну вигоду саме як предмет цього делікту.

Щодо можливості трактування неправомірної вигоди як засобу вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України, слід зазначити, що під засобами вчинення злочину зазвичай розуміють факультативну ознаку об'єктивної сторони, яка характеризує матеріальні об'єкти, що сприяють реалізації суспільно небезпечного діяння, однак не призначені для безпосереднього впливу на потерпілого або предмет злочину. У науковій літературі такі засоби визначаються як предмети, що полегшують вчинення злочину, не впливаючи безпосередньо на потерпілого чи предмет посягання, або як матеріальні об'єкти, які використовуються для створення умов, прискорення чи спрощення вчинення протиправного діяння.

Разом із тим неправомірна вигода, про яку йдеться у ст. 369-2 КК України, не виконує функції полегшення вчинення злочину, оскільки саме дії щодо неї становлять сутність цього кримінального правопорушення. Іншими словами, зміст делікту полягає саме у здійсненні операцій із неправомірною вигодою. За відсутності такої вигоди відсутнє і саме діяння, а отже, немає підстав говорити про її роль як засобу.

Неправомірна вигода могла б розглядатися як засіб лише за умови, якщо диспозиція ст. 369-2 КК України охоплювала б безпосередній злочинний вплив на прийняття рішення службовою особою. Проте, незважаючи на назву статті «Зловживання впливом», її зміст фактично охоплює підготовчі дії до реального або удаваного впливу. У нормі закріплено відповідальність за пропозицію, обіцянку, надання або одержання неправомірної вигоди, а також за прийняття відповідних пропозицій чи обіцянок особою, яка не є безпосереднім виконавцем

зловживання, але потенційно може вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Таким чином, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 369-2 КК України, за своєю конструкцією є близьким до складів злочинів, визначених у ст. 368 та 369 КК України. Основна відмінність між ними полягає в особі, якій адресуються дії, пов'язані з неправомірною вигодою. У випадку ст. 369-2 КК України такою особою не є безпосередній носій владних повноважень, який отримує вигоду за використання свого службового становища.

Отже, у межах складу зловживання впливом, передбаченого ч. 1 та 2 ст. 369-2 КК України, потерпілий відсутній. Водночас у випадках, передбачених ч. 3 цієї статті, коли має місце вимагання неправомірної вигоди, потерпілою виступає фізична особа, оскільки вимагання пов'язане із застосуванням або загрозою застосування насильства, обмеженням прав чи законних інтересів, пошкодженням або знищенням майна, а також із загрозою розголошення конфіденційної інформації.

Неправомірну вигоду у складі злочину, передбаченого ст. 369-2 КК України, слід розглядати саме як його предмет, а не як засіб вчинення. Це зумовлено тим, що дії, які утворюють об'єктивну сторону цього правопорушення, безпосередньо пов'язані з неправомірною вигодою, здійснюються щодо неї і визначаються її властивостями. Саме тому вона є центральним елементом складу злочину.

Водночас неправомірна вигода не може розглядатися як засіб, оскільки не виконує функції полегшення вчинення злочину. Навпаки, саме операції з нею формують зміст протиправної поведінки. За відсутності неправомірної вигоди відсутнє і саме кримінальне правопорушення, що виключає можливість її розгляду як допоміжного елемента.

Лише у випадку, якщо б диспозиція ст. 369-2 КК України охоплювала безпосередній вплив на прийняття рішення службовою особою, неправомірна вигода могла б виконувати роль засобу. Однак чинна редакція норми фактично

встановлює відповідальність за підготовчі дії, спрямовані на здійснення такого впливу. Вона охоплює ситуації, коли особа, яка не здійснює безпосереднього зловживання владою, лише обіцяє або потенційно може вплинути на відповідне рішення.

Таким чином, аналіз положень ст. 369-2 КК України дозволяє зробити висновок, що цей склад кримінального правопорушення є близьким до складів, передбачених ст. 368 та 369 КК України, однак відрізняється насамперед особою-адресатом неправомірної вигоди. У межах цієї норми такою особою не є безпосередній суб'єкт владних повноважень, який виступає кінцевим отримувачем вигоди за використання свого службового становища.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення проявляється через такі дії: 1) пропозиція; 2) обіцянка; 3) надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи погоджується на її отримання, або надання такої вигоди третій особі з метою вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання державних функцій; 4) прийняття пропозиції чи обіцянки; 5) одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи задля впливу на рішення уповноваженої особи; 6) пропозиція чи обіцянка впливу за умови надання неправомірної вигоди [110].

Діяння, передбачені ч. 1 досліджуваної статті, мають складну структуру: 1) безпосереднє діяння (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди); 2) спрямованість на подвійного адресата: а) особу, яка має вплинути на прийняття рішення; б) уповноважену на виконання функцій держави чи органів місцевого самоврядування особу [127, с. 1196].

Щодо понять «пропозиція», «обіцянка», «надання» та «одержання»: згідно з приміткою 3 ст. 354 КК України, «пропозиція» – це висловлення наміру надати неправомірну вигоду, а «обіцянка» – це висловлення наміру з уточненням часу, місця та способу передачі неправомірної вигоди [110]. Пропозиція полягає у повідомленні потенційного отримувача про готовність надати неправомірну вигоду [127, с. 1101]. Обіцянка виникає, коли домовленість про надання

неправомірної вигоди стосується майбутнього після виконання певних дій. Ініціатором може бути як суб'єкт активного підкупу, так і пасивного. Озвучення пропозиції чи обіцянки вже є закінченим злочином, незалежно від реакції адресата або відмови ініціатора надати неправомірну вигоду [127, с. 1101].

Наприклад, у справі №686/6190/19 (Верховний Суд, 19 січня 2023) засуджений передав грошову суму правоохоронцю, намагаючись уникнути відповідальності за ст. 185 КК України. Поліцейський відмовився та повідомив уповноважені органи, і дії кваліфікували як закінчений злочин у формі пропозиції неправомірної вигоди за ч. 1 ст. 369 КК України [144].

Пояснювальна записка до Конвенції РЄ уточнює, що «обіцянка» – передача неправомірної вигоди у майбутньому після здійснення впливу; «пропозиція» – готовність надати неправомірну вигоду у будь-який момент; «надання» – фактична передача неправомірної вигоди особисто або через третіх осіб, включно з родичами, колегами, політичними партіями [221].

Прийняття пропозиції чи обіцянки – це підтвердження згоди на корупційну угоду. У такому випадку обидві сторони несуть відповідальність: пропонує/обіцяє – ч. 1 ст. 369-2, погоджується – ч. 2 ст. 369-2 КК України [127, с. 1103]. «Надання» – передача неправомірної вигоди особисто або через посередника. Для кваліфікації злочину достатньо зафіксувати момент передачі хоча б частини обумовленої суми, так само й щодо «одержання» [127, с. 1103].

Зв'язок між неправомірною вигодою та впливом на рішення обов'язковий: неправомірна вигода передається за здійснення впливу, проте саме здійснення впливу формально не входить до складу злочину [57, с. 539].

У справі №593/903/17 викладач університету був визнаний невинним за ст. 369-2, оскільки винагорода надавалась за написання курсової роботи, а не за вплив на комісію [142]. Зловживання впливом відрізняється від посередництва за ст. 368: об'єктивна сторона не передбачає надання неправомірної вигоди уповноваженій особі, тому такі дії кваліфікуються окремо [101, с. 232]. Наприклад, у справі №688/3517/16-к (Вищий антикорупційний суд, 19 серпня

2022) прохання надати 100 доларів через посередника розцінено як пособництво (ч. 5 ст. 27, ч. 2 ст. 369-2) [16]. У справі №699/1157/23 особу визнано організатором передачі неправомірної вигоди колегами, що кваліфіковано за ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 369-2 КК, у сукупності з ч. 1 ст. 309 КК України [31].

У спеціальній літературі зазначається, що різноманітність суб'єктів ускладнює запобігання корупційним проявам [125, с. 88]. Ст. 369-2 КК України передбачає кілька форм поведінки ініціатора: пропозиція, обіцянка, надання неправомірної вигоди. Кваліфікація виключає підбурювання: пропозиція чи обіцянка вже несуть суспільну небезпеку і кваліфікуються за ч. 1 або 2 ст. 369-2 [127, с. 1196].

Одержання неправомірної вигоди за вплив на рішення уповноваженої особи відрізняється від пособництва за ст. 368, оскільки суб'єкт отримує неправомірну вигоду для себе та може розпоряджатися нею [100, с. 154; 127, с. 1197]. Склад злочину формальний, а саме закінчується озвученням пропозиції/обіцянки або отриманням частини неправомірної вигоди від узгодженої суми. Прикладами судової практики можна вказати справу №504/317/21, де оперуповноважений отримав неправомірну вигоду за вплив на суддю, що створило ілюзію впливу на рішення [141]; справа №464/7015/20 де начальник відділення отримав 600 доларів за обіцянку впливу на рішення щодо переведення військовослужбовця [140].

Частина 3 ст. 369-2 КК України передбачає кваліфікуючу ознаку «вимагання» неправомірної вигоди. Примітка 5 до ст. 354 КК України пояснює «вимагання» як вимогу надати неправомірну вигоду із погрозою дій або бездіяльності, спрямованих на порушення прав особи [110; 127, с. 1197]. Вимагання проявляється як: 1) погроза впливу на уповноважену особу для шкоди законним інтересам потенційного давача неправомірної вигоди; 2) наявність інструментів для реалізації таких погроз (наприклад, службове становище). Навіть якщо особа не піддалася впливу, вимагач підлягає відповідальності за ч. 2 або 3 ст. 369-2 КК України [98, с. 178].

Експертизи (лінгвістичні, семантико-текстуальні) можуть встановити наявність пропозиції, обіцянки, надання чи спонукання до неправомірної вигоди [55, с. 133, 137]. Важливо, що при вимаганні особа, якій пропонують неправомірну вигоду, залишається «хабародавцем», а не потерпілим, адже вона має можливість відмовитися від «угоди» [201, с. 326]. Судова практика підтверджує, що ознака «вимагання» не застосовується, якщо давач неправомірної вигоди діє з власного інтересу, прагнучи обійти закон [145;143].

У сучасних умовах застосування ст. 369-2 КК України однією з найбільш дискусійних проблем залишається визначення суб'єкта цього кримінального правопорушення. Від правильного встановлення суб'єкта залежить не лише коректність кваліфікації діяння, а й сама можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності за дії, передбачені диспозицією зазначеної статті.

Складність полягає насамперед у тому, що законодавець фактично оперує кількома різними учасниками правовідносин, пов'язаних із зловживанням впливом. Зокрема, у межах диспозиції ст. 369-2 КК України можна виокремити: 1) особу, яка ініціює передачу неправомірної вигоди шляхом її пропозиції, обіцянки або надання з метою впливу на прийняття рішення уповноваженою особою; 2) особу, яка приймає таку пропозицію чи обіцянку або безпосередньо одержує неправомірну вигоду за обіцянку здійснення впливу; 3) особу, уповноважену на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, на рішення якої передбачається здійснення впливу; 4) третю особу, яка може виступати вигодонабувачем неправомірної вигоди.

Водночас суб'єктами кримінального правопорушення визнаються лише перші дві категорії осіб – тобто ті, хто надає неправомірну вигоду (активний суб'єкт), і ті, хто її приймає або погоджується на її отримання (пасивний суб'єкт). Саме визначення їх кримінально-правового статусу викликає найбільші труднощі як у науковій доктрині, так і в судовій практиці, що зумовлює неоднозначність у кваліфікації відповідних діянь.

З огляду на це, для належного розуміння сутності суб'єкта зловживання впливом необхідно звертатися не лише до положень КК України, а й до наукових підходів та актуальної судової практики, що формується у сфері протидії корупційним правопорушенням.

Аналізуючи диспозицію ст. 369-2 КК України, слід враховувати загальні положення кримінального права щодо поділу суб'єктів на загальних і спеціальних. Водночас чинне законодавство не містить прямого визначення суб'єкта зловживання впливом і не встановлює чітких критеріїв його віднесення до певного виду.

У зв'язку з цим встановлення ознак суб'єкта можливе лише шляхом тлумачення відповідної норми, а також з урахуванням її системного зв'язку з іншими положеннями КК України та міжнародно-правовими актами, імплементованими у національне законодавство у сфері протидії корупції.

Слід також звернути увагу, що суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 369-2 КК України, відрізняється від суб'єкта, визначеного у ч. 2 та 3 цієї статті. У першому випадку йдеться про так званого активного суб'єкта – особу, яка ініціює вплив, фактично виступаючи замовником відповідного впливу на уповноважену особу. У другому випадку маємо справу з пасивним суб'єктом – особою, яка обіцяє або погоджується здійснити вплив, виступаючи своєрідним посередником між ініціатором і носієм владних повноважень.

У сучасній теорії кримінального права суб'єкт активного зловживання впливом традиційно визнається загальним суб'єктом злочину [54; 61; 104; 129]. Такий підхід є обґрунтованим, оскільки диспозиція відповідної норми не містить вимог щодо наявності у цієї особи спеціального статусу.

Разом із тим на практиці можливі ситуації, коли таким суб'єктом виступає службова особа. Наприклад, службовець може надавати неправомірну вигоду іншій особі з метою впливу на прийняття рішення третім суб'єктом владних

повноважень. У таких випадках важливого значення набуває питання про те, чи використовує ця особа своє службове становище.

У сучасній правовій доктрині розрізняють вузьке та широке розуміння використання влади чи службового становища [83]. У вузькому значенні йдеться про безпосереднє використання наданих повноважень, тоді як у широкому – також про використання пов’язаних із ними можливостей, зокрема службових контактів, авторитету посади чи доступу до певних ресурсів [44]. З урахуванням такого підходу навіть у випадках, коли службова особа формально не перевищує свої повноваження, але використовує службові зв’язки чи авторитет посади для встановлення контактів і передачі неправомірної вигоди, можна говорити про опосередковане використання службового становища.

Це породжує питання щодо значення статусу службової особи для кваліфікації діяння. З одного боку, така особа використовує неправомірну вигоду як інструмент впливу, з іншого – застосовує свої службові можливості для реалізації відповідного наміру.

Попри це, чинна редакція ч. 1 ст. 369-2 КК України не передбачає спеціального суб’єкта, а отже, статус службової особи не є обов’язковою ознакою складу злочину. Відповідно, суб’єкт у цьому випадку залишається загальним, а наявність службового статусу не впливає на кваліфікацію, хоча може враховуватися судом під час призначення покарання.

У сучасних наукових підходах обґрунтовується доцільність врахування факту вчинення такого діяння службовою особою як обставини, що обтяжує відповідальність [63]. Крім того, у новітніх концепціях реформування кримінального законодавства пропонується підвищувати ступінь тяжкості злочину у випадках використання службових повноважень або пов’язаних із ними можливостей.

Водночас у проєктних підходах до оновлення кримінального законодавства питання врахування цієї ознаки у складі зловживання впливом вирішується неоднозначно [97]. Зокрема, у відповідних проєктах норм не завжди передбачено

підвищення відповідальності за використання службового статусу під час вчинення такого правопорушення. Це може свідчити як про намір законодавця розмежувати такі діяння з іншими службовими злочинами, так і про певні прогалини у законодавчому регулюванні.

Таким чином, сучасний стан правового регулювання дозволяє зробити висновок, що суб'єкт активного зловживання впливом залишається загальним, незалежно від наявності у нього статусу службової особи. Водночас використання службових можливостей у процесі вчинення такого діяння набуває значення при індивідуалізації кримінальної відповідальності та може враховуватися судом як обставина, що підвищує ступінь суспільної небезпечності вчиненого.

Питання про те, хто може виступати суб'єктом пасивного зловживання впливом за ч. 2 та 3 ст. 369-2 КК України, залишається складним і дискусійним. Основні суперечки зосереджуються на визначенні, чи належить цей суб'єкт до загальних чи спеціальних, а також на можливості визнання ним службової особи. Варто вказати, що у юридичній літературі представлений широкий спектр позицій. Частина дослідників (П. П. Андрушко, В. М. Киричко, О. О. Титаренко, Н. М. Ярмиш) визнають службову особу суб'єктом злочину за ч. 2 ст. 369-2 КК України [86]. Інші вчені (Л. П. Брич, В. І. Тютюгін, К. П. Задоя, А. В. Савченко, О. В. Кришевич та ін.) заперечують це, пропонуючи перекваліфікувати відповідні дії службовця за ст. 364 або ст. 368 (368-3) КК України [61, с. 409; 9].

Зокрема, О. О. Дудоров зазначає, що різні способи тлумачення кримінального закону дозволяють отримувати різні відповіді на це питання [66]. У своїх подальших дослідженнях вчений виділяє щонайменше три можливі підходи до визначення суб'єкта пасивного зловживання впливом: спеціальний суб'єкт – особа, яка не є службовою, але здатна впливати на рішення уповноваженої державної особи; загальний суб'єкт – будь-яка особа, у тому числі службова, працівник підприємства, установи чи організації, що не використовує службове становище чи повноваження для здійснення впливу; спеціальний суб'єкт у вузькому сенсі – лише ті особи, які здатні впливати на уповноважену

особу через можливості, пов'язані з їх службовими повноваженнями, або через надання публічних послуг [61, с. 411;66, с. 283–285].

За результатами аналізу наукових позицій, варто поділити наукові підходи на дві групи: 1) ті, хто визнає суб'єкта загальним, припускаючи, що в ст. 369-2 КК України йдеться про використання будь-якого впливу, як службового, так і не пов'язаного з владою чи службовим становищем; 2) ті, хто обмежує коло суб'єктів, вважаючи, що стаття стосується лише неслужбового впливу, тобто не пов'язаного із владою чи службовими повноваженнями [86, с. 40].

Відсутність єдності серед учених частково зумовлена різними рекомендаціями міжнародних антикорупційних актів. Наприклад, п. в ст. 18 Конвенції ООН проти корупції радить криміналізувати дії будь-якої державної посадової особи або іншої особи у контексті пасивного зловживання впливом [95]. Водночас ст. 12 Кримінальної конвенції Ради Європи (ETS 173) пропонує визнавати суб'єктом будь-яку особу, яка заявляє або підтверджує можливість зловживати впливом за винагороду [102].

Питання визначення суб'єкта пасивного зловживання впливом залишалось суперечливим і в судовій практиці. Навіть на рівні касаційних судів протягом тривалого часу тлумачення було непослідовним. Так, у справі № 686/8714/16-к Касаційний кримінальний суд Верховного Суду визнав суб'єктом будь-яку особу, яка, не будучи службовою, мала реальну можливість вплинути на рішення уповноваженої державної особи [146]. Наявність родинних або дружніх зв'язків між особою та посадовцем не визнавалася ознакою суб'єкта [147]. У справі № 554/5090/16-к суб'єктом злочину визнано лише службову особу або особу, що надає публічні послуги та використовує службові можливості у широкому розумінні для незаконного впливу на уповноважену державну особу, тобто злочин зі спеціальним суб'єктом [206]. Таким чином, і наукові, і судові підходи до визначення суб'єкта пасивного зловживання впливом залишаються неоднозначними, що потребує уважного аналізу при кваліфікації конкретних діянь.

У свою чергу рішення Об'єднаної палати ККС ВС від 29 березня 2021 р. у справі № 554/5090/16-к мало б прояснити питання щодо суб'єкта пасивного зловживання впливом. У цьому рішенні суд встановив, що диспозиція ч. 2 ст. 369-2 КК України не обмежує характер впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави. Вплив може включати використання дружніх, родинних та особистих стосунків із такою особою.

При аналізі складу злочину слід зазначити, що законодавець не обмежує поняття «вплив» виключно владою або службовим становищем, яке є лише одним із способів вчинення злочину. Такий вплив полягає у тому, що службова особа, завдяки своєму становищу, може організовувати дії інших осіб (не підпорядкованих їй) за допомогою свого авторитету, службових зв'язків та інших можливостей, пов'язаних із посадою. Отже, суб'єктом злочину за ст. 369-2 КК України може бути будь-яка особа, яка, на думку того, хто надає підкуп, здатна реально вплинути на уповноважену державну чи місцеву особу [149].

З позиції Об'єднаної палати ККС ВС суб'єкт пасивного зловживання впливом визнається загальним, проте це не виключає, що службова особа, використовуючи своє становище, може спрямовувати дії інших осіб, які не перебувають у підпорядкуванні, застосовуючи службовий авторитет та зв'язки [42].

Водночас рішення Об'єднаної палати ККС ВС містить обмеження щодо службових осіб: виключено можливість використання службового становища чи повноважень у широкому сенсі, що створює додаткові вимоги до суб'єкта злочину, фактично роблячи його спеціальним.

Таким чином, за висновком Об'єднаної палати ККС ВС, суб'єкт пасивного зловживання впливом має такі ознаки: особа, яка прийняла пропозицію, обіцянку або одержала неправомірну вигоду для себе чи третьої особи за вплив на уповноважену особу, або пропонувала/обіцяла здійснити такий вплив; наявність удаваного або реального впливу на уповноважену особу; уявна здатність здійснити реальний вплив на таку особу у свідомості того, хто надає підкуп;

службова особа може мати реальний чи удаваний вплив через свій авторитет, зв'язки або інші можливості, обумовлені посадою.

Позиція Об'єднаної палати ККС ВС викликає дискусії. Особливо суперечливим є вимога щодо уявної здатності впливати, що стосується суб'єктивної сторони активного зловживання впливом і мала б значення для кваліфікації ч. 1 ст. 369-2 КК України, а не ч. 2. На практиці це ускладнює доказування при встановленні суб'єкта пасивного зловживання [42].

Наприклад, у постанові ККС ВС від 4 липня 2023 р. у справі № 504/317/21 встановлено, що оперуповноважений Лиманського відділу поліції ОСОБА_7 створив уявлення у ОСОБА_8 про можливість впливати на начальника слідчого підрозділу та суддю, здійснюючи збір документів та контактуючи з ОСОБА_13, що формувало уявлення про можливість впливу [26].

Позиція Об'єднаної палати ККС ВС щодо необхідності усвідомлення здатності суб'єкта пасивного підкупу здійснити реальний вплив є помилковою. Як зауважується у спеціальній літературі, ця ознака не є обов'язковою для всіх випадків застосування ст. 369-2 КК України. Наприклад, пропозиція впливу за винагороду вважається завершеним злочином незалежно від здатності здійснити реальний вплив [84, с. 187].

Дискусійним залишається й питання, чи вплив має бути лише реальним, чи допускається удаваний. Деякі вчені зауважують, що отримання неправомірної вигоди за вплив, якого насправді немає, інколи кваліфікують як шахрайство (ст. 190 КК України) [219, с. 86]. Така кваліфікація частково виправдана, зважаючи на практику до появи ст. 369-2 КК України та відмінності в санкціях: ч. 2 ст. 369-2 КК України – штраф від 2000 до 5500 неоподатковуваних мінімумів або позбавлення волі на 2–5 років; ч. 5 ст. 190 КК України – позбавлення волі на 5–12 років із конфіскацією майна. Таким чином, ст. 369-2 КК України встановлює підстави відповідальності за специфічний вид шахрайства з меншими санкціями порівняно зі ст. 190 КК України.

Отже, коли умисел особи спрямований на введення в оману того, хто надає неправомірну вигоду, має місце пасивне зловживання впливом у формі привілейованого виду шахрайства. Це враховується з огляду на розмір отриманих коштів та порівняння санкцій ст. 190 і 369-2 КК України.

Як слушно зазначають вчені, що відсутність у ст. 369-2 КК України чіткого визначення щодо удаваного впливу мала б компенсуватися судовим тлумаченням цієї норми з урахуванням міжнародно-правових зобов'язань України. Науковці підкреслюють, що вплив, який пропонує або «торгує» суб'єкт злочину за ч. 2 (ч. 3) ст. 369-2 КК України, може бути як реальним, так і удаваним. Кримінальна відповідальність настає незалежно від того, чи буде цей вплив реально здійснений, чи особа взагалі спроможна на його реалізацію [65, с. 86].

Важливо наголосити, що власне вплив суб'єкта пасивного зловживання на прийняття рішення уповноваженою особою перебуває за межами складу злочину за ч. 2 (ч. 3) ст. 369-2 КК України і, у разі потреби, підлягає кваліфікації за іншими положеннями КК України.

Разом з тим підкреслюється, що особа, яка через посередника – суб'єкта пасивного зловживання впливом – намагається вплинути на прийняття рішення уповноваженою особою шляхом пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди, сама вчиняє кримінально каране діяння за ч. 1 ст. 369-2 КК України, і тому не може одночасно визнаватися потерпілою від іншого злочину, наприклад, шахрайства [66, с. 378]. Винятком є випадки, коли мало місце вимагання від суб'єкта пасивного зловживання або дії суб'єкта активного зловживання відбувалися в межах негласних слідчих чи розшукових заходів.

Загалом, одна й та сама особа може бути одночасно винною в одному злочині та потерпілою в іншому. Проте ст. 369-2 КК України має специфіку, а саме дії суб'єкта активного зловживання впливом можуть обумовлювати вчинення суспільно небезпечних дій суб'єктом пасивного зловживання і навпаки. Фактично активний суб'єкт може підбурювати пасивного до протиправних дій,

що в окремих випадках виражається у «невдалому підбурюванні» – прийнятті неправомірної вигоди без подальшого реального впливу.

Проблемні питання визначення суб'єкта пасивного зловживання впливом можна вирішувати кількома способами: вилучити ст. 369-2 із КК України; тлумачити суб'єкта як загального, як це пропонує Об'єднана палата ККС ВС, допускаючи участь службових осіб, які використовують службовий авторитет і зв'язки; визнавати суб'єктом злочину лише службових осіб; не включати службових осіб до кола суб'єктів [42].

У наукових джерелах наголошується, що ст. 369-2 КК України важко реконструювати, і її доцільніше було б вилучити як «п'яте колесо до воза». При цьому видалення статті не порушить міжнародно-правові зобов'язання України, якщо водночас удосконалити інші склади злочинів – зокрема «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права» та «Підкуп особи, яка надає публічні послуги» – через доповнення ст. 368-3 і 368-4 КК України, враховуючи можливості, пов'язані з повноваженнями, узгоджене з визначенням корупції у ст. 1 Закону «Про запобігання корупції» [66, с. 379–380]. Однак певні форми зловживання впливом у разі відсутності ст. 369-2 можна кваліфікувати за іншими статтями КК України: ст. 190, 354, 368, 368-3, 368-4. Проте ці норми не охоплюють усіх випадків, передбачених ст. 369-2 КК України, наприклад, підкуп осіб, які не входять до: працівників підприємств, установ, організацій; службових осіб приватного права; осіб, що надають публічні послуги; службових осіб за приміткою до ст. 368 КК України.

Інші автори додають, що згідно зі ст. 12 Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією держава «зв'язана» імперативними положеннями щодо криміналізації зловживання впливом [74, с. 43]. А деякі вважають, що суб'єктом пасивного зловживання впливом може бути лише службова особа або особа, яка надає публічні послуги, при цьому підкуп спрямовується не до використання службових повноважень у широкому сенсі, а до зловживання впливом, обумовленим службовими можливостями [84, с. 188].

Судова практика, зокрема ухвала ККС ВС від 25 листопада 2020 р. у справі № 554/5090/16-к, підтверджує цю позицію: відповідальність настає лише за умови, що дії службової особи пов'язані зі службовим становищем і владними чи службовими повноваженнями; у разі відсутності такого зв'язку дії можуть кваліфікуватися за іншими статтями КК України.

Поняття «зловживання впливом» обмежує коло суб'єктів осіб, які мають службові чи професійні повноваження та використовують їхній потенціал, а назва статті ст. 369-2 КК України відображає сутність дій, передбачених диспозицією ч. 2. Суб'єкт злочину за ч. 2 ст. 369-2 КК України – спеціальний, а саме службова особа або особа, яка надає публічні послуги, що використовує свої службові можливості для незаконного впливу на уповноважену державну чи місцеву особу [206].

За оцінкою дослідників, позиція Об'єднаної палати ККС ВС від 29 березня 2021 р. є неправильною та потребує уточнення, оскільки застосування ст. 369-2 з таким розумінням суб'єкта може призвести до: а) порушення системних зв'язків із іншими корупційними статтями КК України (ст. 368, 369); б) втрати ознак корупційного злочину; в) суперечності з ст. 18 Конвенції ООН проти корупції щодо спеціальних суб'єктів пасивного підкупу; г) поширення статті на некорупційні дії; д) безпідставного криміналізування підготовчих дій, які не є злочином [84, с. 187–188].

Аргументи вченого окремі автори розглядають критично [42] та зауважують про те, що оскільки ст. 369-2 КК України (зловживання впливом) відноситься до корупційних злочинів у всіх випадках його вчинення, обов'язковими є ознаки корупції, визначені Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. [84, с. 176]. Теоретично така логіка могла б мати сенс, проте вона є хибною. Насправді система кримінальних норм щодо корупції не завжди узгоджується з положеннями цього Закону. Порівняння загальних ознак корупційного правопорушення та конкретних злочинів свідчить про

наявність певних розбіжностей, про що зазначалося у попередніх дослідженнях [41, с. 22].

Не дивно, що дослідники ставлять під сумнів виключно корупційну природу зловживання впливом. Так, вказується, що зловживання впливом має лише часткову корупційну складову: воно не є корупційним у випадках використання дружніх, родинних чи особистих зв'язків з уповноваженою особою, якщо ці стосунки не зумовлені службовим чи професійним становищем суб'єкта пасивного зловживання. У таких випадках діяння не містять обов'язкових ознак корупційного правопорушення, а тому особи, які їх вчинили, не повинні вважатися корупціонерами, попри буквальне тлумачення примітки до ст. 45 КК України [117, с. 640]. Це ставить завдання сформуванню більш послідовної системи корупційних кримінальних правопорушень, де уникатиметься конкуренція норм і яка узгоджуватиметься з дефініцією корупції, можливо, з додатковим уточненням термінології [42].

Сумнівною є й апеляція до ст. 18 Конвенції ООН проти корупції, яка носить рекомендаційний характер та не зобов'язує держави-учасниці криміналізувати зловживання впливом *sensu stricto* [74, с. 43].

Щодо суб'єкта пасивного зловживання впливом автори виходять із примітки до ст. 354 КК України, де вказано, що адресатом пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди можуть бути службова особа, особа, що надає публічні послуги, або працівник підприємства, установи чи організації. Остання категорія охоплюється ст. 354 КК України, а її включення до ст. 369-2 не передбачено [104, с. 631–632].

Хоча вказані аргументи заслуговують на увагу, вони потребують перевірки. Зокрема, О. О. Дудоров визнає звернення до примітки до ст. 354 обґрунтованим, але умовним через численні технічні та змістові недоліки чинного законодавства щодо корупційних правопорушень [117, с. 637].

Дії, передбачені ч. 2 ст. 369-2 КК України, дійсно може вчинити службова особа, використовуючи своє становище для доступу до уповноваженої особи

державної чи місцевої влади. Проте це не означає, що такі дії автоматично мають кваліфікуватися саме за цією статтею. Якщо законодавець хотів обмежити суб'єктів лише спеціальними особами, логічно було б прямо вказати це в тексті ст. 369-2, як зроблено у ст. 364 чи 368 КК України.

Більшість аргументів щодо виключної ролі службової особи у пасивному зловживанні впливом виявляються необґрунтованими. Навпаки, логічно визнати, що цей злочин може вчинятися і не службовою особою, що підтримується позицією Об'єднаної палати ККС ВС і більшістю науковців. В. О. Навроцький підкреслює, що суб'єкт злочину за ст. 369-2 КК України має розглядатися як загальний: у статті немає чітких вказівок щодо суб'єкта; міжнародно-правові акти, які слугували підставою для запровадження норми, дозволяють будь-якій особі бути суб'єктом; реальна можливість впливу залежить від індивідуальних стосунків, а не статусу особи [98, с. 175].

Разом із тим, визнання загального суб'єкта не виключає участі службової особи, що створює проблему розмежування злочину за ст. 369-2 і посягань, передбачених ст. 368 та 369 КК України, адже ці статті мають спільні, хоча й різні за обсягом ознаки [98, с. 175].

Наприклад, якщо слідчий отримує неправомірну вигоду від родича для впливу на іншого слідчого, його дії можна кваліфікувати як: ст. 368 КК України – якщо неправомірна вигода отримана для власного закриття справи; ч. 2 ст. 369-2 КК України – якщо неправомірна вигода отримана для впливу на третю особу, уповноважену на виконання функцій держави [42].

Аналогічно можна розмежувати злочини ст. 354, 368-3, 368-4 КК України та ст. 369-2 КК України. Недоліком є те, що санкції для загального суб'єкта і службової особи збігаються, хоча їхні дії різняться за суспільною небезпекою [84, с. 182–183; 117, с. 186–187].

У зв'язку з цим обґрунтованим видається внесення змін до ст. 369-2 КК України шляхом передбачення в її структурі особливо кваліфікованого складу злочину, що вчиняється службовою особою із використанням свого службового

становища. Водночас положення ст. 368 КК України доцільно інтерпретувати у звуженому значенні, обмежуючи сферу її застосування випадками впливу, який безпосередньо зумовлений службовим становищем відповідного суб'єкта. Цей підхід дозволяє відокремити відповідальність загального суб'єкта від службової особи та зберегти головне призначення ст. 369-2 – протидію «фоновій корупції», тобто діям осіб, які перебувають поряд з владою, але не є службовцями [221].

Підводячи проміжні висновки доцільно вказати, що оптимальним вважається визначення суб'єкта пасивного зловживання впливом як спеціального, а саме будь-яка особа, яка не використовує становище працівника підприємства, установи чи організації, владу або службове становище/повноваження службової особи приватного чи публічного права. Статтю 369-2 КК України доцільно доповнити приміткою, яка встановлює цей критерій для ч. 2 та 3 статті. До внесення змін доцільно керуватися роз'ясненням Об'єднаної палати ККС ВС.

Наведене підтверджується й статистичними даними. Так, за статистикою на 2023 рік, кількість засуджених за ст. 369-2 КК України становила 130 осіб, а за ч. 2–3 ст. 369-2 – 105 осіб, серед яких 22 державних службовця, 12 інших службовців, 8 військовослужбовців та 27 безробітних [77]. Це свідчить, що суб'єктами злочину можуть бути різні категорії громадян, у тому числі особи, наділені спеціальними повноваженнями. Проте єдності у науковому середовищі щодо визначення природи суб'єкта немає.

Один із підходів полягає у диференціації суб'єкта залежно від частини статті: ч. 1 – загальний, ч. 2 та ч. 3 – спеціальний. Спеціальний суб'єкт має дві ознаки: 1) не є службовою особою; 2) має реальну можливість впливати на рішення уповноваженої особи [127, с. 1197].

Професор Навроцький В.О. вважає, що за ч. 1 суб'єктом є загальна фізична особа, яка досягла 16 років та є осудною. Щодо ч. 2 та ч. 3 науковці дискутують, зокрема, одні стверджують, що суб'єкт спеціальний, оскільки має особистий зв'язок з уповноваженою особою, що дозволяє впливати на ухвалення рішень.

Інша позиція – суб'єкт загальний, що підтримує вчений, аргументуючи: 1) у ст. 369-2 немає вказівок на спеціальний статус суб'єкта; 2) міжнародно-правові акти визначають суб'єктом будь-яку особу; 3) фактична здатність впливати залежить від індивідуальних стосунків, а не від правового статусу [98, с. 175].

Інші вчені також визначають суб'єкта як загального, тобто будь-яку особу, яка досягла 16 років [202, с. 287], підкреслюючи, що конкретизації суб'єкта у статті немає, але особа повинна мати стосунки з «уповноваженою особою» [215, с. 455].

UNDOC відзначає, що обмеження відповідальності лише службовими особами суперечить Конвенції ООН, адже криміналізуються лише дії службовців, що зловживають своїм впливом [226, с. 44].

Проте існують протилежні позиції, які обґрунтовують, що суб'єктом тільки службову особу або особу, що надає публічні послуги, аргументуючи це тим, що вплив у ст. 369-2 пов'язаний саме зі службовим становищем [86, с. 41]. Крім того вказується, що на визначення суб'єкта впливає також характер впливу. Так, у статті йдеться про поведінку, що передує впливу на уповноважену особу, а здійснення впливу або його законність не є частиною об'єктивної сторони складу злочину, проте визначення характеру впливу допомагає визначити суб'єкта [57, с. 540].

Також існують два підходи до тлумачення обсягу впливу: вузький – обмежений службовими повноваженнями; широкий – включає службові повноваження, авторитет, а також можливості поза межами офіційних повноважень [2, с. 118].

Щодо поняття «зловживання», у законодавстві здебільшого позначається зловживання правом [5, с. 33]. У спеціальній літературі підкреслюється, що зловживання службовою особою – це умисне використання наданих повноважень всупереч їх призначенню, при цьому формально не виходячи за межі компетенції [2, с. 118].

Стаття 369-2 КК України обмежується поняттям «вплив», тоді як у Конвенції використовується термін «неправомірний вплив» (*improper influence*). Як слушно зазначається вченими, це поняття не має поширюватися на фізичний чи психічний примус, адже закон передбачає «торгівлю впливом», де вплив міняють на неправомірну вигоду [57, с. 539].

Конвенція РЄ визначає «неправомірний вплив» як спробу скористатися професійним становищем або соціальним статусом з корупційним наміром [221]. Важливим орієнтиром є постанова Верховного Суду №554/5090/16-к від 29.03.2021, зокрема, суб'єктом злочину може бути будь-яка особа, яка уявно здатна впливати на уповноважену особу [149] та інші рішення [17; 31, 34].

Суб'єктивна сторона злочину «зловживання впливом» за ст. 369-2 КК України характеризується наявністю прямого умислу, подібно до активного або пасивного підкупу. Як зазначається у юридичних джерелах, при таких кримінальних правопорушеннях важливим є двосторонній психічний зв'язок між «хабарником» та «хабародавцем». Обидві сторони повинні усвідомлювати факт вчинення корупційного злочину, що стає визначальним при укладанні так званої «корупційної угоди» [98, с. 157]. Згідно зі ст. 28 Конвенції ООН, усвідомлення, намір або умисел, необхідні для кваліфікації злочину, можуть встановлюватися на підставі об'єктивних фактичних даних [95].

Прикладом цього є постанова Касаційного кримінального суду у справі №504/317/21 від 04 липня 2023 року. Суд зазначив, що активні дії засудженого, зокрема переконання надавача неправомірної вигоди, а також збір документів і передача їх відповідним контактам, свідчать про наявність цілеспрямованого умислу та прагнення отримати НВ [141].

Аналіз вікового складу свідчить, що більшість осіб, засуджених за ст. 369-2 КК України у 2023 році, старші за 30 років [77]. Такі громадяни є соціально зрілими, мають певний професійний статус і досвід, що підтверджує дослідження за даними 2015 року. Також за показниками освіти: із 104 засуджених у 2023 році 80 мали повну вищу освіту, у 2015 році – 47% мали аналогічний рівень освіти.

Серед них можуть бути особи з юридичною підготовкою, які усвідомлюють методи протидії досудовому розслідуванню.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 369-2 КК України, проявляється через психічні процеси суб'єкта щодо вчиненого діяння. Науковці підкреслюють, що ця сторона правопорушення відображає внутрішній світ порушника, його ставлення до дій, які він здійснює, та включає такі основні ознаки: вину як обов'язкову, а також мотив, мету та емоційний стан – як факультативні [67, с. 184; 44, с. 544].

Зловживання впливом за своєю природою здійснюється з прямим умислом, проте визначення мотивів і цілей дій є важливим для розуміння причин та обставин, що спонукають особу до правопорушення. Кожен злочин має певну мету, а діяч керується власними мотивами, що дозволяє розкрити рівень суспільної небезпечності діяння. Судова практика також відзначає, що мотиви враховуються при визначенні покарання, навіть якщо законодавство прямо їх не деталізує [47, с. 333].

Проект КК України пропонує такі дефініції: мотив – це усвідомлене внутрішнє спонукання особи до вчинення кримінального діяння, а мета – уявлення порушника про бажаний наслідок своїх дій [97].

Окремі дослідники пропонують класифікацію мотивів зловживання впливом на три групи: 1) низькі мотиви – корисливі інтереси, заздрість, помста, кар'єрні амбіції, особисті рахунки з державною системою чи окремими особами; 2) суспільно нейтральні мотиви – матеріальна зацікавленість без ознак користі, корпоративна солідарність, почуття самоповаги; 3) суспільно позитивні мотиви – турбота про громаду, прагнення перевиконати обов'язки, родинні почуття, страх за себе або близьких [99, с. 147].

Незважаючи на різноманітність мотивів, судова практика та дослідження свідчать, що найчастіше зловживання впливом вчиняється з корисливих мотивів, особливо у випадках пасивного підкупу (ч. 2 та 3 ст. 369-2 КК України). Водночас для активного підкупу (ч. 1 ст. 369-2 КК України) мотиви можуть варіюватися –

від корисливих до особистих неприязних [8,11, 13, 14,15, 19, 21, 25, 27 , 30, 31, 35].

Корисливий мотив за своєю суттю полягає в прагненні до незаконного збагачення або отримання іншої матеріальної вигоди, що задовольняє особисті потреби суб'єкта або третіх осіб [79, с. 515; 50]. Водночас не всі мотиви, що супроводжують надання неправомірної вигоди, обов'язково мають матеріальний характер – це можуть бути і нематеріальні вигоди, наприклад, сприяння у просуванні по службі чи позитивна оцінка в медіа.

Отже, хоча мотиви здебільшого корисливі, це не виключає можливості вчинення злочину з інших підстав. При цьому судова практика підтверджує, що суб'єктивна сторона визначається прямим умислом і спрямована на досягнення конкретного результату – одержання неправомірної вигоди або впливу на прийняття рішення уповноваженою особою [23;36; 89].

Після аналізу мотивів важливим етапом є визначення мети дій суб'єкта, що дозволяє повніше оцінити характер і суспільну небезпечність зловживання впливом [87].

У спеціальній літературі підкреслюється, що хоча диспозиції ст. 369-2 КК України прямо не фіксують мету зловживання впливом, вона логічно випливає зі змісту норми та є невід'ємною складовою суб'єктивної сторони відповідного кримінального правопорушення. На думку дослідниці, для складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 369-2 КК України, визначальною є мета досягнення конкретного рішення, яке має бути прийняте особою, уповноваженою на виконання функцій держави, і яке є бажаним для винного [99]. Подібної позиції дотримуються і інші автори, наголошуючи, що у цьому випадку мета полягає у здійсненні впливу на процес прийняття відповідного рішення [70].

Водночас зазначене бачення потребує певного уточнення. Йдеться не лише про кінцевий результат у вигляді потрібного рішення, але й про проміжну ціль – вплив на так званого «посередника». Саме ця особа погоджується або обіцяє за відповідну вигоду вплинути на суб'єкта владних повноважень. Таким чином, мета

«активного» зловживання впливом має складну структуру і включає два рівні, зокрема, по-перше, спонукання посередника до здійснення впливу, і, по-друге, досягнення бажаного рішення від уповноваженої особи.

Щодо діянь, передбачених ч. 2 та ч. 3 ст. 369-2 КК України, окремі вчені вказують на іншу спрямованість мети [99]. Вказується, зокрема, що у набутті матеріальних благ, здійсненні впливу на прийняття рішень або навіть систематичному використанні такого впливу як способу отримання вигоди.

Суб'єктивна сторона пасивного підкупу, за винятком безпосереднього отримання вигоди, характеризується спрямованістю на її здобуття, вказують вчені [104]. У свою чергу, інші розмежовують мету різних учасників: особа, яка надає неправомірну вигоду, прагне вплинути на прийняття рішення, тоді як посередник орієнтований на отримання вигоди [98]. Однак така позиція викликає дискусії, оскільки з точки зору кримінального права суб'єктом відповідних діянь у ч. 2 та 3 ст. 369-2 КК України визнається саме посередник. Відтак юридичне значення має передусім його мета – отримання неправомірної вигоди, тоді як наміри особи, яка надає таку вигоду, враховуються лише як елемент інтелектуального моменту умислу посередника [122].

З огляду на це, обґрунтованим є підхід, відповідно до якого ключовою метою діянь, передбачених ч. 2 і 3 ст. 369-2 КК України, виступає саме одержання неправомірної вигоди. Це прямо випливає зі змісту норми, адже прийняття пропозиції, обіцянки або вимагання такої вигоди здійснюється насамперед для її подальшого отримання. Разом з тим не виключається, що особа може переслідувати й інші цілі, наприклад, сприяти прийняттю рішення на користь певної особи.

Аналіз судової практики свідчить про різноманітність конкретних цілей, з якими вчиняється зловживання впливом. Зокрема, такі дії можуть бути спрямовані на уникнення кримінальної відповідальності, повернення вилученого майна, припинення кримінального провадження, ухилення від мобілізації,

недопущення застосування заходів реагування або уникнення адміністративної відповідальності.

Водночас правозастосовна практика демонструє певні труднощі у розмежуванні мотиву та мети, а також у правильному їх визначенні в конкретних справах. Отже, можна зробити висновок, що для зловживання впливом найбільш типовим є корисливий мотив, особливо у випадках пасивного підкупу, хоча він не є обов'язковою ознакою складу злочину. Не виключається вчинення таких діянь і з інших мотивів, наприклад, через особисті причини. Оскільки мотив не входить до числа обов'язкових ознак, він не впливає на кваліфікацію, але враховується при призначенні покарання.

Натомість мета має ключове значення для кримінально-правової оцінки. Для «активного» зловживання впливом вона полягає у досягненні впливу на прийняття рішення уповноваженою особою, тоді як для «пасивного» – у здобутті неправомірної вигоди. При цьому мета першого виду має двоетапний характер: спочатку – вплив на посередника, а потім – отримання бажаного результату у вигляді рішення. У свою чергу, у випадках, передбачених ч. 2 і 3 ст. 369-2 КК України, поряд з основною метою можливі й додаткові, які, однак, не впливають на кваліфікацію, але можуть враховуватися судом під час визначення міри покарання.

Отже, мотив корупційного злочину, як правило, корисливий. Ця ознака дозволяє виділити осіб, які вчиняють злочин задля власних потреб чи інтересів, навіть якщо ці потреби соціально прийнятні [119, с. 68]. Для отримувачів неправомірної вигоди корисливий мотив є очевидним, тоді як для осіб, які надають неправомірну вигоду, мотиви не впливають на кваліфікацію – це може бути як корисливий, так і особистий інтерес [127, с. 1195].

Мета суб'єкта злочину залежить від частини статті: ч. 1 ст. 369-2 КК України – мета особи, яка пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду третій особі, полягає у забезпеченні прийняття необхідного рішення уповноваженою особою; ч. 2 ст. 369-2 КК України – мета особи, яка приймає пропозицію, обіцянку

або одержує неправомірної вигоди для себе чи третьої особи, включаючи випадки вимагання, полягає в набутті неправомірної вигоди у власність [98, с. 170].

Підсумовуючи наведене варто вказати, що універсальним об'єктом кримінального правопорушення за ст. 369-2 КК України визнається належне функціонування органів державної влади, що відповідає чинному законодавству. Додатково до цього об'єктом є відносини справедливого розподілу матеріальних благ у суспільстві. Такий підхід дозволяє охопити можливість вчинення злочину як спеціальною, так і загальною особою, що має значення для визначення інших ознак складу злочину.

Зловживання впливом відноситься до корупційних правопорушень і характеризується такими діями: пропозиція, обіцянка, надання неправомірної вигоди; прийняття пропозиції або обіцянки; одержання неправомірної вигоди; а також пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання неправомірної вигоди. Поняття «пропозиція» та «обіцянка» уточнені у примітках до ст. 354 КК України, тоді як «надання» і «одержання» розкриті у пояснювальній записці до Конвенції Ради Європи.

Кримінальне правопорушення за ст. 369-2 КК України має формальний склад. Вплив здійснюється стосовно визначеної групи осіб, уповноважених виконувати функції держави або органів місцевого самоврядування. Частина першої та другої статті взаємопов'язані: одна сторона надає неправомірну вигоду, інша приймає. При цьому сам факт впливу за межами складу злочину.

Щодо кваліфікації пропозиції або обіцянки, то незалежно від згоди чи відмови адресата, злочин вважається завершеним за ч. 1 ст. 369-2 КК. Зловживання впливом за ч. 2 відрізняється від пособництва (ч. 5 ст. 27), оскільки така особа не претендує на неправомірну вигоду і виконує лише допоміжну роль.

Неправомірна вигода може виступати предметом, засобом або метою злочину. Коли особа приймає пропозицію, обіцянку або вимагає неправомірну вигоду (ч. 2–3 ст. 369-2), це є ознакою суб'єктивної сторони. При одержанні неправомірної вигоди – предметом злочину, при пропозиції, обіцянці або наданні

– засобом. У випадку «надання неправомірної вигоди третій особі» вона виступає метою злочину. Під неправомірною вигодою розуміються будь-які об'єкти, передані в межах корупційної угоди, включаючи кошти, вилучені речі, зброю, наркотики або криптовалюту, отримані без законних підстав.

Кваліфікуючою ознакою є поєднання дії ч. 2 із вимаганням, яке наявне тоді, коли порушуються законні інтереси потерпілого. Вимагання визначене у примітках до ст. 354 КК України, проте не поширюється на ст. 369-2 КК України через специфіку, коли службове становище може не використовуватися. Ч. 3 ст. 369-2 КК України розглядатиметься у співвідношенні зі ст. 189 КК України у наступному розділі.

Суб'єкт злочину є предметом дискусій. Існують два основні підходи, зокрема, загальний (будь-яка особа) та спеціальний (тільки службова особа). На нашу думку, суб'єкт є загальний, що підтверджено висновками Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду, де зазначено, що будь-яка особа може бути суб'єктом злочину. Визначення суб'єкта впливає на тлумачення поняття «вплив», а саме обмеження суб'єкта звужує коло можливого впливу, а загальний підхід дозволяє враховувати дружні, сімейні та інші соціальні стосунки, що відповідає міжнародним рекомендаціям.

Зловживання впливом завжди вчиняється з прямим умислом. Корисливий мотив присутній у пасивному підкупі, тоді як при наданні неправомірної вигоди мотив не впливає на кваліфікацію – він може бути як корисливим, так і особисто зацікавленим. Метою активного підкупу є отримання бажаного рішення від уповноваженої особи, а пасивного – набуття неправомірної вигоди у власність. З аналізу судової практики випливають питання, що потребують подальшого дослідження, зокрема щодо кваліфікації зловживання впливом у взаємозв'язку з іншими нормами Кримінального кодексу України.

1.3. Порівняльно-правовий аналіз регулювання зловживання впливом у зарубіжних країнах

Відповідальність за зловживання впливом передбачена у правових системах значної кількості країн континентальної Європи. Ключовими орієнтирами для криміналізації такого діяння виступають міжнародні правові акти, прийняті під егідою ООН та Ради Європи. Оцінку ефективності впровадження відповідних положень у національні правові системи здійснює Група держав проти корупції (GRECO), яка також надає рекомендації щодо їх удосконалення. З огляду на це доцільно проаналізувати досвід окремих європейських країн, зокрема Франції, Федеративної Республіки Німеччина та Нідерландів.

Кримінальне законодавство Франції містить низку положень, що встановлюють відповідальність за торгівлю впливом, які розрізняються передусім за суб'єктним складом. Так, стаття 433-1 регламентує відповідальність за активну форму цього правопорушення, вчиненого посадовими особами, тоді як стаття 432-11 стосується пасивної форми. Відповідальність приватних осіб визначена статтею 433-2 [112]. Окреме положення (стаття 434-9-1) передбачає санкції для суддів, присяжних, експертів, медіаторів та інших осіб, які беруть участь у здійсненні правосуддя. Окрім цього, у відповідному розділі встановлено відповідальність іноземців, осіб без громадянства та посадовців Європейського Союзу.

Санкції за такі правопорушення у Франції є доволі суворими [228]. Зокрема, суддя, викритий у торгівлі впливом, може бути засуджений до позбавлення волі строком до 15 років. Загалом за подібні діяння передбачено покарання у вигляді ув'язнення строком до 10 років та штрафу, який може досягати одного мільйона євро, причому закон не встановлює мінімального порогу застосування таких санкцій.

Французьке законодавство оперує поняттям «реальний або уявний вплив». У своїх висновках GRECO звертала увагу на те, що у відповідних нормах прямо не вказані дії з надання чи отримання неправомірної вигоди. Водночас наголошується, що формулювання «пропонувати» та «погоджуватися» фактично охоплюють такі дії. Загалом було відзначено відповідність французького законодавства вимогам міжнародних антикорупційних стандартів.

У Федеративній Республіці Німеччина торгівля впливом не виділяється як окремий склад злочину. Офіційна позиція полягає в тому, що подібні дії можуть кваліфікуватися за чинними нормами, зокрема за положенням про зловживання довірою у сфері господарської діяльності. Водночас GRECO висловила рекомендацію щодо необхідності запровадження самостійної криміналізації такого діяння, вказуючи на недостатню ефективність існуючого підходу [151].

Важливим є також аналіз законодавства інших держав, зокрема Грузії, Естонії, Латвії та Польщі. У Грузії кримінальна відповідальність за торгівлю впливом закріплена у статті 339-1 Кримінального кодексу [105]. Перша частина цієї норми охоплює активну форму правопорушення, яка полягає у пропозиції, обіцянці чи передачі неправомірної вигоди особі, що заявляє про можливість впливати на рішення посадовця. При цьому не має значення, чи було фактично реалізовано такий вплив. Друга частина статті передбачає відповідальність за прийняття або вимагання вигоди за здійснення впливу. Обтяжуючою обставиною визнається вчинення такого діяння організованою групою.

За оцінкою GRECO, грузинське законодавство у цій частині повністю відповідає вимогам міжнародних стандартів і охоплює всі передбачені форми протиправної поведінки [220].

Кримінальний кодекс Польщі встановлює відповідальність за пасивну та активну торгівлю впливом відповідно у статтях 230 та 230а. Хоча ці норми загалом відповідають міжнародним вимогам, GRECO звернула увагу на використання формулювання «незаконний вплив» замість «неправомірний вплив» [229]. Такий підхід звужує сферу застосування норм, оскільки на практиці

вплив нерідко здійснюють особи, які не мають формальних повноважень, але володіють фактичними можливостями впливати на прийняття рішень.

В Естонії відповідальність за торгівлю впливом передбачена статтею 298-1, однак вона охоплює лише пасивну форму правопорушення [106]. Це було розцінено GRECO як недолік правового регулювання. Естонська сторона аргументувала, що активні дії можуть кваліфікуватися через інститути співучасті, однак міжнародні експерти поставили під сумнів достатність такого підходу [227]. Крім того, норма не містить ознаки вимагання і обмежується лише проханням або згодою на отримання вигоди.

Кримінальний кодекс Латвії також передбачає відповідальність за торгівлю впливом [108]. Первісна редакція відповідної норми, за оцінкою GRECO, була надто широкою, оскільки використання загального поняття «вплив» могло охоплювати й законні форми діяльності, зокрема лобіювання. У подальшому це було виправлено шляхом уточнення формулювання до «незаконного впливу» [230].

Окрему увагу заслуговує досвід країн із високим рівнем протидії корупції, таких як Швеція, Норвегія та Нідерланди. Зокрема, у Швеції тривалий час торгівля впливом не визнавалася окремим кримінальним правопорушенням. Це пояснювалося тим, що частина таких дій уже охоплювалася іншими нормами, а інші могли належати до законної діяльності, наприклад лобіювання. Водночас у подальшому підхід було змінено, і у 2012 році до кримінального законодавства було введено норму, що передбачає відповідальність за зловживання впливом, сформульовану з урахуванням міжнародних стандартів [113].

У законодавстві Норвегії кримінальна відповідальність за торгівлю впливом передбачена статтею 389 [109]. Згідно з оцінкою GRECO (п. 71), зазначена норма має ширший зміст порівняно з положеннями міжнародних конвенцій. Зокрема, вона охоплює вплив не лише на прийняття рішень, а й на процес виконання службових функцій посадовими особами та колегіальними органами. Крім того, її дія не обмежується окремими сферами, зокрема,

державним чи приватним сектором, а поширюється на правовідносини загалом. Також у нормі використовується формулювання «неналежний характер (improper)» щодо переваги, що відрізняється від традиційного підходу із застосуванням поняття «неправомірна вигода (undue advantage)» [230].

У кримінальному праві Нідерландів спеціальної норми, яка б прямо встановлювала відповідальність за торгівлю впливом, не передбачено. Як зазначає GRECO (п. 61), позиція цієї держави ґрунтується на тому, що відповідні дії вже охоплюються нормами про активний і пасивний підкуп, а також інститутами замаху та співучасті, тому запровадження окремого складу злочину не є необхідним. Водночас підкреслюється, що певні форми впливу, зокрема фінансового чи іншого характеру, можуть мати законний характер (наприклад, лобіювання), а надмірна криміналізація здатна обмежити свободу вираження поглядів [228].

У науковій літературі узагальнено підходи держав, які не підтримали ідею виділення торгівлі впливом як самостійного кримінального правопорушення [225]. Так, у Німеччині подібні діяння кваліфікуються через інші склади злочинів, зокрема пов'язані зі зловживанням довірою у сфері підприємницької діяльності. У Нідерландах і Швеції вважається, що наявність відповідальності за активний і пасивний підкуп у поєднанні з нормами про співучасть забезпечує достатній рівень протидії таким проявам.

Ще одним аргументом є ризик обмеження законної лобістської діяльності у разі криміналізації зловживання впливом. Саме цим пояснюється стриманий підхід окремих держав, зокрема Великої Британії. У Нідерландах водночас чітко окреслено межі допустимого лобіювання, особливо у випадках, коли воно поєднується з наданням неправомірних вигод посадовим особам, які беруть участь у прийнятті рішень.

Третя група аргументів пов'язана з недосконалістю формулювань міжнародних правових актів, зокрема Конвенції ООН та Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією. Представники Нідерландів звертають увагу на

складність і неоднозначність юридичних конструкцій, тоді як у Швеції підкреслюють недостатню визначеність поняття «неправомірний вплив (undue/improper influence)».

Окремо виділяється питання криміналізації таких діянь у контексті іноземного елемента. Йдеться про необхідність узгодженого підходу держав до ратифікації міжнародних конвенцій, щоб уникнути ситуацій, коли окремі суб'єкти отримують конкурентні переваги, впливаючи на іноземних посадовців без ризику притягнення до відповідальності.

Водночас GRECO наголошує, що криміналізація торгівлі впливом не суперечить інституту лобіювання. У пояснювальних матеріалах до Конвенції (п. 65) зазначено, що поняття «improper influence» передбачає наявність корупційної мети та не охоплює законну діяльність із представлення інтересів [221].

У звітах UNODC також розглядається підхід, заснований на концепції «опосередкованого авторства», відповідно до якого кримінально караним визнається використання впливу через третіх осіб, а саме безпосередніх виконавців. Така модель охоплює підбурювання, пособництво та застосування посередників. Водночас наголошується, що цей підхід не дає змоги повною мірою врегулювати ситуації, коли відсутній фактичний виконавець, наприклад, у разі відмови адресата або неможливості реалізації впливу. У зв'язку з цим підкреслюється необхідність подальшого дослідження ефективності такого механізму [226].

UNODC звертає увагу на те, що криміналізація зловживання впливом як окремого складу правопорушення супроводжується рядом складнощів. По-перше, виникають технічні та методологічні труднощі при імплементації міжнародних стандартів у національні правові системи. По-друге, проблемним є питання притягнення до відповідальності приватних осіб, особливо у випадках, коли особа лише заявляє про можливість впливу, але фактично його не здійснює.

Одним із можливих способів вирішення зазначених проблем, на думку UNODC, є запровадження спеціальної кримінально-правової норми, яка б

охоплювала всі положення статті 18 Конвенції ООН та функціонувала окремо від традиційних складів хабарництва. Водночас у практичній площині відсутні чіткі підходи чи роз'яснення щодо відмежування класичних форм підкупу від зловживання впливом, що створює передумови для неоднозначного тлумачення відповідних норм.

Таким чином, аналіз міжнародного досвіду свідчить, що переважна більшість кримінальних кодексів європейських держав містить спеціальні положення, які встановлюють відповідальність за зловживання впливом, зазвичай під назвою «торгівля впливом». Україна у цьому аспекті розвиває власне законодавство відповідно до загальноєвропейських тенденцій.

Разом із тим практика показує, що торгівля впливом є складним і дискусійним об'єктом правового регулювання. Положення міжнародних конвенцій неодноразово зазнавали критики з боку окремих держав через нечіткість розмежування між кримінально караними діяннями та легітимними формами впливу, зокрема лобіюванням. Так, Німеччина та Нідерланди не запровадили окрему кримінальну відповідальність за такі дії, тоді як Швеція спочатку також утримувалася від цього, але згодом імплементувала відповідні норми у національне законодавство [222;134].

GRECO послідовно наголошує на необхідності включення до кримінальних кодексів норм, що передбачають відповідальність за торгівлю впливом. Водночас організація підкреслює відсутність чітко сформульованого механізму або методичних рекомендацій, які могли б забезпечити ефективне впровадження таких положень у національні правові системи та допомогти правозастосовним органам відмежовувати це правопорушення від суміжних складів.

Аналіз міжнародного досвіду дозволяє виокремити низку позитивних підходів. Зокрема, у більшості держав використовується єдина термінологія «торгівля впливом»; у законодавстві розрізняються «реальний» і «уявний» вплив; вимагання не виділяється як самостійна кваліфікуюча ознака, а розглядається у сукупності з іншими формами об'єктивної сторони правопорушення.

Подібні підходи були враховані і під час розроблення проєкту нового Кримінального кодексу України. Щодо чинного стану правового регулювання, слід погодитися з позицією окремих дослідників про те, що покласти відповідальність за недоліки статті 369-2 КК виключно на національного законодавця було б некоректно [199]. Фактично норми міжнародних актів були імплементовані у вітчизняне законодавство без належної адаптації до правової системи України. При цьому ні у пояснювальних документах до Конвенції Ради Європи, ні в інших міжнародних матеріалах не було достатньо детально роз'яснено ключові аспекти, зокрема зміст поняття «неналежний вплив» та критерії його відмежування від пасивного підкупу службових осіб.

Підсумовуючи наведене варто вказати, що більшість європейських держав прагне імплементувати положення міжнародних антикорупційних конвенцій, однак підходи до криміналізації торгівлі впливом суттєво різняться. Частина країн запроваджує спеціальні норми (зокрема Франція, Грузія, Латвія, Литва), інші ж використовують загальні положення про підкуп або зловживання довірою (Німеччина, Нідерланди, а також Швеція на початковому етапі).

Основні проблемні аспекти, на які звертають увагу GRECO та UNODC, пов'язані з нечіткістю термінології («неправомірний» та «неналежний» вплив), обмеженням сфери застосування норм (державний чи приватний сектор), а також необхідністю чіткого розмежування між законними формами впливу, такими як лобювання, і корупційними практиками. Зокрема, досвід Норвегії демонструє ширший підхід до визначення впливу, що охоплює не лише процес прийняття рішень, а й виконання службових обов'язків, тоді як Швеція та Нідерланди акцентують увагу на ризиках надмірної криміналізації, яка може обмежувати свободу вираження поглядів.

Застосування концепції «опосередкованого авторства» свідчить про можливість притягнення до відповідальності осіб, які діють через посередників, однак водночас виявляє прогалини у випадках відсутності безпосереднього виконавця. Отже, міжнародна практика вказує на необхідність подальшої

гармонізації підходів, уточнення складу правопорушення та чіткого визначення меж між правомірним і корупційним впливом з метою підвищення ефективності протидії таким діям у різних правових системах.

Порівняльно-правовий аналіз регулювання зловживання впливом у зарубіжних країнах свідчить про складність, багатовимірність та неоднозначність підходів до правового врегулювання цього явища. Незважаючи на наявність міжнародних стандартів, закріплених у Конвенції ООН проти корупції та Кримінальній конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією, національні правові системи демонструють різний рівень імплементації та інтерпретації відповідних положень. Це зумовлено як особливостями правових традицій, так і різним розумінням сутності самого явища зловживання впливом.

У більшості європейських держав простежується тенденція до криміналізації торгівлі впливом як самостійного складу правопорушення. Такий підхід характерний для Франції, Грузії, Латвії, Литви та ряду інших країн, де відповідні норми безпосередньо закріплені у кримінальних кодексах. У цих правових системах чітко розмежовуються активна та пасивна форми правопорушення, визначається коло суб'єктів, а також встановлюються достатньо суворі санкції. При цьому позитивною рисою є деталізація складу злочину, що сприяє більш ефективному правозастосуванню та мінімізації ризиків довільного тлумачення.

Водночас існує інша група держав, зокрема Німеччина та Нідерланди, які не виокремлюють торгівлю впливом як самостійний склад злочину. У цих країнах відповідні діяння охоплюються загальними нормами про підкуп, зловживання довірою або інші корупційні правопорушення. Такий підхід обґрунтовується тим, що існуючі кримінально-правові інструменти є достатніми для протидії подібним проявам, а введення окремої норми може призвести до дублювання правового регулювання та ускладнення правозастосовної практики. Крім того, підкреслюється ризик надмірної криміналізації, яка може негативно вплинути на законні форми взаємодії між суб'єктами, зокрема на інститут лобіювання.

Особливий інтерес становить досвід держав, які спочатку не визнавали торгівлю впливом окремим кримінальним правопорушенням, але згодом переглянули свою позицію. Зокрема, Швеція тривалий час утримувалася від імплементації відповідних положень, посилаючись на достатність існуючих норм та невизначеність понятійного апарату. Однак у подальшому законодавець запровадив спеціальну норму, що свідчить про поступове зближення національних підходів із міжнародними стандартами.

Аналіз показує, що однією з ключових проблем є відсутність єдиного підходу до визначення поняття «зловживання впливом». У різних правових системах використовуються різні терміни, зокрема «неправомірний вплив» або «неналежний вплив», що впливає на обсяг криміналізації та межі відповідальності. Нечіткість цих понять створює труднощі як на етапі законодавчого закріплення, так і під час правозастосування, оскільки ускладнює відмежування зловживання впливом від суміжних правопорушень, таких як підкуп або зловживання службовим становищем.

Ще одним важливим аспектом є проблема розмежування між корупційними діями та легальними формами впливу, передусім лобіюванням. У багатьох країнах визнається, що вплив на процес прийняття рішень сам по собі не є протиправним, якщо він здійснюється у законних формах і не супроводжується наданням неправомірної вигоди. Саме тому надмірно широке формулювання складу злочину може призвести до обмеження свободи вираження поглядів і участі громадян у публічному житті. З іншого боку, надто вузьке визначення не забезпечує належного рівня протидії корупційним практикам, що використовують приховані механізми впливу.

Порівняльний аналіз також свідчить про відмінності у підходах до визначення об'єктивної сторони правопорушення. У більшості країн криміналізуються як активні дії (пропозиція або надання неправомірної вигоди), так і пасивні (прийняття або вимагання такої вигоди). Водночас у деяких правових системах відповідальність обмежується лише пасивною формою, що

знижує ефективність правового регулювання. Крім того, не у всіх країнах однаково вирішується питання щодо значення фактичного здійснення впливу: у ряді випадків достатнім є сам факт обіцянки або заяви про можливість впливу, незалежно від досягнення результату.

Суттєву роль у формуванні підходів до криміналізації відіграють міжнародні організації, зокрема GRECO та UNODC. Вони не лише оцінюють стан імплементації міжнародних стандартів, а й формулюють рекомендації щодо вдосконалення законодавства. Водночас аналіз їх діяльності показує, що, попри наявність загальних орієнтирів, відсутні детальні методичні рекомендації, які б дозволили уніфікувати підходи держав до визначення складу злочину та меж його застосування. Це, у свою чергу, зумовлює різноманітність національних моделей регулювання.

Окремої уваги заслуговує концепція «опосередкованого авторства», яка застосовується у деяких правових системах. Вона дозволяє притягувати до відповідальності осіб, які використовують інших як інструмент для здійснення впливу. Такий підхід розширює можливості кримінального переслідування, однак водночас породжує нові проблеми, зокрема у випадках, коли відсутній безпосередній виконавець або коли вплив не був реалізований. Це свідчить про необхідність подальшого вдосконалення теоретичних і практичних аспектів застосування цієї концепції.

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що міжнародний досвід регулювання зловживання впливом характеризується відсутністю єдиного підходу та наявністю низки проблемних питань, які потребують подальшого вирішення. До них належать: нечіткість понятійного апарату, відсутність однозначного розмежування між правомірним і неправомірним впливом, різний обсяг криміналізації, а також недостатня визначеність критеріїв віднесення певних дій до складу правопорушення.

Для України врахування зарубіжного досвіду має важливе значення у контексті вдосконалення національного законодавства. Зокрема, доцільним є

уточнення змісту поняття «зловживання впливом», визначення чітких критеріїв його відмежування від суміжних правопорушень, а також забезпечення балансу між ефективною протидією корупції та гарантіями реалізації прав і свобод людини. Важливим є також врахування позитивних практик інших держав, зокрема щодо розмежування форм правопорушення, деталізації складу злочину та визначення меж допустимого впливу.

Таким чином, подальший розвиток правового регулювання у цій сфері має здійснюватися шляхом гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, одночасно враховуючи особливості національної правової системи, що дозволить підвищити ефективність протидії корупційним проявам, пов'язаним із зловживанням впливом, та забезпечити належний рівень правової визначеності і передбачуваності правозастосовної практики.

Висновки до розділу 1

1. Обґрунтовано, що еволюція кримінальної відповідальності за зловживання впливом свідчить: протягом тривалого часу це явище не визнавалося окремим складом злочину, а розглядалося як одна з форм хабарництва або пов'язаних із ним правопорушень. Лише під впливом міжнародних антикорупційних стандартів та процесів гармонізації національного законодавства було сформовано самостійну кримінально-правову норму, яка відобразила поступовий перехід від вузького розуміння корупції до більш комплексного охоплення її латентних проявів. Подальший розвиток законодавства характеризується конкретизацією диспозиції, розширенням кола суб'єктів, посиленням санкцій та прагненням усунути колізії у правозастосуванні. У сучасних умовах регулювання відповідальності за торгівлю впливом розглядається як результат поєднання національного правового досвіду із міжнародними підходами до протидії корупції, що визначає напрями подальшого вдосконалення кримінального законодавства України.

Аналіз положень проєкту нового Кримінального кодексу засвідчив, що законодавець прагне системно переглянути підхід до відповідальності за зловживання впливом, замінивши його більш точним терміном «торгівля впливом» та чітко розмежувавши активні й пасивні форми цього правопорушення. Запропонована модель спрямована на усунення недоліків попереднього регулювання, зокрема щодо співвідношення із шахрайством, визначення форм протиправної поведінки та ролі неправомірної вигоди як ключової ознаки корупційного правопорушення. Зроблено висновок, що встановлення відповідальності як за реальний, так і за уявний вплив, а також включення таких діянь до системи корупційних правопорушень свідчить про посилення антикорупційної спрямованості кримінального законодавства та його поступове наближення до міжнародних стандартів криміналізації корупційних практик.

2. Констатовано, що універсальним об'єктом кримінального правопорушення за ст. 369-2 КК України визнається належне функціонування органів державної влади, що відповідає чинному законодавству. Вказано, що додатково до цього об'єктом є відносини справедливого розподілу матеріальних благ у суспільстві. Зроблено висновок, що такий підхід дозволяє охопити можливість вчинення злочину як спеціальною, так і загальною особою, що має значення для визначення інших ознак складу злочину.

Аргументовано, що зловживання впливом відноситься до корупційних правопорушень і характеризується такими діями: пропозиція, обіцянка, надання неправомірної вигоди; прийняття пропозиції або обіцянки; одержання неправомірної вигоди; а також пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання неправомірної вигоди. Вказано, що поняття «пропозиція» та «обіцянка» уточнені у примітках до ст. 354 КК, тоді як «надання» і «одержання» розкриті у пояснювальній записці до Конвенції Ради Європи.

Вказано, що кримінальне правопорушення за ст. 369-2 КК України має формальний склад. Вплив здійснюється стосовно визначеної групи осіб,

уповноважених виконувати функції держави або органів місцевого самоврядування. Частини першої та другої статті взаємопов'язані: одна сторона надає неправомірну вигоду, інша приймає. При цьому сам факт впливу за межами складу злочину.

Щодо кваліфікації пропозиції або обіцянки, то незалежно від згоди чи відмови адресата, злочин вважається завершеним за ч. 1 ст. 369-2 КК. Зловживання впливом за ч. 2 відрізняється від пособництва (ч. 5 ст. 27), оскільки така особа не претендує на неправомірну вигоду і виконує лише допоміжну роль.

Аргументовано, що неправомірна вигода може виступати предметом, засобом або метою злочину. Коли особа приймає пропозицію, обіцянку або вимагає неправомірну вигоду (ч. 2–3 ст. 369-2), це є ознакою суб'єктивної сторони. При одержанні неправомірної вигоди – предметом злочину, при пропозиції, обіцянці або наданні – засобом. У випадку «надання неправомірної вигоди третій особі» вона виступає метою злочину. Під неправомірною вигодою розуміються будь-які об'єкти, передані в межах корупційної угоди, включаючи кошти, вилучені речі, зброю, наркотики або криптовалюту, отримані без законних підстав.

Вказано, що кваліфікуючою ознакою є поєднання дії ч. 2 із вимаганням, яке наявне тоді, коли порушуються законні інтереси потерпілого. Вимагання визначене у примітках до ст. 354 КК, проте не поширюється на ст. 369-2 КК через специфіку, коли службове становище може не використовуватися.

Аргументовано, що суб'єкт злочину є предметом дискусій. З'ясовано, що існують два основні підходи: загальний (будь-яка особа) та спеціальний (тільки службова особа). Зроблено висновок, що суб'єкт є загальний, що підтверджено висновками Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду, де зазначено, що будь-яка особа може бути суб'єктом злочину. Визначення суб'єкта впливає на тлумачення поняття «вплив»: обмеження суб'єкта звужує коло можливого впливу, а загальний підхід дозволяє враховувати дружні, сімейні та інші соціальні стосунки, що відповідає міжнародним рекомендаціям.

Зроблено висновок, що зловживання впливом завжди вчиняється з прямим умислом. Корисливий мотив присутній у пасивному підкупі, тоді як при наданні неправомірної вигоди мотив не впливає на кваліфікацію – він може бути як корисливим, так і особисто зацікавленим. Метою активного підкупу є отримання бажаного рішення від уповноваженої особи, а пасивного – набуття неправомірної вигоди у власність.

З аналізу судової практики окреслено питання, що потребують подальшого дослідження, зокрема щодо кваліфікації зловживання впливом у взаємозв'язку з іншими нормами Кримінального кодексу.

3. Обґрунтовано, що порівняльно-правовий аналіз регулювання зловживання впливом у зарубіжних країнах свідчить про складність, багатовимірність та неоднозначність підходів до правового врегулювання цього явища. Незважаючи на наявність міжнародних стандартів, закріплених у Конвенції ООН проти корупції та Кримінальній конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією, національні правові системи демонструють різний рівень імплементації та інтерпретації відповідних положень. Це зумовлено як особливостями правових традицій, так і різним розумінням сутності самого явища зловживання впливом.

Вказано, що у більшості європейських держав простежується тенденція до криміналізації торгівлі впливом як самостійного складу правопорушення. Такий підхід характерний для Франції, Грузії, Латвії, Литви та ряду інших країн, де відповідні норми безпосередньо закріплені у кримінальних кодексах. У цих правових системах чітко розмежовуються активна та пасивна форми правопорушення, визначається коло суб'єктів, а також встановлюються достатньо суворі санкції. При цьому позитивною рисою є деталізація складу злочину, що сприяє більш ефективному правозастосуванню та мінімізації ризиків довільного тлумачення.

Констатовано, що водночас існує інша група держав, зокрема Німеччина та Нідерланди, які не виокремлюють торгівлю впливом як самостійний склад

злочину. У цих країнах відповідні діяння охоплюються загальними нормами про підкуп, зловживання довірою або інші корупційні правопорушення. Такий підхід обґрунтовується тим, що існуючі кримінально-правові інструменти є достатніми для протидії подібним проявам, а введення окремої норми може призвести до дублювання правового регулювання та ускладнення правозастосовної практики. Крім того, підкреслюється ризик надмірної криміналізації, яка може негативно вплинути на законні форми взаємодії між суб'єктами, зокрема на інститут лобіювання.

Зазначено, що особливий інтерес становить досвід держав, які спочатку не визнавали торгівлю впливом окремим кримінальним правопорушенням, але згодом переглянули свою позицію. Зокрема, Швеція тривалий час утримувалася від імплементації відповідних положень, посилаючись на достатність існуючих норм та невизначеність понятійного апарату. Однак у подальшому законодавець запровадив спеціальну норму, що свідчить про поступове зближення національних підходів із міжнародними стандартами.

Аргументовано, що однією з ключових проблем є відсутність єдиного підходу до визначення поняття «зловживання впливом». У різних правових системах використовуються різні терміни, зокрема «неправомірний вплив» або «неналежний вплив», що впливає на обсяг криміналізації та межі відповідальності. Нечіткість цих понять створює труднощі як на етапі законодавчого закріплення, так і під час правозастосування, оскільки ускладнює відмежування зловживання впливом від суміжних правопорушень, таких як підкуп або зловживання службовим становищем.

Зроблено висновок, що одним важливим аспектом є проблема розмежування між корупційними діяннями та легальними формами впливу, передусім лобіюванням. У багатьох країнах визнається, що вплив на процес прийняття рішень сам по собі не є протиправним, якщо він здійснюється у законних формах і не супроводжується наданням неправомірної вигоди. Саме тому надмірно широке формулювання складу злочину може призвести до

обмеження свободи вираження поглядів і участі громадян у публічному житті. З іншого боку, надто вузьке визначення не забезпечує належного рівня протидії корупційним практикам, що використовують приховані механізми впливу.

Обґрунтовано, що порівняльний аналіз також свідчить про відмінності у підходах до визначення об'єктивної сторони правопорушення. У більшості країн криміналізуються як активні дії (пропозиція або надання неправомірної вигоди), так і пасивні (прийняття або вимагання такої вигоди). Водночас у деяких правових системах відповідальність обмежується лише пасивною формою, що знижує ефективність правового регулювання. Крім того, не у всіх країнах однаково вирішується питання щодо значення фактичного здійснення впливу: у ряді випадків достатнім є сам факт обіцянки або заяви про можливість впливу, незалежно від досягнення результату.

Вказано, що суттєву роль у формуванні підходів до криміналізації відіграють міжнародні організації, зокрема GRECO та UNODC. Вони не лише оцінюють стан імплементації міжнародних стандартів, а й формують рекомендації щодо вдосконалення законодавства. Водночас аналіз їх діяльності показує, що, попри наявність загальних орієнтирів, відсутні детальні методичні рекомендації, які б дозволили уніфікувати підходи держав до визначення складу злочину та меж його застосування. Це, у свою чергу, зумовлює різноманітність національних моделей регулювання.

Констатовано, що окремої уваги заслуговує концепція «опосередкованого авторства», яка застосовується у деяких правових системах. Вона дозволяє притягувати до відповідальності осіб, які використовують інших як інструмент для здійснення впливу. Такий підхід розширює можливості кримінального переслідування, однак водночас породжує нові проблеми, зокрема у випадках, коли відсутній безпосередній виконавець або коли вплив не був реалізований. Це свідчить про необхідність подальшого вдосконалення теоретичних і практичних аспектів застосування цієї концепції.

Зроблено висновок, що міжнародний досвід регулювання зловживання впливом характеризується відсутністю єдиного підходу та наявністю низки проблемних питань, які потребують подальшого вирішення. До них належать: нечіткість понятійного апарату, відсутність однозначного розмежування між правомірним і неправомірним впливом, різний обсяг криміналізації, а також недостатня визначеність критеріїв віднесення певних дій до складу правопорушення.

Аргументовано, що для України врахування зарубіжного досвіду має важливе значення у контексті вдосконалення національного законодавства. Зокрема, доцільним є уточнення змісту поняття «зловживання впливом», визначення чітких критеріїв його відмежування від суміжних правопорушень, а також забезпечення балансу між ефективною протидією корупції та гарантіями реалізації прав і свобод людини. Важливим є також врахування позитивних практик інших держав, зокрема щодо розмежування форм правопорушення, деталізації складу злочину та визначення меж допустимого впливу.

Зроблено висновок, що подальший розвиток правового регулювання у цій сфері має здійснюватися шляхом гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, одночасно враховуючи особливості національної правової системи, що дозволить підвищити ефективність протидії корупційним проявам, пов'язаним із зловживанням впливом, та забезпечити належний рівень правової визначеності і передбачуваності правозастосовної практики.

РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ В УКРАЇНІ

2.1 Нормативно-правове регулювання застосування кримінальної відповідальності за зловживання впливом

Зловживання впливом, яке у міжнародно-правовому дискурсі традиційно позначається поняттям *trading in influence*, належить до найбільш складних і прихованих форм корупційної поведінки, що ускладнює його правове розпізнавання та подальшу кримінально-правову кваліфікацію [199]. Особливість цього явища полягає у тому, що воно перебуває на межі між соціально прийнятними неформальними контактами, які ґрунтуються на особистих, службових чи професійних зв'язках, і кримінально караними практиками перетворення впливу на предмет неправомірного обігу у сфері прийняття публічно-владних рішень. Саме така проміжна природа зловживання впливом зумовлює потребу в особливо чіткому, послідовному та концептуально виваженому нормативному регулюванні кримінальної відповідальності за відповідні діяння.

У правовій системі України регламентація кримінальної відповідальності за зловживання впливом виконує дві взаємопов'язані функції. З одного боку, вона забезпечує виконання Україною міжнародних зобов'язань, що випливають із універсальних і регіональних антикорупційних договорів, насамперед у частині криміналізації «торгівлі впливом» як окремого корупційного правопорушення. З іншого боку, відповідні кримінально-правові приписи спрямовані на охорону належного функціонування публічної адміністрації, дотримання принципів законності, об'єктивності, неупередженості та рівності під час ухвалення владних рішень, а також на збереження довіри суспільства до органів державної влади й місцевого самоврядування.

Отже, криміналізація зловживання впливом має не лише каральне, а й виразне превентивне призначення. Її метою є недопущення перетворення соціального ресурсу впливу, доступу до посадових осіб або можливості комунікації з носіями публічної влади на особливий предмет незаконного обігу. У цьому розумінні кримінально-правова заборона зловживання впливом є важливою складовою системи антикорупційних гарантій, покликаних захищати публічний інтерес і забезпечувати стандарти добросовісного, прозорого та неупередженого публічного управління.

Проблема міжнародно-правових стандартів і національної моделі криміналізації зловживання впливом (*trading in influence*) в українській кримінально-правовій доктрині досліджується переважно в межах ширшої антикорупційної проблематики, а також у контексті криміналізації та декриміналізації корупційних діянь. Активізація наукової уваги до цієї теми стала особливо помітною після запровадження у КК України спеціальної норми про зловживання впливом і подальшого оновлення антикорупційного законодавства. Це, своєю чергою, актуалізувало питання відповідності національної кримінально-правової конструкції положенням Конвенції ООН проти корупції та Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією.

Одним із перших концептуально значущих напрямів наукового аналізу стали дослідження, присвячені обґрунтуванню доцільності криміналізації «торгівлі впливом», визначенню її меж, місця у системі корупційних кримінальних правопорушень, а також оцінці законодавчої техніки формулювання відповідної статті КК України. У цьому аспекті показовими є праці П. П. Андрушка, в яких досліджено проблемні питання нормативної побудови ст. 369-2 КК України та особливості її належного застосування у правозастосовній діяльності [86].

Другий напрям наукових розвідок пов'язаний із тлумаченням елементів складу кримінального правопорушення, насамперед категорії «вплив», у тому числі реального або удаваного, об'єкта посягання, а також критеріїв

відмежування зловживання впливом від традиційних форм підкупу та інших суміжних складів кримінальних правопорушень. У межах цього підходу особливої уваги заслуговують праці, у яких об'єкт зловживання впливом розглядається як посягання на належну діяльність публічної влади та суспільну довіру до неї.

Вагоме місце у сучасній науковій дискусії займає проблема суб'єкта зловживання впливом в активній і пасивній формах. Зокрема, дискусійними залишаються питання про те, чи може службова особа бути суб'єктом «пасивного» зловживання впливом, які ознаки є визначальними для розмежування ролей «замовника впливу», «посередника» та «об'єкта впливу», а також яким чином національні підходи співвідносяться з міжнародними конвенційними стандартами. Зазначені питання комплексно розглядаються, зокрема, у працях П. П. Андрушка, де здійснено деталізований аналіз суб'єктного складу за ч. 1 та ч. 2–3 ст. 369-2 КК України з урахуванням положень доктрини і судової практики [3].

Окремий блок наукових досліджень становлять праці, присвячені проблемам кваліфікації та конкуренції кримінально-правових норм. У цьому контексті особливої уваги набуває дискусія щодо термінологічної коректності понять «торгівля впливом» і «зловживання впливом», а також щодо практичних критеріїв відмежування цього складу від підкупу та інших корупційних правопорушень. У зазначеній площині заслуговують на увагу публікації М. Г. Томи, у яких акцентовано на складності змістовного розуміння диспозиції ст. 369-2 КК України та типових помилок, що виникають під час кваліфікації таких діянь [199].

Паралельно формується й інший напрям досліджень, у межах якого поглиблено аналізується кримінально-правова характеристика суб'єктивної сторони зловживання впливом, зокрема мотиву та мети відповідного діяння. Значення цих ознак полягає в тому, що вони сприяють більш точному доктринальному тлумаченню та практичному розмежуванню форм поведінки,

передбачених ч. 1 та ч. 2–3 ст. 369-2 КК України. Показовими у цьому аспекті є праці М. В. Мішури, у яких мотив і мета розглядаються як важливі елементи кримінально-правової характеристики відповідного правопорушення [110].

Поряд із матеріально-правовою проблематикою дедалі більшої ваги у науковій літературі набуває кримінально-процесуальний та криміналістичний вимір застосування ст. 369-2 КК України. Йдеться, зокрема, про визначення кола обставин, які мають бути встановлені під час досудового розслідування, а також про типові доказові моделі у кримінальних провадженнях щодо зловживання впливом. Відповідні підходи представлені, наприклад, у роботах М. П. Климчука та А. А. Мацоли, де систематизовано предмет доказування у справах цієї категорії. Важливим методологічним підґрунтям для таких досліджень виступають узагальнювальні праці з питань кримінально-правової протидії корупції, а також навчально-наукові видання, в яких зловживання впливом розглядається як елемент ширшої системи антикорупційних кримінально-правових засобів. У цьому зв'язку в науковому обігу широко використовуються підходи, пов'язані з науковою школою кримінального права та кримінології, зокрема видання за загальною редакцією М. І. Хавронюка, а також авторські напрацювання у сфері дослідження корупційних правопорушень [67].

Водночас наукова розробка проблеми зловживання впливом тісно взаємодіє з практикою Верховного Суду, а також із відповідними узагальненнями та аналітичними матеріалами щодо застосування ст. 369-2 КК України. Саме судова практика виявляє найбільш проблемні елементи складу цього кримінального правопорушення – суб'єкт, об'єкт, момент закінчення, критерії відмежування від суміжних складів, – які згодом стають предметом доктринального аналізу.

У межах дисертаційного дослідження аналіз нормативно-правового регулювання застосування кримінальної відповідальності за зловживання впливом має охоплювати щонайменше три взаємопов'язані площини:

матеріально-правову, що включає склад кримінального правопорушення, санкції, суб'єктний склад і співвідношення із суміжними складами;

інституційно-процесуальну, яка охоплює питання підслідності, юрисдикційних «фільтрів», спеціальних процедур і гарантій;

системно-узгоджувальну, пов'язану з дефініціями корупції та неправомірної вигоди, положеннями антикорупційного законодавства, міжнародними стандартами та їхнім впливом на тлумачення національної кримінально-правової норми.

У цьому контексті центральне місце у системі нормативно-правового регулювання кримінальної відповідальності за зловживання впливом посідає стаття 369-2 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [110], яка закріплює базову матеріально-правову модель відповідного кримінального правопорушення. Водночас ця норма не функціонує ізольовано, а перебуває у системному зв'язку з іншими положеннями КК України, які визначають загальні засади кримінальної відповідальності, окреслюють коло спеціальних суб'єктів і регулюють застосування заходів кримінально-правового характеру.

Зміст і межі дії ст. 369-2 КК України значною мірою конкретизуються через відсилання до положень Закону України «Про запобігання корупції» [172], насамперед у частині визначення кола осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також загального розуміння корупції та корупційних правопорушень. Така міжгалузева взаємодія дає змогу узгодити кримінально-правові заборони з превентивним антикорупційним законодавством і забезпечити відносну єдність нормативного підходу до протидії корупційним проявам.

Крім того, реалізація кримінальної відповідальності за зловживання впливом неможлива поза кримінальним процесом, порядок якого визначається положеннями Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [114]. Йдеться, зокрема, про правила підслідності, юрисдикції, доказування та застосування спеціальних процесуальних механізмів у кримінальних провадженнях корупційної спрямованості. Важливе значення мають і міжнародні договори України у сфері протидії корупції, які не лише стали

підставою для появи відповідної кримінально-правової норми, а й виконують інтерпретаційну функцію, впливаючи на розуміння змісту ст. 369-2 КК України та її місця у системі антикорупційного законодавства.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 року містить модель зловживання впливом у статті 18, згідно з якою державам-учасникам пропонується розглянути питання криміналізації так званої «торгівлі впливом» як самостійного корупційного правопорушення [95]. У цій нормі зловживання впливом охоплює як активну, так і пасивну форми протиправної поведінки, що свідчить про комплексний характер міжнародного підходу до протидії цьому явищу.

Активна форма зловживання впливом у розумінні статті 18 Конвенції полягає в обіцянці, пропозиції або наданні неправомірної переваги з метою спонукання іншої особи до використання реального чи удаваного впливу для одержання неправомірної вигоди від органу державної влади або публічної адміністрації. Пасивна форма, своєю чергою, охоплює вимагання або прийняття неправомірної переваги за зловживання таким впливом незалежно від того, чи є цей вплив фактичним, чи лише заявленим.

Принципове значення у цій міжнародно-правовій конструкції має те, що Конвенція не ставить кримінальну відповідальність у залежність від фактичного досягнення бажаного результату або реального впливу на процес ухвалення рішення. Достатнім визнається сам факт неправомірного обігу впливу як особливого соціального ресурсу. У цьому сенсі стаття 18 Конвенції ООН проти корупції виконує роль концептуального орієнтира для національного законодавця, визначаючи основні елементи складу зловживання впливом і створюючи підстави для криміналізації «продажу доступу» до публічної влади як явища, що загрожує добросовісному та неупередженому публічному управлінню.

Для українського законодавця стаття 18 Конвенції ООН проти корупції має важливе концептуальне значення, оскільки містить низку положень, які визначають зміст кримінально-правової моделі зловживання впливом. Передусім

ідеться про визнання кримінально значущим не лише реального, а й удаваного впливу. Завдяки цьому відпадає потреба доводити фактичну здатність особи вплинути на прийняття управлінського рішення, а центр правової оцінки переноситься на сам факт неправомірного обігу впливу як соціального ресурсу.

Другим істотним положенням є поширення криміналізації на посередницькі моделі корупційної взаємодії. У таких випадках протиправність пов'язується не з безпосереднім контактом із посадовою особою, а з діяльністю третіх осіб, які за винагороду заявляють або пропонують можливість впливу на носіїв публічної влади. Такий підхід дозволяє охопити широке коло корупційних практик, що не вкладаються у класичну модель підкупу, але фактично спрямовані на деформацію процесу ухвалення владних рішень [116].

Третім концептуальним компонентом є визначення сфери публічної влади як об'єкта кримінально-правової охорони. Адресатом впливу у міжнародному стандарті виступає орган державної влади або публічної адміністрації, що підкреслює інституційний характер шкоди, заподіяної зловживанням впливом. Отже, криміналізація цього діяння має на меті не лише охорону окремих прав чи інтересів, а передусім забезпечення належного функціонування публічної влади та підтримання суспільної довіри до механізмів державного управління [75].

Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (ETS 173) у статті 12 передбачає більш імперативний і деталізований підхід до криміналізації зловживання впливом порівняно з універсальними міжнародними актами [102]. Відповідно до цієї статті держави-учасниці зобов'язані вжити необхідних законодавчих та інших заходів для встановлення кримінальної відповідальності за умисну поведінку, яка полягає в обіцянці, пропозиції або наданні неправомірної переваги будь-якій особі, котра заявляє або підтверджує наявність у неї можливості за відповідну винагороду зловживати впливом на процес прийняття рішень посадовими особами. Так само криміналізації підлягає вимагання, одержання або прийняття пропозиції такої неправомірної переваги за здійснення чи обіцянку здійснення відповідного впливу [135; 90].

Принципово важливою ознакою європейської моделі є пряме закріплення положення про те, що кримінальна відповідальність настає незалежно від того, чи було фактично реалізовано вплив і чи призвів він до очікуваного результату. У такий спосіб об'єкт кримінально-правової охорони переноситься з конкретного управлінського рішення або його наслідків на сам факт створення і функціонування неправомірних каналів впливу на публічну владу.

У цьому розумінні зловживання впливом у європейській правовій моделі постає як самостійний корупційний делікт, сутність якого полягає у «торгівлі доступом» до носіїв владних повноважень. Протиправність такої поведінки зумовлена не лише можливим викривленням конкретного управлінського акту, а самим фактом формування ринку впливу на посадових осіб, що підриває принципи законності, прозорості й неупередженості публічного управління. Саме такий підхід істотно вплинув на розвиток кримінально-правових норм держав – членів Ради Європи, у тому числі України, у частині криміналізації зловживання впливом [196].

Міжнародно-правові акти у сфері протидії корупції мають для України комплексне значення, оскільки визначають як загальні орієнтири криміналізації зловживання впливом, так і підходи до тлумачення та застосування відповідних національних норм. Передусім вони виконують нормативно-орієнтаційну функцію, окреслюючи мінімальні змістовні параметри складу зловживання впливом, які мають бути відображені у внутрішньодержавному кримінальному законодавстві. Саме ці стандарти формують для національного законодавця концептуальну модель криміналізації «торгівлі впливом» як самостійного корупційного правопорушення.

Не менш важливою є інтерпретаційна функція міжнародних стандартів. Вона полягає у можливості використовувати їх як доктринальний і практичний аргумент під час тлумачення оціночних або недостатньо визначених елементів національної кримінально-правової норми. Зважаючи на латентність зловживання впливом і складність його відмежування від суміжних складів,

звернення до міжнародних конвенцій сприяє більш послідовному, системному й телеологічно обґрунтованому застосуванню статті 369-2 КК України.

Крім того, міжнародні антикорупційні стандарти виконують гармонізаційну функцію, спрямовану на запобігання так званим «провалам криміналізації», коли суспільно небезпечна поведінка фактично залишається поза межами кримінально-правового реагування. Насамперед ідеться про ситуації, у яких довести класичний підкуп службової особи неможливо, однак наявні ознаки неправомірного обігу впливу на процеси прийняття рішень у сфері публічної влади. У такому контексті міжнародні підходи дають змогу заповнити прогалини між формальними моделями хабарництва та реальними корупційними практиками.

З урахуванням наведеного аналіз національної конструкції статті 369-2 КК України доцільно здійснювати у площині системного порівняння з міжнародною моделлю зловживання впливом. Особливої уваги при цьому потребують такі ключові елементи, як можливість криміналізації як реального, так і удаваного впливу, а також відсутність обов'язкової вимоги щодо фактичного досягнення результату впливу для настання кримінальної відповідальності.

Чинна редакція статті 369-2 КК України встановлює кримінальну відповідальність за зловживання впливом, диференціюючи її залежно від характеру та ступеня суспільної небезпечності відповідної поведінки. Норма побудована за моделлю розмежування активної та пасивної форм кримінально караного діяння, а також кваліфікованого складу кримінального правопорушення.

Активна форма зловживання впливом передбачена частиною першою статті 369-2 КК України. Вона полягає у пропозиції, обіцянці або наданні неправомірної вигоди особі, яка пропонує, обіцяє або погоджується за таку вигоду, безпосередньо чи шляхом надання вигоди третій особі, вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Санкція цієї частини має альтернативний характер і

передбачає штраф, обмеження волі або позбавлення волі на строк до двох років, що свідчить про віднесення відповідного діяння до злочинів невеликої тяжкості.

Пасивна форма зловживання впливом закріплена у частині другій статті 369-2 КК України. Вона охоплює прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди або безпосереднє одержання такої вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення відповідною службовою особою. До цієї ж форми належить пропозиція або обіцянка здійснити такий вплив в обмін на неправомірну вигоду. Кримінально-правова реакція на зазначені діяння є суворішою і передбачає альтернативні санкції у виді штрафу або позбавлення волі на строк від двох до п'яти років.

Кваліфікований склад зловживання впливом передбачений частиною третьою статті 369-2 КК України і характеризується наявністю додаткової обтяжуючої ознаки – вимагання неправомірної вигоди. Поєднання пасивної форми зловживання впливом із вимаганням істотно підвищує суспільну небезпечність діяння, що зумовлює встановлення безальтернативної санкції у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до восьми років із конфіскацією майна [58].

У примітці до статті 369-2 КК України законодавець уточнює коло осіб, вплив на рішення яких утворює об'єктивну сторону цього злочину. До осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, належать суб'єкти, визначені Законом України «Про запобігання корупції», а також службові особи у розумінні частини четвертої статті 18 КК України, включаючи іноземних посадових осіб та посадових осіб міжнародних організацій. Такий підхід забезпечує узгодженість кримінально-правового регулювання з антикорупційним законодавством і міжнародними зобов'язаннями України [110].

За своєю соціально-правовою природою зловживання впливом спрямоване не стільки проти майнових відносин, скільки проти інституційної доброчесності публічної влади та довіри суспільства до механізмів її функціонування. Його

суспільна небезпечність проявляється у комплексному руйнівному впливі на засади публічного управління і правопорядку загалом.

По-перше, поширення практик зловживання впливом сприяє формуванню паралельного «ринку» вирішення питань у публічній сфері, де доступ до владних рішень визначається не правовими процедурами, а можливістю надання неправомірної вигоди та наявністю неформальних зв'язків.

По-друге, відбувається заміщення встановленого законом процедурного механізму прийняття рішень неформальними та позаправовими каналами впливу, що нівелює значення адміністративних процедур, підриває принципи законності, передбачуваності та прозорості діяльності органів публічної влади.

По-третє, систематичне використання впливу за винагороду порушує принцип рівного доступу осіб до адміністративних послуг і публічних рішень, створюючи привілейоване становище для окремих суб'єктів та фактично запроваджуючи дискримінаційні практики у сфері публічного управління.

У цьому контексті криміналізація зловживання впливом відповідає міжнародному розумінню *trading in influence* як серйозної загрози верховенству права, демократичним інститутам і принципам належного врядування [66]. Саме тому відповідні склади злочинів слід розглядати не лише як антикорупційні заборони, а й як інструменти охорони публічних інтересів, інституційної легітимності влади та суспільної довіри до держави.

У Кримінальному кодексі України законодавець використовує узагальнене поняття «неправомірна вигода», яке є ключовою конструктивною ознакою відповідних складів кримінальних правопорушень [195]. У примітках до статей КК України антикорупційного спрямування це поняття розкривається як гроші або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, а також будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, що надаються або одержуються без законних підстав. Така широка дефініція спрямована на охоплення різних форм корупційної винагороди та запобігання формальному обходу кримінально-правових заборон.

Водночас Закон України «Про запобігання корупції» встановлює базові легальні визначення корупції та корупційного правопорушення, а також визначає коло осіб, на яких поширюються антикорупційні обмеження і заборони. Ці положення мають безпосереднє значення для застосування статті 369-2 КК України, оскільки її примітка відсилає саме до антикорупційного законодавства при визначенні осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

У доктрині використання такої відсилочної законодавчої техніки оцінюється неоднозначно. З одного боку, її позитивним аспектом є забезпечення системності й узгодженості правового регулювання, адже поняття «уповноважених осіб» у кримінальному праві уніфікується з відповідними категоріями антикорупційного законодавства, що сприяє єдності правозастосування та зменшує ризик виникнення колізій між нормами різних галузей права.

З іншого боку, відсилочний характер примітки до статті 369-2 КК України зумовлює залежність кримінально-правової норми від змін у некримінальному законодавстві. Така залежність може негативно впливати на стабільність складу кримінального правопорушення і створювати ризик формування так званої «динамічної диспозиції», за якої межі кримінально караної поведінки фактично змінюються без безпосереднього внесення змін до Кримінального кодексу України. Це, у свою чергу, актуалізує питання відповідності такої законодавчої техніки принципам правової визначеності та передбачуваності кримінальної відповідальності.

У складі злочину, передбаченого статтею 369-2 КК України, категорія «вплив» має системоутворювальне значення, оскільки саме вона дозволяє відмежувати зловживання впливом від класичного підкупу, передбаченого статтею 369 КК України, а також від інших корупційних кримінальних правопорушень. Важливо підкреслити, що кримінально-правова заборона спрямована не проти самого факту існування соціальних, професійних або

неформальних зв'язків, які є природною частиною суспільних відносин, а проти їх комерціалізації, тобто перетворення впливу на предмет незаконного обігу за винагороду [84].

Отже, об'єктом кримінально-правової охорони є не міжособистісні відносини як такі, а легітимний механізм ухвалення публічних рішень, який деформується внаслідок обміну неправомірної вигоди на використання впливу щодо особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Саме ця ознака зумовлює автономне місце складу зловживання впливом у системі корупційних злочинів.

У цьому аспекті українська кримінально-правова модель загалом узгоджується з підходом, закріпленим у Конвенції Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію, прийнятій у межах Ради Європи. Міжнародні стандарти виходять із того, що результативність впливу не є обов'язковою ознакою складу *trading in influence*. Хоча диспозиція статті 369-2 КК України прямо не містить формули «незалежно від результату», її нормативна конструкція, зокрема використання формулювання «пропонує чи обіцяє ... вплинути», а також криміналізація прийняття чи одержання неправомірної вигоди за вплив фактично формують формальний склад злочину. Такий злочин визнається закінченим із моменту вчинення однієї з альтернативно передбачених дій: пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди, а також її прийняття, одержання чи вимагання, незалежно від фактичного досягнення впливу на прийняття рішення.

Окремого аналізу потребує питання удаваного впливу. У міжнародних антикорупційних стандартах прямо зазначається, що кримінально караним може бути як реальний, так і заявлений вплив, якщо особа стверджує або підтверджує свою здатність вплинути на ухвалення рішення. Українська норма формально не використовує категорії «справжнього» чи «удаваного» впливу, однак за змістом охоплює відповідні ситуації. Кримінально-правова оцінка зосереджується на факті «продажу» впливу, тобто на пропозиції, обіцянці або згоді вплинути за

неправомірну вигоду, а не на доведенні фактичної здатності особи реально змінити поведінку уповноваженого суб'єкта. Такий підхід відповідає логіці статті 12 Конвенції Ради Європи, яка використовує формули «заявляє чи підтверджує» наявність впливу, і узгоджується з превентивною спрямованістю криміналізації зловживання впливом.

Суб'єктний склад зловживання впливом, передбаченого статтею 369-2 КК України, є диференційованим залежно від форми злочинної поведінки, що відображає різний функціональний статус учасників корупційного обміну.

За частиною першою статті 369-2 КК України суб'єктом злочину виступає будь-яка осудна фізична особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності. Отже, йдеться про загального суб'єкта, для якого не вимагається наявність спеціального правового статусу, службових повноважень або безпосереднього зв'язку з публічною владою. Кримінально караною визнається сама активна участь у пропозиції, обіцянці чи наданні неправомірної вигоди за використання впливу незалежно від соціальної або службової ролі такої особи.

За частинами другою та третьою статті 369-2 КК України суб'єктом є особа, яка приймає, одержує або вимагає неправомірну вигоду за вплив на прийняття рішення. При цьому законодавець принципово не пов'язує такого суб'єкта з ознаками службової особи [128]. Навпаки, типовою для цього складу є модель «посередника», який не має владних чи організаційно-розпорядчих повноважень, однак заявляє або підтверджує здатність «вирішити питання» завдяки власним соціальним, професійним чи неформальним зв'язкам. Саме ця характеристика відрізняє зловживання впливом від тих корупційних складів, у яких обов'язковою є участь службової особи як безпосереднього отримувача неправомірної вигоди.

Водночас особа, на рішення якої має бути спрямований вплив, не є суб'єктом злочину у межах статті 369-2 КК України, однак вона є обов'язковим елементом фактичної моделі зловживання впливом. Законодавець визначає її як особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зміст цього поняття розкривається через відсилання до

антикорупційного законодавства. Крім того, відповідно до частини четвертої статті 18 КК України до цього кола включаються службові особи у міжнародному вимірі, зокрема іноземні посадові особи та посадові особи міжнародних організацій. Такий підхід забезпечує розширене функціональне розуміння публічної влади й узгоджує національну модель з міжнародними антикорупційними стандартами.

Суб'єктивна сторона зловживання впливом, передбаченого статтею 369-2 КК України, характеризується прямим умислом. Особа усвідомлює суспільно небезпечний характер власної поведінки, розуміє, що пропонує, обіцяє, передає, приймає, одержує або вимагає неправомірну вигоду в обмін на обіцянку чи здійснення впливу на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і бажає вчинити такі дії.

Інтелектуальний момент умислу охоплює усвідомлення неправомірного характеру вигоди та її функціонального зв'язку з використанням впливу. Вольовий момент проявляється у цілеспрямованості поведінки, орієнтованої на досягнення домовленості щодо обміну впливу на відповідну вигоду. Саме така усвідомлена спрямованість дозволяє відмежувати зловживання впливом від випадкових, нейтральних або соціально допустимих контактів, які не мають корупційного змісту.

Мотив учинення цього злочину у більшості типових випадків має корисливе спрямування і пов'язаний із прагненням отримати матеріальні або нематеріальні блага. Водночас законодавець не вимагає доведення корисливого мотиву як окремої конструктивної ознаки складу злочину, що пояснюється тим, що корисливість фактично закладена у саму нормативну конструкцію неправомірної вигоди, яка є обов'язковим елементом об'єктивної сторони. Отже, встановлення факту обігу неправомірної вигоди одночасно свідчить і про відповідну мотиваційну спрямованість діяння, що відповідає логіці формального складу зловживання впливом і спрощує доказування суб'єктивної сторони.

Стаття 369 КК України передбачає кримінальну відповідальність за пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі за вчинення чи невчинення нею дії з використанням наданої їй влади або службового становища. Ключовою ознакою цього складу є безпосередній зв'язок між неправомірною вигодою та поведінкою самої службової особи, яка є адресатом корупційної пропозиції і потенційним виконавцем очікуваного результату [212].

Натомість стаття 369-2 КК України побудована за іншою кримінально-правовою логікою, що й зумовлює її принципову відмінність від складу підкупу. Визначальним критерієм відмежування є адресація неправомірної вигоди. Якщо за статтею 369 КК України така вигода надається безпосередньо службовій особі або в її інтересах чи для третьої особи з метою вплинути на її власну поведінку під час реалізації владних або службових повноважень, то за статтею 369-2 КК України вигода передається іншій особі – посереднику або будь-якому суб'єкту, який обіцяє, погоджується чи заявляє про можливість вплинути на уповноважену особу з метою прийняття нею певного рішення.

Таким чином, у складі зловживання впливом службова особа, на рішення якої має бути спрямований вплив, не є адресатом неправомірної вигоди і не обов'язково виступає активним або навіть обізнаним учасником корупційної взаємодії. Саме опосередкований характер такої взаємодії становить сутнісну відмінність між зловживанням впливом і класичним підкупом.

Таке розмежування має не лише теоретико-догматичне, а й істотне практичне, зокрема доказове, значення. У кримінальних провадженнях за статтею 369-2 КК України не потрібно обов'язково встановлювати факт безпосереднього звернення до службової особи, її згоди, обізнаності або участі у так званій «операції впливу». Достатнім є доведення обігу неправомірної вигоди за обіцянку або заявлений намір використати вплив. Натомість у справах про підкуп за статтею 369 КК України контакт зі службовою особою, сприйняття нею

пропозиції та зв'язок вигоди з конкретною службовою дією здебільшого становлять центральний елемент доказування.

Отже, статті 369 і 369-2 КК України утворюють взаємодоповнювальні, але самостійні кримінально-правові механізми протидії корупції. Перша з них спрямована на протидію безпосередньому підкупу носіїв владних повноважень, тоді як друга криміналізує посередницькі практики «торгівлі впливом», що підривають легітимність, прозорість і процедурну цілісність публічного управління [69].

На відміну від класичних кримінально-правових моделей посередництва у підкупі, де посередник виконує допоміжну функцію щодо передання неправомірної вигоди службовій особі або організації відповідного контакту, стаття 369-2 КК України криміналізує інший за своєю природою тип поведінки. Йдеться не про сприяння підкупу як похідному злочину, а про самостійний обіг неправомірної вигоди за використання або обіцянку використання впливу.

У межах складу зловживання впливом посередник не виступає лише ланкою між особою, яка надає вигоду, і службовою особою як її безпосереднім адресатом. Навпаки, він сам стає центральним суб'єктом корупційної взаємодії, оскільки саме йому адресуються пропозиція, обіцянка або передається неправомірна вигода. При цьому фактичне передання будь-яких цінностей службовій особі може взагалі не відбутися, а вплив може залишитися на рівні обіцянки, заяви або декларованої спроможності [192].

Отже, предметом кримінально-правової оцінки за статтею 369-2 КК України є «продаж» впливу як специфічного нематеріального ресурсу – доступу до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, соціального капіталу, неформальних зв'язків чи навіть уявлення про наявність таких зв'язків. Саме комерціалізація цього ресурсу, незалежно від його фактичної ефективності та подальшої поведінки службової особи, становить суспільну небезпечність діяння і зумовлює його криміналізацію.

Такий підхід принципово відрізняє зловживання впливом від посередництва у підкупі як форми співучасті, де відповідальність посередника є похідною від основного корупційного злочину і пов'язана з участю у переданні неправомірної вигоди службовій особі. У випадку, передбаченому статтею 369-2 КК України, обіг неправомірної вигоди за вплив є самодостатнім кримінальним правопорушенням, автономним за об'єктом, конструкцією та кримінально-правовими наслідками.

Кримінальний кодекс України передбачає можливість застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру у зв'язку з учиненням корупційних кримінальних правопорушень, у тому числі передбачених статтею 369-2 КК України [78, с. 145]. Відповідні підстави визначені у статті 96-3 КК України, яка пов'язує застосування таких заходів із учиненням кримінального правопорушення уповноваженою особою юридичної особи від її імені та в її інтересах.

У такому контексті зловживання впливом постає не лише як індивідуальна форма корупційної поведінки, а й як можливий інструмент корпоративної стратегії незаконного впливу на публічні рішення. Практика «купівлі впливу» може реалізовуватися на організаційному рівні, зокрема для отримання вигідних регуляторних, дозвільних або контрольних рішень, мінімізації ризиків державного нагляду чи забезпечення конкурентних переваг. У таких ситуаціях фізична особа, яка безпосередньо здійснює обіг неправомірної вигоди за вплив, фактично діє як інструмент реалізації інтересів юридичної особи.

Можливість застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб має принципове значення для результативності антикорупційної політики. Вона дозволяє не обмежуватися персональною відповідальністю конкретного виконавця, а спрямовувати санкційний вплив на організаційний рівень, на якому часто формується економічна мотивація корупційних практик. Такий підхід відповідає превентивній логіці сучасного кримінального права, зорієнтованого на нейтралізацію системних корупційних ризиків, а також

узгоджується з міжнародними стандартами протидії trading in influence, які визнають необхідність включення юридичних осіб до сфери антикорупційної відповідальності.

Отже, включення статті 369-2 КК України до переліку кримінальних правопорушень, за які можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру до юридичних осіб, посилює комплексний характер кримінально-правової реакції на зловживання впливом. Водночас це відображає розуміння зазначеного явища не лише як індивідуальної корупційної поведінки, а і як інституційної загрози належному функціонуванню публічного управління [92; 88].

2.2. Класифікація складів кримінальних правопорушень за зловживання впливом та їх кваліфікаційні ознаки

Кримінально-правова заборона зловживання впливом (ст. 369-2 Кримінального кодексу) в Україні є інструментом протидії корупційним практикам «посередницького» підкупу, коли неправомірна вигода надається не безпосередньому суб'єкту владних повноважень, а особі, яка заявляє про здатність вплинути на ухвалення рішення посадовцем. Норма структурована як три окремі склади: «активне» зловживання впливом (пропозиція, обіцянка та/або надання вигоди – ч. 1), «пасивне» (прийняття, одержання або пропозиція чи обіцянка здійснити вплив – ч. 2) і кваліфікований склад, пов'язаний із вимаганням (ч. 3) [110].

Серед наявних існуючих проблем правозастосування в сфері запобігання корупції необхідно виділити не «наявність» впливу як такого, а його юридична і доказова конкретизація, що проявляється у необхідності: встановлення особи, на рішення якої обіцяно вплинути (вона має належати до кола «уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування»), фіксація конкретного рішення, дії чи бездіяльності, що становить очікуваний результат

впливу, доведення домовленості саме «за вплив», а не за іншу послугу чи як прикриття шахрайства, а також відмежування від суміжних складів (насамперед підкупу службової особи та шахрайства). Судова практика Верховний Суд виходить із того, що суб'єктом ст. 369-2 може бути будь-яка особа, яку «в уяві того, хто здійснює підкуп», сприймають як здатну вплинути, а «вплив» охоплює й використання дружніх/родинних/особистих зв'язків; натомість для кваліфікації критично довести саме «корупційний» характер передачі коштів, а не цивільно-правову оплату послуг чи інший мотив [131;149].

Суб'єктом правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України, може виступати будь-яка особа, яка, на переконання того, хто надає неправомірну вигоду, здатна фактично вплинути на особу, уповноважену виконувати функції держави чи місцевого самоврядування. Поняття «особа, уповноважена на виконання функцій держави», яке містилося у примітці до цієї статті з посиланням на Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» (що втратив чинність), слід тлумачити таким чином, що особа, яка надає неправомірну вигоду, має чітко усвідомлювати належність адресата впливу до кола таких осіб, виходячи з його правового статусу та обсягу повноважень. Слідчий, з огляду на свій статус, безперечно належить до зазначеної категорії осіб. У справі № 554/5090/16-к фактичні обставини справи полягають у тому, що вироком суду першої інстанції ОСОБА_1 було визнано винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України. Суд встановив, що ОСОБА_1, працюючи в поліції, діючи умисно та з метою отримання неправомірної вигоди, вимагав від ОСОБА_2 грошові кошти у розмірі 400 доларів США за вплив на слідчого ОСОБА_10. Такий вплив мав полягати в активізації досудового розслідування, проведенні допиту зазначеної ОСОБА_2 особи, а також здійсненні інших необхідних процесуальних дій. Суд апеляційної інстанції погодився з цим рішенням і залишив його без змін [149]. Підставою для передачі кримінального провадження на розгляд об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду стало прагнення колегії суддів відступити від раніше

сформованої правової позиції, викладеної у постанові від 03 червня 2020 року (справа № 722/28/17, провадження № 51-302км20). Згідно з цією позицією, особа могла бути притягнута до відповідальності за ч. 2 ст. 369-2 КК України навіть у ситуації, коли на момент вчинення діяння примітка до цієї статті містила відсилання до положень закону, що вже втратив чинність [148].

На думку колегії суддів у справі № 554/5090/16-к, попередньо сформульована правова позиція не узгоджується з принципом правової визначеності, оскільки базується на помилковому припущенні щодо другорядного значення примітки при тлумаченні змісту понять, використаних у диспозиції кримінально-правової норми. Натомість суд виходив із того, що примітка становить органічну складову відповідної норми, передбаченої ч. 2 ст. 369-2 КК України, і разом із диспозицією формує її єдиний зміст та обсяг. Відтак перелік осіб, визначений у примітці, не може піддаватися довільному чи розширювальному тлумаченню [149]. Об'єднана палата Касаційного кримінального суду зазначила, що сама диспозиція ст. 369-2 КК України не містить прямого визначення ознак суб'єкта цього кримінального правопорушення. Відповідно, питання про те, чи є суб'єкт загальним чи спеціальним, вирішується з урахуванням системного аналізу норм кримінального законодавства, зокрема положень як ст. 369-2 КК, так і інших статей Кодексу, які розкривають зміст відповідних складів злочинів.

Судова практика виходить із того, що у ч. 2 ст. 369-2 КК України використано поняття «пропозиція» та «обіцянка неправомірної вигоди» у значенні, аналогічному тому, яке закріплено в примітці до ст. 354 КК України, тобто як форми зовнішнього прояву суспільно небезпечної поведінки. Водночас щодо визначення суб'єкта злочину та особи, на яку спрямовується протиправний вплив, ця норма має спеціальний характер порівняно з положеннями статей 354, 368, 368-3, 368-4 КК України, включаючи примітки до них. Таким чином, встановлення ознак складу злочину здійснюється виключно через аналіз сутності

відповідної норми та її взаємозв'язку з іншими нормами кримінального права [91].

Джерелом протиправного впливу, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України, є особа, яка приймає пропозицію, обіцянку або одержує неправомірну вигоду для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення службовою особою, або ж пропонує чи погоджується здійснити такий вплив за відповідну винагороду. Оскільки законодавець у диспозиції не деталізує способи такого впливу, під цим поняттям слід розуміти будь-які форми впливу, у тому числі використання особистих, родинних чи дружніх зв'язків із відповідною службовою особою. Водночас вплив не обмежується лише використанням службового становища, яке є лише одним із можливих способів його реалізації.

Зокрема, вплив може проявлятися у використанні службового авторитету, зв'язків або інших можливостей, пов'язаних із посадою, з метою спонукання інших осіб (які не перебувають у службовій залежності) до прийняття певних рішень або вчинення дій [209]. Таким чином, суб'єктом цього злочину може бути будь-яка особа, яка, з точки зору того, хто надає неправомірну вигоду, здатна здійснити реальний вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування.

Щодо значення редакції кримінального закону, яка містила відсилання у примітці до ст. 369-2 КК України до положень Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» [174], слід зазначити, що втрата чинності цим законом не означає автоматичної втрати чинності самої кримінально-правової норми. Примітка є невід'ємною складовою статті, яка визначає зміст і обсяг відповідних понять, і за умови наявності чинного закону, до якого вона відсилає, її положення не можуть тлумачитися довільно.

Водночас, якщо зміст примітки виявляється формально неповним через відсилання до нечинного нормативного акта, правозастосувач має підстави розглядати відповідне поняття як оціночне та визначати його зміст шляхом застосування правил тлумачення. У період з 26.04.2015 року по 20.03.2020 року

примітка до ст. 369-2 КК України містила відсилання до положень закону, який уже втратив чинність, однак це не свідчить про втрату чинності самої статті [110].

Законодавець чітко засвідчив свою волю щодо збереження криміналізації відповідних діянь, зокрема шляхом внесення змін Законом України № 524-IX від 04.03.2020, яким було розширено коло адресатів впливу та посилено відповідальність. Жодні норми не вказують на намір декриміналізувати відповідні діяння або пом'якшити відповідальність.

Крім того, ухвалення нового Законом України «Про запобігання корупції» на заміну Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» не призвела до трансформації підходу до визначення кола осіб, уповноважених на виконання функцій держави, до якого, як і раніше, належать слідчі.

Об'єднана палата ККС ВС України дійшла висновку про відсутність підстав для відступу від раніше сформованої правової позиції. При цьому тлумачення поняття «особа, уповноважена на виконання функцій держави» здійснюється із застосуванням вузького підходу. Належність слідчих до цієї категорії осіб є очевидною як для фахівців у галузі права, так і для пересічних громадян.

Таким чином, застосування ч. 2 ст. 369-2 КК України у цій справі не виходило за межі допустимого тлумачення, не передбачало використання аналогії закону, а зміст норми був достатньо зрозумілим і передбачуваним для особи, яка вчинила правопорушення. З огляду на свій статус працівника правоохоронного органу, така особа не могла не усвідомлювати протиправність отримання неправомірної вигоди за вплив на рішення слідчого.

Отже, суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України, є будь-яка осудна фізична особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності та яка, за уявленням особи, що надає неправомірну вигоду, здатна реально вплинути на суб'єкта владних повноважень. У разі відсутності змістовного наповнення примітки через її відсилання до нечинного закону, зміст відповідного поняття встановлюється шляхом вузького тлумачення, за якого

належність слідчих до осіб, уповноважених на виконання функцій держави, не викликає жодних сумнівів.

Зловживання впливом (ст. 369-2 КК) належить до корупційних кримінальних правопорушень, що підтверджено прямою вказівкою у примітці до ст. 45 КК, яка відносить до корупційних, зокрема, діяння за ст. 368–369-2 КК [110]. Зазначена заборона сформована під впливом міжнародних антикорупційних стандартів: стаття 18 Конвенції ООН проти корупції («Зловживання впливом») передбачає криміналізацію активних і пасивних форм «зловживання справжнім або удаваним впливом», а стаття 12 Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією формулює модель «trading in influence» (торгівля впливом), включаючи ситуації, коли «передбачуваний вплив» не призвів до бажаного результату або взагалі не здійснювався [95].

Науково-теоретична та практична актуальність проблеми обумовлена трьома чинниками. По-перше, чинна редакція ст. 369-2 КК України оперує конструкціями, які допускають конкурентні тлумачення щодо меж «впливу», ролі «впливовика» і вимог до доведення спеціальної мети (корупційного «обміну»). По-друге, за своєю природою цей делікт «посередницький» і часто документується негласними заходами та/або «контрольованими» операціями, що породжує високі ризики провокації та недопустимості доказів (ст. 271 КПК України прямо забороняє провокування під час контролю за вчиненням злочину; ст. 370 КК України встановлює кримінальну відповідальність за провокацію підкупу) [110]. По-третє, у правозастосуванні виникають стійкі труднощі відмежування від суміжних складів – насамперед «класичних» форм підкупу (ст. 368, 369 КК України), шахрайства (ст. 190 КК України), вимагання майна (ст. 189 КК України), а інколи й зловживання службовим становищем (ст. 364 КК України) [114].

Методологічну основу здійснення класифікації правопорушень зловживання впливом становлять: 1) формально-юридичний метод для аналізу диспозицій, санкцій і приміток КК України та пов'язаних норм антикорупційного

законодавства; 2) системно-структурний підхід для вибудови класифікацій «складів» і «типів» зловживання впливом за різними критеріями; 3) герменевтичний (тлумачний) метод для зіставлення національної формули ст. 369-2 КК України з міжнародними прототипами та з правовими позиціями судів; 4) порівняльно-правовий метод для окреслення місця національної моделі у спектрі моделей «trading in influence»; 5) кейс-метод і аналіз судової практики (огляди практики, позиції касаційної інстанції, приклади справ) [149].

Під час підготовки цього дослідження враховано, що доступ до окремих судових рішень у відкритих офіційних джерелах може бути обмеженим, унаслідок чого в окремих випадках наявними є лише їхні реєстраційні відомості, метадані, короткі анотації або фрагментарні згадки в аналітичних оглядах судової практики. З огляду на це частину прикладів у тексті наведено у формалізованому вигляді, зокрема із зазначенням: «справа № ... (згадана в огляді)» або «приклад: справа № ... (повний текст судового рішення у відкритому доступі відсутній)».

Застосування такого способу подання матеріалу зумовлене об'єктивними межами доступності джерельної бази та не суперечить вимогам академічної доброчесності за умови належного застереження щодо характеру використаних даних. У межах цього дослідження такі приклади виконують передусім допоміжну, ілюстративно-підтверджувальну функцію та не розглядаються як самостійна і виключна підстава для формулювання теоретичних висновків чи узагальнень. Основні положення й результати дослідження ґрунтуються на системному аналізі нормативно-правових актів, доктринальних джерел, доступної судової практики та усталених підходів правозастосування.

Таким чином, використання прикладів, репрезентованих у неповному текстуальному обсязі, слід розглядати як допустимий елемент наукового аналізу, обмежений межами фактичної доступності судових матеріалів і належним чином маркований у тексті роботи [149].

Чинна редакція ст. 369-2 КК України закріплює три склади, кожен із яких є «альтернативно-дієвим» (містить перелік альтернативних дій) та, за загальним

підходом, має формальний характер (настання «результату» у вигляді фактично ухваленого рішення не є обов'язковим елементом складу правопорушення) [110].

Стаття 369-2 Кримінального кодексу України встановлює кримінальну відповідальність за зловживання впливом та містить диференційовану систему складів кримінальних правопорушень, що охоплюють як активні, так і пасивні форми протиправної поведінки, а також їх кваліфіковані різновиди.

Частина перша ст. 369-2 КК України передбачає відповідальність за так зване активне зловживання впливом, яке полягає у пропозиції, обіцянці або наданні неправомірної вигоди особі, що заявляє про свою здатність або погоджується за відповідну винагороду вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування. Санкція цієї норми передбачає альтернативні види основного покарання, серед яких, зокрема, передбачено можливість призначення покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років.

Частина друга зазначеної статті встановлює відповідальність за пасивне зловживання впливом. Об'єктивна сторона цього складу охоплює, з одного боку, прийняття пропозиції або обіцянки неправомірної вигоди, а також її одержання за здійснення впливу, а з іншого – саму пропозицію чи обіцянку здійснити такий вплив за надання неправомірної вигоди. За вчинення зазначених дій передбачено більш сувору санкцію, яка включає можливість застосування як штрафу, так і покарання у виді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років.

Частина третя ст. 369-2 КК України встановлює кваліфікований склад цього кримінального правопорушення, який характеризується поєднанням відповідних діянь із вимаганням неправомірної вигоди. У цьому випадку законодавець істотно підвищує рівень кримінально-правової репресії, передбачаючи покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до восьми років із додатковим застосуванням конфіскації майна.

Важливе значення для правильного застосування ст. 369-2 КК України має примітка до цієї статті, яка виконує функцію нормативного уточнення змісту

окремих понять, що використовуються у диспозиції. Зокрема, вона визначає коло осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, шляхом відсилання до пункту 1 та підпункту «а» пункту 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», а також до частини четвертої статті 18 КК України, яка поширює відповідні положення на іноземних посадових осіб, посадових осіб міжнародних організацій та інших осіб, що виконують публічні функції в міжнародному вимірі.

Таким чином, внутрішня структура ст. 369-2 КК України характеризується системною узгодженістю її елементів, де диспозиції частин першої – третьої визначають різні форми зловживання впливом, а примітка забезпечує їх належне тлумачення через встановлення кола суб'єктів, на яких спрямовується протиправний вплив.

Ці приписи створюють «вбудовану» міжгалузеву зв'язність: зміни в антикорупційному законодавстві України впливають на склад злочину через визначення адресата впливу. Зокрема, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України "Про запобігання корупції"» № 524-IX (2020) оновив примітку ст. 369-2 [159], прив'язавши її до Закону України «Про запобігання корупції», а також розширив формулювання на «державу або місцеве самоврядування» у диспозиціях [159].

Ключовим «предметним» поняттям у ст. 369-2 КК України є неправомірна вигода. Визначення цього поняття міститься як у КК України (примітка до ст. 354 КК України), так і в антикорупційному законі; обидва підходи розкривають його як грошові кошти або інше майно, пільги, послуги, нематеріальні активи та інші вигоди немайнового чи негрошового характеру, що надаються/одержуються без законних підстав [110].

Значним для кваліфікації є також нормативно-уточнений зміст «пропозиції» та «обіцянки» (у контексті складів підкупу КК України пояснює, що пропозиція – висловлення наміру надати вигоду, а обіцянка – висловлення такого наміру із зазначенням часу/місця/способу). Хоча це уточнення прямо згадує інші

статті, воно відображає «загальну законодавчу техніку» опису корупційних домовленостей у КК України і використовується як орієнтир для відмежування стадій/моменту закінчення [110].

Окремо стоїть питання «вимагання» у ч. 3 ст. 369-2. КК України не містить спеціальної дефініції «вимагання неправомірної вигоди» саме для ст. 369-2 КК України (на відміну від роз'яснення для ст. 354, 368 КК України тощо), що спричиняє потребу в тлумаченні через загальні кримінально-правові підходи та судову практику. Для порівняння, «вимагання» як злочин проти власності (ст. 189 КК України) характеризується вимогою передачі майна/права/дій майнового характеру з погрозою насильства, обмеження прав, знищення майна або розголошення відомостей тощо. Саме ця «модель примусу» часто використовується як смислова рамка для наповнення кваліфікуючої ознаки «поєднане з вимаганням» у ст. 369-2 КК України [110].

Важливе значення для з'ясування змісту кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 369-2 КК України, мають міжнародно-правові акти антикорупційного спрямування, які виконують функцію орієнтира для цільового та системного тлумачення відповідної норми. Звернення до таких джерел дає змогу не лише встановити міжнародні витоки криміналізації зловживання впливом, а й глибше розкрити функціональне призначення цієї заборони в національному правопорядку.

Насамперед слід звернутися до положень ст. 18 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції [95], в якій зловживання впливом визначається через дві взаємопов'язані форми поведінки. Перша з них охоплює обіцянку, пропозицію або надання неправомірної переваги посадовій чи будь-якій іншій особі з тим, щоб така особа зловживала своїм реальним або удаваним впливом з метою одержання неправомірної переваги від державної адміністрації чи публічного органу. Друга форма полягає у вимаганні або прийнятті неправомірної переваги з тією самою метою. Водночас особливістю наведеного міжнародного припису є його рекомендаційний характер, оскільки Конвенція не встановлює

безумовного обов'язку криміналізації, а передбачає, що кожна держава-учасниця розглядає можливість запровадження такої кримінально-правової заборони.

Більш імперативно відповідний підхід сформульовано у ст. 12 Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією [102], яка закріплює обов'язок держав криміналізувати як активні, так і пасивні форми торгівлі впливом. При цьому законодавча модель, запропонована Конвенцією, є ширшою за своїм змістом, оскільки охоплює не лише випадки наявності реального впливу, а й ситуації, коли особа лише заявляє або підтверджує свою здатність здійснити неналежний вплив на прийняття рішення. Принципово важливим є також положення про те, що склад такого правопорушення вважається наявним незалежно від того, чи був фактично здійснений відповідний вплив та чи призвів він до бажаного результату. Саме ця ознака свідчить про формальний характер відповідного складу та акцентує увагу не на наслідках, а на самій суспільно небезпечній домовленості щодо використання впливу як неправомірного ресурсу. Для України значення зазначеного міжнародного акта посилюється тим, що Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією була ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 року № 252-V [183], а отже, її положення становлять важливий орієнтир для тлумачення національного кримінального законодавства.

У національному правозастосовному контексті співвіднесення ст. 369-2 КК України з міжнародними стандартами має не лише історико-правове, а й безпосередньо інтерпретаційне значення. З одного боку, воно дає можливість пояснити генезу появи в українському кримінальному законодавстві спеціальної норми про зловживання впливом як результат імплементації міжнародних антикорупційних зобов'язань. З іншого боку, таке співвіднесення слугує вагомим аргументом на користь розуміння цього складу як формального, тобто такого, для наявності якого не вимагається досягнення конкретного результату у вигляді реального впливу на службову особу чи ухвалення нею відповідного рішення.

Крім того, міжнародно-правові стандарти підтримують підхід, відповідно до якого предметом кримінально-правової оцінки може бути не лише реальний, а й удаваний вплив. У цьому аспекті вирішального значення набуває сприйняття ситуації особою, яка надає неправомірну вигоду, оскільки саме її переконання щодо здатності іншої особи вплинути на уповноваженого суб'єкта зумовлює суспільну небезпечність відповідної поведінки. Такий підхід дістав відображення і в практиці касаційної інстанції, що свідчить про поступове формування вітчизняної моделі тлумачення ст. 369-2 КК України у світлі міжнародних антикорупційних стандартів.

Отже, міжнародні договори у сфері протидії корупції виступають важливим джерелом цільового тлумачення зловживання впливом, оскільки дозволяють розкрити зміст цієї заборони через її функціональне призначення, підтвердити допустимість охоплення як реального, так і удаваного впливу, а також обґрунтувати формальний характер складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України.

Важливе значення для правильного розуміння змісту ст. 369-2 КК України та формування єдиних підходів до її застосування мають правові позиції, сформульовані у практиці Верховного Суду, насамперед у рішеннях Касаційного кримінального суду, а також в узагальненнях і оглядах судової практики. Саме ці джерела відіграють істотну роль у конкретизації окремих ознак складу зловживання впливом, насамперед щодо визначення суб'єкта правопорушення, змісту поняття «вплив», а також меж тлумачення примітки до ст. 369-2 КК України.

Узагальнення практики, здійснені Касаційним кримінальним судом у складі ВС, дають підстави стверджувати, що в сучасному правозастосуванні вироблено сталий підхід до розуміння суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України. Зокрема, в одному з оглядів судової практики за 2021 рік сформульовано принципове положення, відповідно до якого суб'єктом цього злочину може бути будь-яка особа, яка, на переконання того, хто

надає неправомірну вигоду, здатна реально вплинути на особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Такий підхід свідчить про відмову від надмірно вузького розуміння суб'єкта цього правопорушення та орієнтує правозастосовця на оцінку не стільки формального статусу посередника, скільки його сприйняття з боку особи, яка надає неправомірну вигоду.

Водночас у зазначеному огляді було акцентовано, що поняття «вплив», ужите у диспозиції ст. 369-2 КК України, не зводиться виключно до впливу, який здійснюється з використанням влади або службового становища. Верховний Суд виходить із ширшого підходу, згідно з яким вплив може реалізовуватися також через особисті, дружні, сімейні або інші неформальні зв'язки з особою, уповноваженою на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування. Така правова позиція має принципове значення, оскільки вона розширює розуміння механізмів реалізації зловживання впливом і дозволяє охоплювати кримінально-правовою заборонаю не лише випадки використання офіційного статусу, а й ситуації, коли неправомірний результат досягається завдяки особистим відносинам або соціальним зв'язкам.

Подальший розвиток зазначений підхід отримав у більш пізніх узагальненнях судової практики, зокрема в огляді за 2023 рік, у якому було наведено приклад обвинувального вироку за ч. 2 ст. 369-2 КК України. У відповідному прикладі увага була зосереджена на тому, що поведінка обвинуваченого – зокрема збирання необхідних документів, активна комунікація з потерпілою стороною, а також систематичні запевнення у можливості вирішення питання – формувала у потерпілої особи переконання в реальності такого впливу. Саме ця сукупність активних дій була оцінена як така, що підтверджує спрямованість умислу винної особи на одержання неправомірної вигоди саме за здійснення впливу. Наведений у відповідному огляді приклад із посиланням на справу № 504/317/21 ілюструє підхід, за яким для кваліфікації важливим є не лише словесне декларування можливості вплинути, а й фактична

поведінка особи, що створює враження реальності такого впливу та спонукає іншу сторону до надання неправомірної вигоди [141].

Окремий напрям судової практики пов'язаний із проблемою часової дії примітки до ст. 369-2 КК України, а саме з тими періодами, коли вона містила відсилання до нормативно-правових актів, що втратили чинність, що породило питання щодо правової визначеності кримінально-правової заборони, передбачуваності її застосування та допустимих меж тлумачення поняття «особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування». У відповідних оглядах судової практики Верховний Суд фактично сформулював підхід, спрямований на забезпечення стабільності кримінально-правової норми та недопущення свавільного розширення кола осіб, на яких вона поширюється.

Суть цього підходу полягає в тому, що навіть за наявності формально недосконалої відсильної конструкції у примітці правозастосування має виходити з необхідності збереження правової визначеності, а не з презумпції втрати чинності всією кримінально-правовою нормою. Водночас Верховний Суд наголошує на неприпустимості довільного тлумачення кола осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Саме тому у випадках, коли відсилання у примітці здійснювалося до нечинного закону, пропонувався обережний, вузький підхід до тлумачення відповідного поняття з орієнтацією на очевидні та безсумнівні випадки належності особи до відповідної категорії суб'єктів.

Таким чином, практика Верховного Суду у справах про зловживання впливом виконує не лише функцію конкретизації законодавчих приписів, а й слугує важливим інструментом забезпечення єдності правозастосування. Вона формує ключові орієнтири для розуміння суб'єкта цього кримінального правопорушення, розкриває широкий зміст поняття впливу, уточнює значення фактичної поведінки винної особи для доведення умислу, а також забезпечує баланс між стабільністю кримінально-правової заборони та вимогами принципу правової визначеності. Саме тому аналіз відповідних судових позицій є

необхідним елементом теоретичного осмислення складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України.

У сучасній українській кримінально-правовій доктрині дослідження зловживання впливом здійснюється у межах двох взаємодоповнювальних, але методологічно відмінних напрямів. Перший із них умовно можна визначити як системно-кримінально-правовий, що зосереджується на теоретичному аналізі складу відповідного кримінального правопорушення, встановленні його об'єктивних і суб'єктивних ознак, дослідженні проблем конкуренції кримінально-правових норм, визначенні стадій вчинення злочину, а також обґрунтуванні диференціації кримінальної відповідальності та санкцій. У межах цього підходу зловживання впливом розглядається як елемент системи кримінально-правових заборон у сфері протидії корупції, із акцентом на його місці серед суміжних складів злочинів та внутрішній логіці кримінально-правового регулювання.

Другий напрям, який доцільно окреслити як практико-інструментальний, орієнтований передусім на проблематику правозастосування. У його межах основна увага приділяється типовим помилкам кваліфікації зловживання впливом, особливостям доказування відповідних кримінальних правопорушень, використанню негласних слідчих (розшукових) дій, а також ризикам порушення прав людини, зокрема у контексті недопущення провокації злочину. Окреме місце в цьому напрямі займає аналіз судової статистики та узагальнення практики розгляду відповідних кримінальних проваджень.

Таким чином, поєднання зазначених дослідницьких підходів забезпечує комплексне розуміння феномену зловживання впливом як у його нормативно-теоретичному вимірі, так і в площині практичної реалізації кримінально-правових приписів [68].

У працях українських авторів послідовно підкреслюється міжнародно-правове походження ст. 369-2 (імплементация ст. 12 конвенції Ради Європи та ст. 18 Конвенції ООН), але водночас констатується, що імплементация «не є

досконалою» і продукує сталі проблеми правозастосування – від неузгодженості термінології до конкуренції з «хабарницькими» складами. Так, М. Г. Тома вказує на недосконалість імплементації та проблеми кваліфікації, що виникають при застосуванні ст. 369-2 КК України [99]. Дискусійним залишається й питання про оптимальну назву та смисловий акцент норми: низка авторів звертає увагу, що англ. «trade» змістовно ближче до «торгівлі», а не «зловживання», і що термінологічний вибір впливає на сприйняття об'єкта та меж складу [53].

Значний масив українських наукових праць зосереджений на дослідженні суб'єкта зловживання впливом і внутрішньої конструкції відповідного складу кримінального правопорушення. Зокрема, у фаховій літературі активно обговорюється питання про суб'єкта діяння, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України, у контексті його співвідношення із суміжними корупційними складами. Передусім ідеться про випадки, коли особа, яка одержує неправомірну вигоду, водночас має статус службової особи у розумінні ст. 368 КК України або особи, яка надає публічні послуги, у значенні ст. 368-4 КК України. У зв'язку з цим у доктрині постає принципове питання: чи може така особа визнаватися суб'єктом пасивного зловживання впливом, чи за наявності відповідного спеціального статусу її дії мають кваліфікуватися виключно за нормами про одержання неправомірної вигоди, що фактично зумовлює поглинення ст. 369-2 КК України суміжними складами.

У наукових працях, зокрема у дослідженні А. А. Вознюка, узагальнено та критично проаналізовано основні підходи до розв'язання цієї проблеми. Автор звертає увагу як на аргументи на користь самостійності зловживання впливом як окремого складу кримінального правопорушення, так і на позиції, відповідно до яких межі цієї норми є недостатньо чіткими. У межах доктринальної дискусії висловлюється навіть доволі радикальна думка про те, що ст. 369-2 КК України має обмежений рівень нормативної визначеності, а тому її збереження в системі кримінального законодавства не є безальтернативним. Така позиція, зокрема, обґрунтовується тим, що міжнародно-правові джерела, насамперед Конвенція

ООН проти корупції, не встановлюють безумовного обов'язку криміналізувати зловживання впливом, а лише рекомендують державам розглянути можливість запровадження відповідної заборони [46].

Окремий, відносно вузький, але концептуально важливий напрям наукових досліджень пов'язаний з аналізом суб'єктивної сторони зловживання впливом. У межах цього підходу увага зосереджується на таких елементах, як мотив і мета кримінального правопорушення, особливості прояву прямого умислу, а також на співвідношенні корисливого мотиву з активною та пасивною формами зловживання впливом. У вітчизняній доктрині зазначені питання залишаються дискусійними, оскільки не всі ознаки суб'єктивної сторони мають однакове значення для різних форм цього кримінального правопорушення.

Зокрема, у наукових працях М. В. Мішури акцентується увага на складності однозначного визначення ролі мотиву та мети у структурі зловживання впливом. Дослідниця обґрунтовує позицію, відповідно до якої корисливий мотив найбільш виразно простежується у випадках пасивної форми цього правопорушення, тобто тоді, коли особа приймає пропозицію, обіцянку або одержує неправомірну вигоду за обіцяний вплив. Натомість для активної форми зловживання впливом корисливий мотив не завжди є настільки очевидним або визначальним, що зумовлює потребу в більш диференційованому підході до характеристики суб'єктивної сторони відповідних діянь [122].

Відчутний сегмент українських наукових досліджень становлять дисертаційні праці та узагальнювальні розвідки, у межах яких ст. 369-2 КК України розглядається не лише як самостійна кримінально-правова заборона, а й як нормативний простір перетину та конкуренції корупційних і майнових складів кримінальних правопорушень. У таких роботах увага акцентується на складнощях відмежування зловживання впливом від суміжних деліктів, а також на системних вадах законодавчого конструювання відповідної норми в контексті загального стану антикорупційного кримінального законодавства.

Зокрема, у дисертаційному дослідженні Ю. О. Чернеги відображено наукові підходи, відповідно до яких ст. 369-2 КК України розглядається як один із показових індикаторів внутрішньої неузгодженості антикорупційного законодавства [207]. У цьому контексті відтворено, зокрема, ідеї Н. М. Ярмиш, яка пов'язує проблематику застосування зазначеної статті з ширшими питаннями нормативної несистемності, неоднозначності законодавчих конструкцій та недостатньої узгодженості окремих елементів антикорупційного механізму кримінально-правового реагування. Такий підхід дає підстави розглядати ст. 369-2 КК України не лише як предмет автономного аналізу, а й як симптоматичний приклад тих законодавчих дисбалансів, що ускладнюють єдине та послідовне застосування антикорупційних кримінально-правових норм [131]. У наукових підходах, що відрізняються від наведених критичних оцінок, простежується прагнення до уточнення та звуження змісту кримінально-правової заборони зловживання впливом. Зокрема, в авторефераті М. Б. Желіка обґрунтовується доцільність внесення редакційних змін до ч. 2 ст. 369-2 КК України, спрямованих на конкретизацію ознак відповідного складу кримінального правопорушення. Запропонований підхід передбачає пов'язання поняття впливу із використанням сили влади та (або) службового авторитету, що фактично орієнтує на розуміння такого впливу як обумовленого посадовим становищем суб'єкта. Таким чином, зазначена концепція спрямована на звуження сфери застосування відповідної кримінально-правової норми шляхом обмеження її випадками, у яких вплив має службово детермінований характер, що, своєю чергою, може сприяти підвищенню визначеності правового регулювання та зменшенню ризиків розширювального тлумачення [131].

У зарубіжному науково-теоретичному дискурсі проблематика *trading in influence* зазвичай розглядається крізь призму визначення допустимих меж його криміналізації. Вирішальне значення в цих дослідженнях посідає питання про те, наскільки широко кримінальне право має охоплювати так звані удавані форми впливу, тобто ситуації, коли особа лише заявляє про наявність можливості

вплинути на прийняття рішення без обов'язкового підтвердження реальності такого впливу. Не менш важливим аспектом є забезпечення належного рівня правової визначеності відповідних заборон, аби запобігти надмірному розширенню кримінально-правового втручання. У зв'язку з цим у зарубіжній літературі особливо акцентується потреба чіткого відмежування кримінально караного зловживання впливом від легітимних і соціально прийнятних форм взаємодії з публічною владою, зокрема лобіювання, правового консультування, представництва інтересів чи іншого посередництва, що саме по собі не має протиправного характеру.

У межах цього напряму досліджень суттєва увага приділяється аналізу міжнародних антикорупційних стандартів. Зокрема, у наукових працях часто використовується аналітика, присвячена положенням Конвенції ООН проти корупції, насамперед з акцентом на тому, що ст. 18 цього акта має рекомендаційний, а не імперативний характер. Поряд із цим значне місце займають і компаративні дослідження, у яких узагальнюється досвід імплементації стандартів Ради Європи щодо криміналізації зловживання впливом, а також аналізуються моделі їх відображення у національних кримінально-правових системах різних держав [95].

Висновки, досягнуті у дослідженні О.О. Дудорова, дають підстави стверджувати, що вітчизняна й зарубіжна доктрина загалом сходиться в розумінні ст. 369-2 КК України як норми, що закріплює посередницьку модель корупційної взаємодії [56], за якої неправомірна вигода надається, обіцяється або одержується не безпосередньо за вчинення чи невчинення службовою особою певних дій, а за здійснення впливу на таку особу з метою прийняття нею відповідного рішення. Водночас попри спільність вихідного концептуального підходу, у доктрині зберігаються істотні розбіжності щодо низки принципових питань.

Однак при цьому дискусійним залишається питання про допустимі межі тлумачення самого поняття «вплив». К. Задоя акцентує, що відступім є узагальнений підхід до вирішення проблематики, чи має кримінально-правове

значення лише реальний вплив, чи відповідна норма може охоплювати також удаваний вплив, який існує лише у сприйнятті особи, що надає неправомірну вигоду [74]. Не менш суперечливим є й питання про характер такого впливу: чи має він бути інституційно або службово зумовленим, чи до його змісту можуть включатися також неформальні соціальні зв'язки, особисті контакти та інші позаслужбові механізми впливу.

Відсутньою у наукових працях єдність наукових підходів у визначенні суб'єкта пасивної форми зловживання впливом [84]. У цьому аспекті наукова дискусія зосереджена на тому, чи може суб'єктом відповідного діяння виступати службова особа або інший спеціальний суб'єкт, чи в таких випадках вчинене має отримувати кримінально-правову оцінку виключно за суміжними складами, насамперед за нормами про одержання неправомірної вигоди.

О. Марін обгрунтовує, що у визначенні змісту вимагання неправомірної вигоди як кваліфікуючої ознаки, передбаченої ч. 3 ст. 369-2 КК України [117]. Зокрема, дискусійним є питання про те, чи слід тлумачити вимагання у вузькому значенні як пряме висунення незаконної вимоги, поєднаної з погрозою чи створенням умов вимушеності, чи допускається ширше розуміння цієї ознаки з урахуванням особливостей корупційного контексту.

Вирішення питання про шляхи подолання виявлених проблем нормативної конструкції ст. 369-2 КК України пов'язується із уточнення диспозиції норми, суб'єктного складу досліджуваного кримінального правопорушення та його кваліфікуючих ознак. Такий підхід обстоюється в публікаціях К.Задоя, М. Томи та ін.. Однак при цьому протилежним є підхід, в межах якого наголошується, що подолання існуючих проблем кримінально-правової кваліфікації є можливим через напрацювання судової практики та застосування інструментарію судового тлумачення без істотного втручання у чинну законодавчу модель нормативного регулювання [73].

Отже, сучасний стан доктринального осмислення зловживання впливом свідчить про відносну єдність у розумінні його загальної антикорупційної

природи, але водночас виявляє суттєву неоднорідність підходів до тлумачення ключових елементів цього складу кримінального правопорушення. Саме це зумовлює необхідність подальшого наукового опрацювання проблеми з метою вироблення більш узгодженої теоретичної моделі та забезпечення єдності правозастосовної практики.

Використання лише «нормативної» класифікації (ч. 1–3 ст. 369-2) є недостатнім для потреб кваліфікації, оскільки один і той самий нормативний склад може реалізовуватися в різних кримінально-типових ситуаціях (наприклад, «реальний вплив» через службовий авторитет і «удаваний вплив» через симуляцію «зв'язків»). Звідси доцільно розрізняти: класифікацію складів (юридичних конструкцій) і типологію фактичних моделей зловживання впливом (криміналістично значущих критеріїв характеристики вчиненого діяння).

Аналіз диспозицій ст. 369-2 КК України дає змогу виокремити своєрідну нормативну систему відповідних складів кримінальних правопорушень, що відображає диференціацію кримінальної відповідальності залежно від характеру діяння, способу його вчинення та наявності кваліфікуючих ознак.

Основним складом кримінального правопорушення є склад, передбачений частиною першою ст. 369-2 КК України, що охоплює активну форму зловживання впливом, яка проявляється у пропозиції, обіцянці або наданні неправомірної вигоди за здійснення впливу на прийняття рішення уповноваженою особою. Відсутність додаткових кваліфікуючих ознак обумовлює його належність до основного складу, а санкція у виді позбавлення волі на строк до двох років дозволяє віднести цей злочин до категорії нетяжких.

Частина друга ст. 369-2 КК України передбачає відповідальність за пасивну форму зловживання впливом, що включає прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди, її одержання або ж пропозицію чи обіцянку здійснити вплив за надання такої вигоди. З огляду на підвищений рівень суспільної небезпечності таких діянь санкція цієї норми передбачає покарання у виді

позбавлення волі на строк до п'яти років, що також відносить їх до категорії нетяжких злочинів.

Кваліфікований склад, визначений у частині третій ст. 369-2 КК України, характеризується поєднанням зазначених дій із вимаганням неправомірної вигоди. Саме наявність цієї ознаки істотно підвищує ступінь суспільної небезпечності діяння та зумовлює встановлення більш суворої санкції – позбавлення волі на строк до восьми років із конфіскацією майна, що дозволяє класифікувати його як тяжкий злочин відповідно до положень ст. 12 КК України.

Вказана нормативна структура має важливі процесуальні наслідки. Зокрема, застосування окремих негласних слідчих (розшукових) дій, таких як контроль за вчиненням злочину відповідно до ст. 271 КПК України, допускається лише щодо тяжких або особливо тяжких злочинів, що означає, що можливість використання такого інструменту безпосередньо пов'язана із кваліфікацією діяння за ч. 3 ст. 369-2 КК України, що, своєю чергою, обумовлює підвищені вимоги до точності правової кваліфікації вже на початкових стадіях досудового розслідування [210;211].

З метою поглибленого розуміння механізмів вчинення зловживання впливом доцільно застосувати багатовимірний підхід до типологізації відповідних діянь, орієнтований як на потреби кваліфікації, так і на специфіку доказування.

У загальному вигляді модель зловживання впливом передбачає наявність кількох взаємопов'язаних елементів: неправомірної вигоди як предмета корупційного обміну; посередника (так званого «впливовика»), який заявляє про можливість здійснення впливу; адресата впливу – особи, уповноваженої на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування; а також форми і способу здійснення такого впливу.

Форми впливу можуть варіюватися від використання службового статусу чи авторитету до залучення особистих, родинних або інших соціальних зв'язків, а також до імітації можливості впливу, тобто так званого удаваного впливу [130,

с. 600]. Водночас способи вчинення охоплюють як активні дії (пропозиція, обіцянка, надання вигоди), так і пасивні форми (прийняття, одержання вигоди, обіцянка впливу), а також кваліфіковані випадки, пов'язані з вимаганням.

Класифікація таких моделей може здійснюватися за низкою критеріїв, кожен із яких має самостійне значення для кримінально-правової оцінки.

По-перше, важливим є визначення об'єкта впливу, тобто конкретної особи чи органу, на прийняття рішення яких спрямовується протиправний вплив (суддя, слідчий, прокурор, орган державної влади або місцевого самоврядування). Встановлення цього елемента є критичним для підтвердження наявності корупційного обміну та запобігання помилковій кваліфікації, зокрема як шахрайства.

По-друге, значення має характеристика суб'єкта, який здійснює вплив. Ним може бути як приватна особа, так і службова особа або особа з певним професійним статусом. Цей критерій безпосередньо впливає на питання конкуренції кримінально-правових норм та визначення меж застосування суміжних складів.

По-третє, принциповим є питання реальності впливу. У цьому контексті розрізняють реальний вплив, заснований на фактичних можливостях або зв'язках, і удаваний вплив, який існує лише у вигляді заяв чи створеного враження. Сучасна практика, у тому числі з урахуванням міжнародних стандартів, визнає кримінально-правову релевантність обох форм, орієнтуючись на сприйняття ситуації особою, яка надає неправомірну вигоду.

По-четверте, значущим є напрям неправомірної вигоди, що дозволяє розмежувати активну і пасивну моделі поведінки та визначити момент закінчення кримінального правопорушення.

По-п'яте, спосіб вчинення діяння (готівкові чи безготівкові розрахунки, надання послуг, використання третіх осіб, електронні комунікації) формує специфіку доказування та впливає на оцінку допустимості отриманих доказів.

По-шосте, важливим критерієм є наявність або відсутність примусу, що дозволяє відмежувати базові склади від кваліфікованого складу, пов'язаного з вимаганням неправомірної вигоди.

Міжнародно-правові акти у сфері протидії корупції визначають ключові орієнтири для тлумачення зловживання впливом, які мають бути враховані у національній правозастосовній практиці [133]. Зокрема, вони акцентують увагу на двох принципових характеристиках цього складу.

По-перше, визнається кримінально-правова значущість як реального, так і удаваного впливу, що відображає підхід до криміналізації поведінки, спрямованої на використання впливу як ресурсу незалежно від його фактичної наявності.

По-друге, підкреслюється формальний характер відповідного складу, який не потребує настання конкретного результату у вигляді прийняття рішення під впливом. Вирішальним є сам факт домовленості про обмін неправомірної вигоди на вплив.

У національній судовій практиці ці положення знаходять відображення через використання категорій «створення уявлення про можливість впливу» та оцінку поведінки суб'єкта крізь призму сприйняття особи, яка надає неправомірну вигоду [18;20].

Одним із центральних питань кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України, є належне встановлення особи, на прийняття рішення якої спрямовується або обіцяється протиправний вплив, а також конкретизація самого рішення, що становить предмет такого впливу. Судова практика Верховного Суду послідовно виходить із того, що для правильної кримінально-правової оцінки відповідного діяння недостатньо лише загального посилання на намір «вирішити питання» чи «посприяти» у певній справі. Необхідним є доведення того, що вплив був спрямований саме на конкретну особу, яка належить до кола суб'єктів, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також на конкретне рішення, яке ця особа повинна була ухвалити.

Зазначене завдання ускладнюється тим, що коло відповідних осіб у ст. 369-2 КК України визначається не автономно, а через відсильну нормативну конструкцію, яка передбачає звернення до положень антикорупційного законодавства та ч. 4 ст. 18 КК України. Саме тому у справах, де йдеться про осіб із проміжним або дискусійним публічно-правовим статусом, зокрема членів комісій, дорадчих органів, учасників процедур публічних закупівель чи інших суб'єктів, пов'язаних із реалізацією публічних функцій, правозастосовувач повинен не обмежуватися загальними формулюваннями, а належним чином обґрунтовувати їх статус через посилення на конкретні нормативні приписи.

Поширеною помилкою сторони обвинувачення є недостатня визначеність предмета впливу, коли у фабулі кримінального провадження не встановлено, яке саме рішення, дія або бездіяльність мали бути вчинені в результаті такого впливу. Формули на кшталт «вирішити питання», «сприяти розгляду» або «допомогти у справі» без конкретизації змісту майбутнього рішення створюють ризик невизначеності обвинувачення та можуть призвести до неможливості доведення об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення [51].

Особливу складність становить відмежування зловживання впливом від суміжних складів, насамперед від одержання або надання неправомірної вигоди службовій особі, передбачених статтями 368 і 369 КК України. Критерієм такого розмежування виступає насамперед питання про те, хто саме має вчинити юридично значущу дію або утриматися від її вчинення в інтересах особи, яка надає неправомірну вигоду. Для так званого прямого підкупу характерним є те, що відповідне рішення, дія або бездіяльність здійснюється самим отримувачем неправомірної вигоди із використанням наданих йому владних чи службових повноважень. Натомість у випадку зловживання впливом особа, яка одержує неправомірну вигоду, не є безпосереднім виконавцем очікуваного рішення, а лише обіцяє або здійснює вплив на іншу особу, наділену відповідними повноваженнями.

Саме ця обставина має вирішальне значення в так званих прикордонних ситуаціях, коли неправомірну вигоду одержує службова особа, однак не за вчинення дії в межах власної компетенції, а за обіцянку вплинути на рішення іншої уповноваженої особи. Якщо встановлено, що кошти передавалися саме за вплив на інший центр ухвалення рішення, а не за реалізацію власних повноважень суб'єкта, вчинене підлягає кваліфікації за ст. 369-2 КК України, а не за нормами про хабарництво [72].

Не менш складним є відмежування зловживання впливом від шахрайства, особливо в ситуаціях так званого удаваного впливу. Міжнародні антикорупційні стандарти визнають кримінально значущими не лише випадки реального впливу, а й ситуації, коли особа лише заявляє про здатність вплинути на прийняття рішення. Українське кримінальне законодавство прямо не використовує категорію удаваного впливу, однак судова практика виробила функціонально близький підхід, згідно з яким вирішальне значення має сприйняття ситуації особою, яка надає неправомірну вигоду, а також факт створення у неї переконання в існуванні реальної можливості такого впливу.

Водночас сама по собі відсутність реального впливу не означає автоматичної кваліфікації діяння як шахрайства, так само як і не зумовлює безумовного застосування ст. 369-2 КК України. Вирішальним у цьому аспекті є спрямованість умислу. Якщо особа заволодіває коштами, усвідомлюючи відсутність будь-якого наміру не лише реально впливати, а й навіть моделювати відповідну діяльність, і використовує лише обман щодо своїх зв'язків чи можливостей, виникають підстави для розгляду питання про наявність ознак шахрайства. Якщо ж волевиявлення сторін спрямоване саме на корупційний обмін неправомірної вигоди на вплив, навіть за відсутності реальної здатності вплинути, більш виправданою є кваліфікація за ст. 369-2 КК України. Отже, межа між цими складами проходить не лише по лінії фактичної спроможності впливу, а передусім за змістом умислу та характером досягнутої домовленості.

Судова практика свідчить, що вирішальне значення має доведення саме корупційного характеру обміну. Якщо докази не підтверджують, що передані кошти або інша вигода надавалися за вплив на рішення уповноваженої особи, а допускають інше пояснення, наприклад як оплату за виконання певної роботи, консультування чи інші послуги, склад зловживання впливом не може вважатися доведеним, що підкреслює необхідність чіткого встановлення не лише факту передачі цінностей, а й їх цільового призначення у системі неправомірного впливу.

Окремим напрямом є співвідношення ст. 369-2 КК України зі зловживанням владою або службовим становищем, передбаченим ст. 364 КК України [132]. На відміну від останньої норми, де обов'язковою ознакою виступає спричинення істотної шкоди охоронюваним законом інтересам, у складі зловживання впливом настання таких наслідків не є необхідним. Крім того, суб'єкт правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України, не обов'язково має бути службовою особою у спеціальному кримінально-правовому розумінні. Саме тому конкуренція цих норм можлива лише у відносно вузькому колі випадків, коли службова особа, використовуючи надані їй службові можливості, здійснює вплив на іншу уповноважену особу та водночас завдає істотної шкоди охоронюваним інтересам. На практиці значно частіше виникає конкуренція саме між ст. 369-2 та класичними хабарницькими складами, що вирішується шляхом розмежування прямого використання службових повноважень та ширшого використання авторитету, зв'язків чи інших ресурсів впливу.

Особливої уваги потребують процесуальні аспекти доказування зловживання впливом, оскільки ця категорія кримінальних проваджень нерідко документується із застосуванням негласних слідчих (розшукових) дій та контрольованих заходів. У зв'язку з цим відповідні провадження мають підвищений ризик порушення заборони провокації злочину. Кримінальний процесуальний закон прямо забороняє підбурювати особу до вчинення діяння, яке вона за відсутності такого втручання не вчинила б, а також забороняє вплив на її

поведінку шляхом насильства, погроз, шантажу чи інших незаконних способів. Порушення цих вимог тягне визнання здобутих доказів недопустимими. Аналогічний підхід закріплений і в загальній нормі про недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав і свобод людини [188].

Проблематика провокації у справах про зловживання впливом тісно пов'язана з європейськими стандартами справедливого судового розгляду, виробленими в практиці Європейського суду з прав людини. У цьому контексті особливого значення набуває необхідність відмежування допустимого документування вже наявної злочинної діяльності від ситуацій, у яких правоохоронні органи самі формують злочинний намір у поведінці особи.

Поряд із питанням допустимості доказів у справах за ст. 369-2 КК України існують і специфічні труднощі предмета доказування. По-перше, необхідно встановити, що неправомірна вигода призначалася саме особі, яка здійснює або обіцяє вплив, а не для подальшої передачі безпосередньому суб'єкту владних повноважень. У протилежному разі правова оцінка може зміщуватися у бік прямого підкупу або посередництва в ньому. По-друге, належить довести, що домовленість про надання чи одержання неправомірної вигоди виникла до здійснення впливу або принаймні одночасно з ним, оскільки саме обмін вигоди на вплив становить конструктивний базис цього складу кримінального правопорушення. Якщо ж неправомірна винагорода виникає вже після певних дій і не була попередньо охоплена відповідною домовленістю, це може виключати наявність складу зловживання впливом.

Таким чином, проблеми кваліфікації зловживання впливом охоплюють як матеріально-правові, так і процесуально-доказові аспекти. Вони пов'язані з необхідністю точного встановлення уповноваженої особи та конкретного рішення, правильного відмежування цього складу від суміжних корупційних і майнових правопорушень, а також із дотриманням високих стандартів допустимості доказів і недопущення провокації злочину. Усе це свідчить про складний міжгалузевий характер проблематики та зумовлює потребу в подальшій

розробці як теоретичних критеріїв кваліфікації, так і стабільних орієнтирів правозастосування.

2.3. Проблеми застосування кримінальної відповідальності за зловживання впливом та напрями їх подолання

У процесі реалізації кримінальної відповідальності за зловживання впливом суттєвого значення набуває питання визначення підслідності, оскільки саме воно зумовлює встановлення компетентного органу досудового розслідування, а в окремих випадках – і специфіку подальшого судового розгляду в межах спеціалізованої юрисдикції.

Кримінальний процесуальний кодекс України у ст. 216 закріплює як загальні правила розмежування підслідності, так і спеціальні положення, що регламентують повноваження детективів Національного антикорупційного бюро України. У цьому контексті принципового значення набуває те, що кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 369-2 КК України, за наявності визначених законом умов може бути віднесене до підслідності НАБУ [114]. Зокрема, це має місце у випадках, коли відповідне діяння пов'язане з особами, які належать до категорії суб'єктів, визначених у ч. 4 ст. 18 КК України, або за наявності інших критеріїв, встановлених ч. 5 ст. 216 КПК України [189].

У правозастосовному вимірі це свідчить про те, що антикорупційна інституційна модель, яка включає НАБУ[178], Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру[169] та Вищий антикорупційний суд[154], поширює свою компетенцію не лише на «класичні» форми корупційних правопорушень, пов'язаних із безпосереднім підкупом службових осіб, а й на діяння, що кваліфікуються як зловживання впливом. Водночас залучення цього спеціалізованого механізму можливе виключно за умови дотримання законодавчо визначених критеріїв підслідності, що забезпечує баланс між загальними та спеціальними засадами організації кримінального провадження.

Вітчизняне антикорупційне законодавство України, включаючи його кримінально-правову складову, характеризується значним рівнем складності та внутрішньої суперечливості, що ускладнює його належне сприйняття, тлумачення та застосування навіть фахівцями вузького профілю. Водночас однією з ключових складових принципу верховенства права є правова визначеність, забезпечення якої передбачає стабільність судової практики та передбачуваність судових рішень. Однак у сфері застосування антикорупційних кримінально-правових норм в Україні ці вимоги наразі реалізуються недостатньо повною мірою.

Зазначене підтверджується, зокрема, положеннями Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки [173], розробленої Національним агентством з питань запобігання корупції, в якій одним із стратегічних результатів визначено досягнення сталої та передбачуваної практики притягнення до кримінальної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, зокрема шляхом узагальнення правозастосування. Таке формулювання фактично вказує на відсутність на момент розроблення документа належного рівня єдності та стабільності судової практики у відповідній сфері. У цьому контексті актуальним залишається підхід, висловлений ще у дореволюційній правовій доктрині, згідно з яким визначеність правових норм є невід'ємною умовою існування права як такого.

Водночас незважаючи на передбачену законодавством можливість узагальнення судової практики Пленумом Верховного Суду з наданням рекомендаційних роз'яснень щодо застосування норм права, сучасна судова практика демонструє тенденцію до використання інших процесуальних механізмів забезпечення єдності правозастосування. Зокрема, важливим етапом у цьому процесі стало ухвалення 29 березня 2021 року постанови Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду, у якій сформульовано правовий висновок щодо застосування ст. 369-2 КК України. Відповідно до цього висновку, суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2

зазначеної статті, визнається будь-яка фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності та, за сприйняттям особи, що пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду, здатна здійснити реальний вплив на суб'єкта, уповноваженого на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Актуальність звернення до проблематики тлумачення ст. 369-2 КК України зумовлена тим, що ця норма, з одного боку, активно застосовується у правозастосовній практиці, а з іншого – її імплементація у кримінальне законодавство внаслідок виконання міжнародно-правових зобов'язань спричинила підвищення казуїстичності відповідних положень КК України. Це, своєю чергою, призвело до надмірної деталізації кримінально-правових заборон у сфері протидії корупції, а також створило передумови для виникнення правової невизначеності.

Недоліки імплементації положень антикорупційних конвенцій позначилися як на теоретичному осмисленні ознак складу кримінального правопорушення «зловживання впливом», так і на практиці їх застосування. У науковій літературі неодноразово підкреслювалася відсутність єдності підходів до тлумачення ключових елементів цього складу, зокрема щодо визначення кола осіб, які можуть бути суб'єктами відповідного правопорушення. Відмінності у підходах до цих питань простежуються і в судовій практиці, включаючи позиції суддів Верховного Суду, що негативно впливає на забезпечення єдності правозастосування.

О..О. Дудоровим також звертається увага на те, що суперечливість підходів касаційної інстанції до кваліфікації зловживання впливом може призводити до істотних ускладнень у формуванні послідовної судової практики [58]. При цьому вченим зазначається, що закріплення цього складу злочину як відносно нового для національного кримінального права явища супроводжувалося низкою законодавчих недоліків, зокрема неповним урахуванням змісту відповідних міжнародних стандартів, які самі по собі характеризуються певною неоднозначністю формулювань.

У такому контексті актуалізується питання співвідношення законодавчої та судової правотворчості. Недостатня якість законодавчого регулювання у сфері кримінального права об'єктивно сприяє розширенню ролі судової практики у формуванні підходів до тлумачення норм, що, у свою чергу, впливає на баланс між законодавчими та судовими механізмами забезпечення правової визначеності.

У цьому зв'язку постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29 березня 2021 року у справі № 554/5090/16-к набула значення важливого орієнтира для правозастосування у сфері кваліфікації зловживання впливом, хоча її зміст отримав різноспрямовані оцінки у науковому середовищі, що додатково підкреслює складність і дискусійність досліджуваної проблематики [149].

Оцінки постанови Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду в науковій літературі виявилися неоднорідними. Так, у частині досліджень відповідний правозастосовний орієнтир загалом оцінюється позитивно, з огляду на його потенціал сприяти уніфікації судової практики та підвищенню рівня її передбачуваності, навіть попри те, що сама постанова, очевидно, не усуває всіх наявних теоретичних дискусій щодо змісту ознак складу зловживання впливом [59]. Водночас у доктрині висловлено й суттєво критичні підходи. Зокрема, В. Киричко розцінює запропоноване ККС ВС тлумачення ознак суб'єкта злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України, як помилкове та таке, що може зумовити негативні наслідки системного характеру. Послідовно відстоюється позиція, згідно з якою особа, яку підкуповують у межах конструкції, передбаченої ст. 369-2 КК України, має бути не загальним, а спеціальним суб'єктом, а саме: 1) службовою особою будь-якого виду або 2) особою, яка надає публічні послуги [84].

Інший варіант доктринального підходу представлено у працях О.О. Маріна, який, не підтримуючи повною мірою логіку, закріплену в судовій практиці ККС ВС, водночас виходить із того, що суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-

2 КК України, може бути будь-яка особа, за винятком службової [117]. Така розбіжність наукових позицій засвідчує, що проблема визначення суб'єкта «пасивного» зловживання впливом залишається однією з найбільш дискусійних у теорії кримінального права та потребує подальшого поглибленого осмислення.

За таких умов зберігається потреба у повторному зверненні до постанови ОП ККС ВС з метою оцінки того, наскільки запропоноване в ній тлумачення чинного кримінального закону відповідає вимогам аргументованості, нормативної узгодженості, сучасним тенденціям правозастосування та практичним потребам протидії корупції. Саме в цій площині доцільно розглядати мету відповідного наукового аналізу, яка полягає в оцінці сформульованого Касаційним кримінальним судом ВС правозастосовного орієнтиру щодо кваліфікації зловживання впливом. Актуальність такого дослідження додатково зумовлюється тим, що в сучасний період триває розроблення проєкту нового Кримінального кодексу України, в якому, імовірно, буде відтворено нормативний аналог чинної ст. 369-2 КК України. У зв'язку з цим принципово важливо, щоб під час конструювання майбутньої моделі кримінально-правової заборони було враховано як напрацювання юридичної науки, так і досвід судової практики.

Тим більше, що в науковій літературі трапляються й більш радикальні оцінки, згідно з якими саме виокремлення зловживання впливом у самостійну ст. 369-2 КК України не є безспірним і розглядається як результат недостатньо вдалого поєднання міжнародних, національних і зарубіжних підходів до криміналізації відповідної поведінки [94]. У цьому контексті питання про суб'єкта «пасивного» зловживання впливом, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України, у вітчизняній кримінально-правовій доктрині вирішується вкрай неоднозначно. Частина науковців визнає можливість визнання службової особи суб'єктом цього кримінального правопорушення, тоді як інші дослідники заперечують такий підхід, вважаючи, що дії службової особи в подібних ситуаціях підлягають кваліфікації за статтями 364, 368 або 368-3 КК України.

Зокрема, К. Задоя обстоює підхід, відповідно до якого суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 або ч. 3 ст. 369-2 КК України, не може бути особа, яка використовує статус працівника підприємства, установи чи організації, владні повноваження, службове становище службової особи або повноваження особи, що надає публічні послуги. Обґрунтовуючи цю позицію, дослідник фактично екстраполює на українське кримінальне законодавство підхід, відображений у Пояснювальній записці до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, відповідно до якого торгівля впливом розглядається як прояв так званої «фонові» корупції [85;196].

В. Киричко, навпаки, з урахуванням системних зв'язків ст. 369-2 КК України з іншими статтями КК України, а також приписів міжнародних конвенцій, імplementованих у цій статті КК України, наполягає на тому, що суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України, можуть визнаватись лише особи, здатні впливати на того, хто уповноважений на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, шляхом використання можливостей, пов'язаних з їхнім службовим становищем, повноваженнями в їх широкому розумінні (зумовлених такими повноваженнями). Це – тільки службові особи та особи, які надають публічні послуги [85;86]. Використаний у ст. 18 Конвенції ООН проти корупції зворот «будь-яка інша особа» за бажання може бути 637 Юридичний науковий електронний журнал♦ підданий обмежувальному тлумаченню – це лише особа, що здатна зловживати впливом і в цьому сенсі «прирівняна» до державної посадової особи за характером здійснюваних нею функцій та повноважень [86].

Водночас наведений аргумент нівелюється тим, що присвячена зловживанню впливом ст. 12 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією навіть не уточнює, що «будь-яка особа», яка вимагає, одержує або приймає пропозицію чи обіцянку надання неправомірної переваги за відповідний вплив, може бути «державною посадовою особою». Ще одним аргументом на користь належності аналізованого суб'єкта до числа спеціальних слугує те, що наведене у

примітці ст. 354 КК України визначення поняття пропозиції НВ (її обіцянки), яке поширюється і на ст. 369-2 КК України, обмежує коло адресатів НВ працівником підприємства, установи чи організації, особою, яка надає публічні послуги, і службовою особою. На думку В. Киричка, приміткою ст. 354 КК України визначено не лише зміст пропозиції (обіцянки) НВ, зокрема у складі «активного» зловживання впливом, а і коло спеціальних суб'єктів злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК [86]. На думку дослідника, у постанові об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду без належних підстав було проігноровано уточнений зміст положень п. 3 примітки до ст. 354 КК [84]. Погоджуючись із переконливістю цього зауваження, водночас слід підкреслити його певну умовність. Річ у тім, що законодавче регулювання кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення містить низку вад як змістовного, так і техніко-юридичного характеру, а тому не варто переоцінювати послідовність і передбачливість законодавця. Досить звернутися хоча б до одного показового прикладу. Буквальне сприйняття таких законодавчих конструкцій, як «якщо неправомірна вигода надавалася службовій особі, яка займає відповідальне становище» та «якщо неправомірна вигода надавалася службовій особі, яка займає особливо відповідальне становище», фактично унеможлиблює інкримінування цих кваліфікуючих ознак, а отже, і кваліфікацію діяння за ч. 3 або ч. 4 ст. 369 КК у випадках, коли неправомірну вигоду: по-перше, було передано третій особі; по-друге, лише запропоновано або обіцяно службовій особі, яка займає відповідальне чи особливо відповідальне становище. Саме тому цілком закономірною видається поява альтернативного наукового підходу до кримінально-правової оцінки таких дій. Його суть полягає в тому, що пропозицію чи обіцянку неправомірної вигоди, звернену до службової особи, яка займає відповідальне або особливо відповідальне становище, слід кваліфікувати лише як готування до злочину, передбаченого ч. 3 або ч. 4 ст. 369 КК [64]. Відповідно, мають наставати всі пов'язані з цим правові наслідки, у тому числі з урахуванням особливостей караності, закріплених у ч. 2 ст. 68 КК. Разом у ряді публікацій, хоча

й наголошується на порушенні правил законодавчої техніки під час формулювання відповідних кваліфікуючих ознак, обстоюється позиція про необхідність застосування ч. 3 та ч. 4 ст. 369 КК і в названих двох випадках. Такий висновок ґрунтується, зокрема, на системному тлумаченні кримінального закону, а саме на тому, що положення ч. 3 і ч. 4 ст. 368 КК як норми, спрямованої на регулювання «пасивного» підкупу та тісно пов'язаної зі ст. 369 КК, охоплюють також прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди службовою особою, яка займає відповідальне або особливо відповідальне становище [129].

К. Задоя доволі стримано підходить до питання про роль п. 3 примітки до ст. 354 КК у встановленні юридичних ознак зловживання впливом. Він звертає увагу на те, що хоча закон прямо поширює поняття пропозиції та обіцянки неправомірної вигоди і на сферу дії ст. 369-2 КК, саме законодавче визначення адресатів такого впливу сформульоване неповно. У буквальному розумінні воно не охоплює того, хто заявляє про готовність вплинути або погоджується використати свій вплив на особу, наділену державними функціями [74].

У цьому ж руслі показовою є позиція В. Навроцького. Обстоюючи думку, що загроза законним інтересам має враховуватися як при відкритому, так і при прихованому вимаганні неправомірної вигоди, він наголошує: відсутність прямої згадки про законність інтересів у першому випадку в п. 5 примітки до ст. 354 КК слід сприймати не як усвідомлене розмежування, а як законодавчу похибку. На переконання вченого, недосконалість юридичної техніки в кримінальному законі така, що сам текст норми не завжди може розглядатися як точний вираз логічно завершеної позиції законодавця [206]. Такий підхід особливо переконливий, якщо брати до уваги конституційне закріплення принципу верховенства права у ст. 129 Конституції України.

Окремо зверталася увага й на іншу проблему: конструкція спеціального суб'єкта у ч. 2 ст. 369-2 КК не цілком узгоджується з тією інтерпретацією поняття впливу, яку виробила судова практика. Судове тлумачення виходить із того, що вплив може проявлятися не лише через службові важелі, а й через особисту

довіру, сімейні контакти, дружні чи близькі взаємини з тим, хто уповноважений виконувати функції держави або місцевого самоврядування.

Опрацювання наукових джерел дає підстави говорити щонайменше про три підходи до розуміння суб'єкта так званого пасивного зловживання впливом. Згідно з першим із них, ідеться про спеціального суб'єкта, але не службову особу; вирішальним є не статус, а сама наявність реальної можливості вплинути на рішення уповноваженого суб'єкта. Інша концепція, навпаки, допускає загального суб'єкта. У її межах відповідальним може бути і службовець, і працівник підприємства, установи чи організації, і особа, яка надає публічні послуги, якщо її поведінка не пов'язана з використанням посадового становища або наданих їй повноважень. За такого бачення межі між ст. 369-2 КК та складами, передбаченими статтями 354, 368, 368-3, 368-4, 369 КК, проходять саме за критерієм характеру використаних можливостей. Тобто коли посередник належить до кола службових чи прирівняних до них осіб і діє, спираючись саме на службові ресурси або компетенцію, кваліфікація має здійснюватися не за ст. 369-2 КК, а за іншими антикорупційними нормами. Третій підхід також визнає спеціального суб'єкта, але звужує його коло: ним може бути лише особа, здатна впливати на прийняття рішення завдяки можливостям, що випливають із її службових функцій у широкому значенні. Саме тому до таких суб'єктів відносять службових осіб та осіб, які надають публічні послуги [66, с. 283–285].

Саме цю, третю, концепцію підтримала й колегія суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду в ухвалі від 25 листопада 2020 року у справі № 554/5090/16-к. Суд підкреслив, що диспозиція ч. 2 ст. 369-2 КК охоплює не будь-який вплив на особу, яка здійснює державні функції, а лише такий, що безпосередньо пов'язаний із владою, службовим статусом або повноваженнями винного та впливає з них. Отже, суб'єктом цього злочину не є будь-яка осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності. Не підпадає під нього і службова особа, якщо вона використовує винятково позаслужбові контакти. Кримінально-правове значення тут має лише

таке становище, за якого службовець або надавач публічних послуг застосовує можливості, породжені його службовими функціями, для незаконного впливу на прийняття рішення уповноваженим суб'єктом [206].

Беручи до уваги викладене, а також ту обставину, що працівник поліції, засуджений за ч. 2 ст. 369-2 КК вироком Октябрського районного суду м. Полтави (який було залишено без змін апеляційною інстанцією), фактично використовував не службові, а позаслужбові можливості впливу, кримінальне провадження було передано на розгляд об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду. У межах цього провадження вирішувалося питання про коректність кримінально-правової оцінки дій оперуповноваженого, який отримав неправомірну вигоду в сумі 200 доларів США за вплив на іншого працівника поліції – слідчого Полтавського відділу поліції – з метою активізації досудового розслідування, проведення допиту особи, на яку вказував заявник, а також здійснення інших необхідних процесуальних дій.

Як уже зазначалося, об'єднана палата ККС ВС дійшла висновку, що для суб'єкта так званого «пасивного» зловживання впливом не передбачено жодних додаткових спеціальних ознак, окрім загальних – осудності та досягнення віку кримінальної відповідальності. На підтвердження того, що йдеться саме про загального суб'єкта, В. Навроцький наводить низку аргументів. По-перше, у диспозиції ст. 369-2 КК відсутні будь-які уточнення щодо суб'єкта. По-друге, міжнародно-правові джерела, які стали підґрунтям для криміналізації зловживання впливом і мають враховуватися при телеологічному тлумаченні цієї норми, прямо допускають, що суб'єктом такого діяння може бути будь-яка особа. По-третє, реальна можливість здійснення впливу визначається передусім характером міжособистісних зв'язків, а не формальним статусом індивіда; тому наявність у конкретних випадках додаткових характеристик у винних не означає, що вони є обов'язковими для всіх суб'єктів цього злочину [64].

Аналогічну позицію поділяє і Н. Ярмиш, яка зазначає, що законодавець не встановлює спеціальних вимог до суб'єкта злочину, передбаченого ст. 369-2 КК,

а отже, ним може бути будь-яка фізична особа [213]. Такий підхід знаходить підтвердження і в міжнародних документах. Зокрема, у п. 61 Звіту третього раунду оцінювання щодо України, ухваленого GRECO у 2011 році, прямо вказано, що як активне, так і пасивне зловживання впливом може вчинятися будь-якою особою незалежно від її службового статусу. Подібна думка відображена і в Глосарії міжнародних стандартів у сфері кримінального права «Корупція», розробленому ОЕСР, де також підкреслюється, що суб'єкт відповідного правопорушення не обов'язково має бути службовою особою.

Загалом наведені аргументи видаються переконливими, а тому висновок ККС ВС щодо визнання суб'єкта цього злочину загальним можна підтримати. Водночас аналіз матеріально-правових висновків, викладених у постанові об'єднаної палати, дає підстави для певних застережень.

Передусім це стосується питання про співвідношення ч. 2 ст. 369-2 КК із нормами, передбаченими статтями 354, 368, 368-3, 368-4 КК. Якщо виходити з того, що суб'єктом зловживання впливом може бути будь-яка особа, включаючи службову або особу, яка надає публічні послуги, то запропоновану судом модель співвідношення можна частково прийняти –але лише щодо ст. 354 та ст. 368 КК. Це пояснюється тим, що у ч. 3 ст. 354 КК використовується формулювання «з використанням становища, яке він займає», яке за своїм змістом є настільки ж широким, як і конструкція «з використанням наданої їй влади чи службового становища», що міститься у ч. 1 ст. 368 КК.

Інша ситуація має місце у статтях 368-3 та 368-4 КК, де законодавець застосовує більш вузьке формулювання –«з використанням наданих повноважень». Таке формулювання не допускає розширювального тлумачення. Відповідно, поведінка службової особи юридичної особи приватного права або особи, яка здійснює професійну діяльність з надання публічних послуг, повинна оцінюватися в межах її компетенції. Це означає, що використання особистого авторитету, зв'язків або інших можливостей, пов'язаних із посадою чи

професійною діяльністю, але не охоплених змістом повноважень, не підпадає під ознаки підкупу, передбаченого зазначеними нормами.

Отже, вплив, який здійснюється такими особами поза межами їхніх повноважень –навіть якщо він фактично здатний вплинути на рішення уповноваженого суб'єкта, –за чинним законодавством не може розглядатися як склад підкупу за ст. 368-3 або ст. 368-4 КК. У цьому зв'язку варто підтримати позицію В. Киричка, який обґрунтовано зазначає, що зазначені статті встановлюють відповідальність саме за підкуп, пов'язаний із зловживанням повноваженнями спеціальними суб'єктами. Через це вони не перебувають у відносинах конкуренції зі ст. 369-2 КК, а остання, відповідно, не може вважатися спеціальною нормою щодо них [84].

Таким чином, співвідношення складів злочинів, передбачених статтями 368-3 та 368-4 КК, із так званим «пасивним» зловживанням впливом не може бути описане через класичну модель конкуренції загальної та спеціальної норм. Водночас це не впливає на підсумковий висновок щодо пріоритетності застосування ст. 369-2 КК у відповідних ситуаціях. Раніше вже висловлювалася пропозиція про доцільність виключення цієї статті з КК як надлишкової у системі антикорупційних кримінально-правових засобів. Такий підхід, хоча і може виглядати радикальним, пропонувалося поєднати з удосконаленням нормативного опису складів злочинів, передбачених статтями 368-3 і 368-4 КК. Зокрема, йшлося про необхідність доповнення цих норм альтернативною вказівкою на використання можливостей, пов'язаних із відповідними повноваженнями, що дозволило б узгодити їх із визначенням поняття «корупція», закріпленим у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» [58].

Окремої уваги потребує питання про те, чи охоплюється поняттям впливу (у контексті застосування ст. 369-2 КК) використання особистих –дружніх, родинних чи інших подібних –зв'язків із особою, яка виконує функції держави або місцевого самоврядування. Тлумачення, запропоноване об'єднаною палатою ККС ВС, формально не суперечить чинній редакції цієї норми. Проте виникає

сумнів щодо того, наскільки така редакція відповідає змісту міжнародно-правових стандартів, які стали підставою для криміналізації відповідного діяння.

Так, у пунктах 64–66 Пояснювальної записки до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією наголошується, що метою криміналізації зловживання впливом є протидія корупційним проявам у середовищі осіб, наближених до влади чи політичних структур, які використовують своє професійне становище або соціальний статус для впливу на прийняття рішень. Йдеться про формування так званого «корупційного оточення», що підриває довіру суспільства до державних інституцій. Водночас чинна редакція ст. 369-2 КК сформульована надто узагальнено і не містить чітких орієнтирів щодо меж такого впливу. Вона не відтворює у повному обсязі ідею «фонові» корупції як особливого різновиду тристоронніх відносин, відмінних як від класичного хабарництва за участю службових осіб, так і від легітимного лобіювання. Хоча така ідея й не заперечується прямо, вона залишається недостатньо вираженою на рівні законодавчого тексту.

Варто також підкреслити, що у згаданій Пояснювальній записці відсутні будь-які згадки про вплив, заснований виключно на особистих (непрофесійних) зв'язках. Якщо ж звернутися до тлумачення поняття «соціальний», воно охоплює явища, пов'язані із суспільними відносинами, що формуються в межах соціальної взаємодії [6]. Це дає підстави стверджувати, що чинна редакція ст. 369-2 КК принаймні частково не відповідає духу міжнародно-правових актів, які обумовили її появу.

У цьому контексті викликає сумнів аргументація В. Навроцького, який пов'язує визнання будь-якої особи суб'єктом «пасивного» зловживання впливом із телеологічним тлумаченням ст. 369-2 КК на основі антикорупційних конвенцій. З урахуванням цілей, закладених у відповідних міжнародних документах, таке розширене тлумачення не виглядає беззаперечно обґрунтованим.

Практика застосування цієї норми демонструє підтримку широкого розуміння суб'єкта та впливу. Так, в одному з проваджень, розглянутих Вищим

антикорупційним судом, сторона захисту наполягала на відсутності у обвинуваченого ознак спеціального суб'єкта, оскільки він не мав повноважень впливати на зміну кваліфікації злочину чи інші процесуальні рішення. Апеляційна палата ВАКС відхилила ці доводи, зазначивши, що суб'єкт злочину, передбаченого ст. 369-2 КК, є загальним, а спеціальні ознаки стосуються лише особи, на яку спрямовано вплив, що належить до об'єктивної сторони складу. При цьому суд підкреслив, що вплив може ґрунтуватися не лише на службових відносинах, але й на інших факторах – особистих зв'язках, дружбі, залежності тощо. У конкретній справі можливість такого впливу підтверджувалася тривалими службовими контактами обвинуваченого з прокурорами та їхнім керівництвом [205].

Аналогічний підхід простежується і в інших судових рішеннях. Зокрема, до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 369-2 КК було притягнуто приватного підприємця, який, маючи неформальні зв'язки з працівниками адміністрації Одеського морського порту, отримав неправомірну вигоду за сприяння в оформленні посвідчення моряка. У іншій справі особа, яка надавала юридичні послуги, одержала значну суму коштів за обіцянку вплинути на суддів Вищого спеціалізованого суду, посилаючись на наявність відповідних контактів. Також засуджено поліцейського, який використав особисті зв'язки для впливу на судових посадовців з метою уникнення адміністративної відповідальності іншою особою [37;33; 7].

Водночас подібна практика, яка беззастережно включає до поняття впливу використання особистих зв'язків, викликає обґрунтовані сумніви. Такий підхід суперечить законодавчому визначенню корупції, відповідно до якого вона пов'язується з використанням службових повноважень або можливостей, що випливають із них (ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції»). Крім того, саме поняття корупційного правопорушення прив'язане до чітко визначеного кола суб'єктів, перелік яких наведено у ст. 3 цього Закону. У зв'язку з цим виникають підстави сумніватися у виправданості віднесення зловживання

впливом до категорії корупційних кримінальних правопорушень на законодавчому рівні (примітка до ст. 45 КК України).

З цього приводу Н. Ярмиш висловлює однозначну позицію, підкреслюючи, що особа, яка має лише особисті (наприклад, дружні чи сусідські) зв'язки і завдяки їм здатна вплинути на суб'єкта владних повноважень, не може розглядатися як суб'єкт корупційного злочину. Додатковим аргументом є те, що така особа не входить до переліку суб'єктів, визначених у ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», на який спирається законодавче визначення корупції [214].

Саме тому важко беззастережно прийняти позицію Д. Михайленка, який розглядає зловживання впливом як безумовно корупційний злочин. Переконалішим видається інший підхід: у межах запропонованої ним же класифікації це діяння доцільніше віднести до умовно корупційних злочинів, тобто таких, що можуть мати корупційну природу не в усіх випадках, а лише за певних умов [120]. До речі, подібне бачення простежується і в проєкті нового КК, оскільки закріплене в ньому визначення корупційного злочину пов'язує останній, серед іншого, з використанням службових повноважень, службового становища або пов'язаних із ними можливостей [109].

Сама по собі ідея кримінально-правового захисту осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, від стороннього впливу з боку знайомих, родичів, друзів, помічників, радників, секретарів або референтів не викликає заперечень. Однак таке втручання не завжди доречно кваліфікувати саме як зловживання впливом, оскільки в багатьох випадках відсутній зв'язок між можливістю впливати та службовими чи професійними повноваженнями відповідної особи. За такої відсутності підстав говорити і про корупційний характер посягання [94].

На мою думку, у цьому аспекті не слід механічно об'єднувати в одну групу осіб, пов'язаних із носієм публічних функцій. Є принципова різниця між, з одного боку, друзями, родичами чи знайомими, а з іншого – помічниками, радниками,

секретарями, референтами та іншими особами, чия близькість до уповноваженої особи має службове або професійне підґрунтя. Якщо щодо першої категорії говорити про корупційність зловживання впливом справді підстав майже немає, то друга категорія цілком може охоплюватися явищем так званої «фонові» корупції. Саме такі особи здатні використовувати не випадкові особисті контакти, а можливості, що виникають завдяки їх функціональній наближеності до влади, тобто завдяки службовій ролі.

Попри наведені застереження, загальна позиція ОП ККС ВС щодо змісту впливу, який стає предметом неправомірної винагороди за ч. 2 ст. 369-2 КК України, усе ж може бути узгоджена з формулюваннями ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» та примітки до ст. 45 КК України. Підставою для такого висновку є те, що законодавець сам обмежив сферу застосування наведених там дефініцій застереженнями на кшталт «у цьому Законі» та «відповідно до цього Кодексу». Окрім того, ч. 3 ст. 3 КК України прямо встановлює, що кримінальна протиправність, караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються виключно Кримінальним кодексом України. З огляду на це не можна не враховувати і вже відзначені в науці численні недоліки законодавчого переліку корупційних кримінальних правопорушень [66, с. 213–239]. Сам факт включення ст. 369-2 КК до такого переліку ще не означає, що будь-яке діяння, охоплене цією статтею, завжди має ознаки саме корупційного підкупу.

Звідси стає зрозуміло й логіка ККС ВС, який, тлумачачи ст. 369-2 КК, фактично не поставив у центр аналізу суперечності між текстом кримінального закону та визначеннями понять «корупція» і «корупційне правопорушення», закріпленими в Законі України «Про запобігання корупції». І в цій ситуації адресувати докори слід не суду касаційної інстанції, а законодавцеві, який допустив неузгодженість між окремими елементами антикорупційного нормативного масиву.

Отже, зловживання впливом не в усіх випадках може розглядатися як корупційний злочин. У тій частині, де йдеться про використання суто дружніх,

сімейних, приятельських чи інших особистих стосунків із суб'єктом владних повноважень, без зв'язку цих відносин зі службовою або професійною роллю особи, ознаки корупції відсутні. Інакше кажучи, коли відповідний вплив не випливає зі службового чи професійного становища суб'єкта «пасивного» зловживання впливом і не обумовлений ним, підстав для безумовного визнання такого діяння корупційним немає.

Саме тому, з урахуванням конституційного значення принципу верховенства права, не можна виключати застосування до осіб, які вчинили зловживання впливом у такій формі, тих положень КК, де передбачено виняток для корупційних кримінальних правопорушень. Адже фактично вчинене ними не містить обов'язкових ознак ані корупції, ані корупційного правопорушення. Отже, попри буквальне прочитання примітки до ст. 45 КК, такі особи не повинні автоматично прирівнюватися до корупціонерів.

У зв'язку з цим закономірно виникає й ширше питання: чи справді в майбутньому кримінальне законодавство потребує окремої самостійної заборони, аналогічної чинній ст. 369-2 КК, для охорони осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, від неналежного зовнішнього впливу. Є підстави вважати, що за відсутності у КК цієї статті особи-посередники, які просять або одержують неправомірну вигоду за вплив на уповноважених суб'єктів, не будучи при цьому службовими особами чи надавачами публічних послуг, могли б притягуватися до відповідальності залежно від конкретних обставин або за ст. 354 КК, або як співчасники відповідного корупційного злочину, вчиненого носієм владних повноважень. Останній варіант кримінально-правової оцінки, за умови уточнення законодавчого визначення пособника у ч. 5 ст. 27 КК, був би прийнятним і щодо тих випадків, коли суб'єкт «пасивного» зловживання впливом діє саме як приватна особа. Окрім цього, за наявності необхідних підстав відповідні пропозиції чи обіцянки вплинути на уповноважену особу за винагороду могли б розглядатися і як підбурювання до надання неправомірної вигоди.

Окремо слід звернутися до ще одного аспекту – чи охоплює поняття впливу у ст. 369-2 КК ситуації, коли службова особа, не маючи владних повноважень щодо інших осіб і не перебуваючи з ними у відносинах службової підлеглості, все ж вживає заходів для спонукання їх до бажаних дій, використовуючи власний посадовий авторитет, службові контакти або інші можливості, що випливають із займаної посади. У цій частині позиція ОП ККС ВС видається обґрунтованою. Вплив у розумінні ст. 369-2 КК справді може полягати в тому, що службова особа, користуючись своїм службовим становищем у широкому значенні, впливає на інших службових осіб із метою досягнення результату, який є бажаним для того, хто пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду, хоча сама ця особа не уповноважена безпосередньо вчинити відповідні дії.

У свій час П. Андрушко, аналізуючи співвідношення ст. 368 і ст. 369-2 КК, звертав увагу на те, що з усіх форм одержання неправомірної вигоди законодавець менш небезпечною визнає саме ситуацію, коли службова особа отримує винагороду за вжиття заходів до того, щоб інші службові особи вчинили потрібні дії, яких сам одержувач вигоди виконати не може. На цій підставі він доходив висновку про наявність конкуренції загальної норми, закріпленої у ст. 368 КК, і спеціальної – передбаченої ст. 369-2 КК України, причому перевагу слід надавати останній [3]. Ряд вчених виходять із того, що формула «з використанням наданої їй влади чи службового становища», вжита у ст. 368 КК, за своїм змістом може охоплювати також і «службовий вплив», тобто вплив, заснований на можливостях, пов'язаних зі службовими повноваженнями [86].

Зворот, ужитий у п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 5, – «до вчинення яких іншими службовими особами могла вжити заходів завдяки своєму службовому становищу» – по суті описував той різновид впливу, який після антикорупційних змін 2011 року законодавець виніс у самостійний склад кримінального правопорушення, передбачений ч. 2 ст. 369-2 КК [85]. Тобто те, що раніше охоплювалося ширшим розумінням хабарництва, пізніше набуло окремого нормативного статусу.

У науково-практичному коментарі до ст. 368 КК України, наголошується, що використане в цій нормі формулювання про застосування наданої влади чи службового становища не можна зводити лише до реалізації формально закріплених повноважень. Його зміст є ширшим, оскільки воно охоплює також ті фактичні можливості, які виникають у зв'язку із займаною посадою. Водночас ситуації, коли службова особа отримує або погоджується отримати неправомірну вигоду за використання ресурсів, що не входять до її прямої компетенції, але все ж зумовлені посадою, потребують окремого відмежування від складу зловживання впливом, передбаченого ст. 369-2 КК України [129, с. 1162].

Ілюстративною в цьому плані є правова позиція Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у справі стосовно керівника відділу аудиту фінансових установ та валютного контролю одного з підрозділів ДПІ у м. Києві. Суд залишив кваліфікацію за ч. 3 ст. 368 КК без змін і не прийняв аргументи сторони захисту, яка наполягала на застосуванні ч. 2 ст. 369-2 КК. Логіка суду полягала в тому, що ст. 368 КК України охоплює не лише власне ухвалення рішення, а й вплив на його ухвалення, якщо такий вплив здійснюється саме через службове становище. Натомість конструкція ст. 369-2 КК, на думку ККС ВС, стосується випадків, коли вплив не спирається на службовий статус самого винного. Оскільки в цій справі йшлося про керівника, вказівки якого були обов'язковими для підлеглого ревізора-інспектора, одержання неправомірної вигоди було обґрунтовано пов'язане саме з використанням владно-службового ресурсу, а тому правова оцінка за ст. 368 КК була визнана правильною [110].

Разом із тим, навіть визнаючи слушність такої кваліфікації у конкретному випадку, важко погодитися з більш загальним твердженням ККС ВС про те, що ст. 369-2 КК охоплює виключно вплив, позбавлений зв'язку зі службовим становищем. Саме цей висновок переконливо засвідчує, що до ухвалення постанови об'єднаної палати ККС ВС судова практика найвищої інстанції не мала сталого та уніфікованого бачення ознак «пасивного» зловживання впливом.

Інше розуміння, яке згодом і було підтримане об'єднаною палатою, кореспондує зі змістом Пояснювальної записки до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією. У пп. 65, 66 цього документа підкреслюється, що зловживання впливом відрізняється від хабарництва насамперед функціональною роллю особи, яка отримує неправомірну перевагу. При хабарництві така особа сама повинна вчинити певну дію або утриматися від її вчинення. При торгівлі впливом вона лише виступає посередником між тим, хто надає вигоду, і тим, хто реально може забезпечити бажаний результат. Отже, йдеться про суб'єкта, який не наділений правом самостійно вирішити питання, проте використовує – дійсно або удавано – свої можливості впливати на третю особу, здатну ухвалити відповідне рішення.

Саме з такого підходу випливає теза про співвідношення між ст. 368 КК та ч. 2, 3 ст. 369-2 КК як між загальною та спеціальною нормами. Цей підхід, схоже, закріпився і в подальшій практиці. Як зловживання впливом, а не як одержання неправомірної вигоди за ст. 368 КК, оцінювалися, наприклад, дії першого заступника начальника виробничого підрозділу залізниці, який одержав кошти за обіцянку вплинути на посадовців з метою надання переваг у подачі вагонів та пришвидшення їх руху. Так само були кваліфіковані дії начальника рибоохоронного патруля, який за винагороду мав посприяти ухваленню рішення конкурсною комісією, а також заступника військового комісара, який брав гроші за вплив на члена призовної комісії у питанні надання відстрочки [24].

Аналогічна кваліфікація застосовувалася і в інших справах: щодо директора обласного департаменту освіти, який отримав неправомірну вигоду за обіцянку вплинути на сільського голову при здійсненні закупівель [39]; щодо сільського голови, який мав забезпечити позитивне голосування депутатів із земельного питання [10]; щодо посадовця прокуратури, який обіцяв вплинути на представників поліції та податкової служби для уникнення реагування на роботу нелегальної АЗС [148]; щодо іншого працівника прокуратури, який гарантував

вплив на прокурорів та керівництво органу з метою закриття кримінального провадження [9].

До тієї ж категорії були віднесені дії першого заступника начальника виправної колонії, який за винагороду мав вплинути на прокурорів і суддів для вирішення питання про умовно-дострокове звільнення [148]; заступника голови Державної архівної служби, який отримав неправомірну вигоду за сприяння у працевлаштуванні через вплив на службових осіб Фонду державного майна [38]; керівника університетського підрозділу по роботі з іноземними студентами, який обіцяв вирішити питання щодо складання іспитів, невідрахування й недепортації студента [29]; заступника голови районної державної адміністрації, який мав вплинути на членів тендерного комітету та керівника відділу освіти [32]; начальника підрозділу ДФС, який отримував кошти за вплив на керівництво з метою невтручання в підприємницьку діяльність [28].

Однак наведені приклади важко беззастережно зарахувати до типових проявів тієї «фонові» корупції, на протидію якій, якщо орієнтуватися на цілі криміналізації, мала бути спрямована ст. 369-2 КК. Навряд чи розробники змін 2011 року виходили з того, що значна частина традиційних корупційних практик за участю публічних службовців фактично буде «перенесена» до сфери дії ч. 2 та ч. 3 ст. 369-2 КК. Але подальше правозастосування продемонструвало саме такий результат.

Саме тому заслуговують на увагу критичні зауваження О. Маріна. Він обґрунтовано звертає увагу на те, що використання можливостей, які випливають зі спеціального правового статусу або посадового становища, не може оцінюватися на одному рівні з використанням побутових чи приватних зв'язків – наприклад, родинних або сусідських. Якщо предметом «купівлі» є вплив, зумовлений саме службовими можливостями, то й ступінь суспільної небезпечності такого діяння є вищим. Відповідно, логічною була б і суворіша кримінально-правова реакція – зокрема, за ст. 368 КК, а не за ч. 2 ст. 369-2 КК [117].

Із цією аргументацією можна погодитися, хоча не стільки в межах чинного регулювання, скільки в контексті можливого вдосконалення законодавства. Саме тому конструктивною виглядає пропозиція Д. Михайленка передбачити у ст. 369-2 КК своєрідне негативне застереження: ця норма має застосовуватися лише тоді, коли у вчиненому відсутні ознаки хабарництва або співучасті в ньому. Таке доповнення дало б змогу не лише полегшити розв'язання проблеми конкуренції між кримінально-правовими нормами, а й точніше окреслити справжню сферу застосування ст. 369-2 КК – тобто випадки одержання неправомірної вигоди за вплив на рішення уповноваженої особи без використання власного службового становища тим, хто здійснює такий вплив [120].

За підсумками аналізу питання про відмежування «пасивного» зловживання впливом, передбаченого ч. 2, 3 ст. 369-2 КК, від «пасивного» підкупу службової особи, що охоплюється ст. 368 КК, К. Задоя також дійшов висновку про необхідність законодавчого втручання. На його думку, ст. 369-2 КК потребує такого коригування, яке дозволило б чітко й без неоднозначностей розмежовувати ці склади кримінальних правопорушень [75]. Близьку позицію висловлює і М. Хавронюк: підтримуючи запропонований підхід, він наголошує на доцільності такої редакції ст. 369-2 КК України, яка б максимально ясно визначала ознаки суб'єкта «пасивного» зловживання впливом [75].

Отже, оцінюючи подальші перспективи існування кримінально-правової заборони, присвяченої зловживанню, а точніше – «торгівлі» впливом, доцільно виходити з її справжнього функціонального призначення. Вона не повинна дублювати механізми реагування на корупційні дії самих осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування. Її сенс радше полягає у протидії так званій «фоновій» корупції – поведінці посередників, які за неправомірну вигоду пропонують або реалізують свій вплив, використовуючи професійну чи соціальну наближеність до публічних службовців. У будь-якому разі «торгівлю» впливом важко беззастережно розглядати як класичне посягання саме на порядок публічної служби.

До речі, сама назва розділу 7.7 проєкту КК – «Злочини та проступки проти порядку публічної служби» – актуалізує ще одну проблему: яким буде місце кримінально-правових заборон, що стосуються корупційних та інших службових деліктів у приватному секторі, а також правопорушень осіб, які здійснюють професійну діяльність із надання публічних послуг [109]. Водночас не виключено й інше рішення. Якщо в проєкті нового КК склади корупційних злочинів будуть побудовані за моделлю одержання неправомірної вигоди, у тому числі у формах, прирівняних до такого одержання, за вчинення дій з використанням влади, службових чи професійних повноважень або пов'язаних із ними можливостей, то окрема норма про «торгівлю» впливом може виявитися зайвою. За такого підходу вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, фактично охоплювався б уже самим поняттям діяння, вчиненого з використанням відповідних можливостей. А отже, навіть за відсутності у новому КК прямого аналога нинішньої ст. 369-2 КК, істотної прогалини в механізмі кримінально-правової протидії корупції, імовірно, не виникло б.

Окремо постає питання про значення третьої особи у складі зловживання впливом і про відмежування цього діяння від посередництва у наданні чи одержанні неправомірної вигоди. У практичному вимірі це один із найгостріших аспектів застосування ст. 369-2 КК, однак у постанові ОП ККС ВС він не отримав прямого і розгорнутого висвітлення. Для з'ясування ролі згадки про третю особу у ч. 2 ст. 369-2 КК доцільно знову звернутися до міжнародно-правових актів, на які традиційно спираються при тлумаченні цієї заборони. Таке звернення ще раз засвідчує, що й на міжнародному рівні ознаки зловживання впливом сформульовано не цілком послідовно.

Так, у ст. 18 Конвенції ООН проти корупції йдеться про вимагання чи прийняття державною посадовою особою або будь-якою іншою особою, особисто чи через посередника, будь-якої неправомірної переваги для себе або для іншої особи, щоб ця особа чи така інша особа зловживала своїм реальним чи удаваним впливом з метою одержання від державного органу чи адміністрації

неправомірної переваги. Із цього формулювання випливає, що «пасивне» зловживання впливом може мати місце і тоді, коли одержувач неправомірної вигоди фактично виступає як проміжна ланка та отримує її для іншої особи – саме за її вплив на уповноваженого суб'єкта. На мою думку, чинна редакція ст. 369-2 КК не виключає і такого прочитання. Отже, сформульований ОП ККС ВС висновок щодо суб'єкта «пасивного» зловживання впливом не повною мірою враховує ситуацію, коли неправомірна вигода призначається третій особі саме за її вплив на носія владних повноважень.

Проте інше бачення випливає зі ст. 12 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією. У ній криміналізується, з одного боку, обіцянка, пропонування чи надання будь-якій особі неправомірної переваги за те, що вона, заявляючи або підтверджуючи свою здатність, зловживатиме впливом на прийняття рішень уповноваженою особою, незалежно від того, чи ця перевага призначається їй особисто чи комусь іншому; з другого – вимагання, одержання або прийняття пропозиції чи обіцянки такої переваги як винагороди за відповідний вплив. За такого підходу згадка про третю особу в ч. 2 ст. 369-2 КК, подібно до аналогічної конструкції у ст. 368 КК, радше характеризує не коло виконавців, а суб'єктивну сторону поведінки: вона означає лише те, що вигода може призначатися не тільки самому винному, а й іншій особі, і що подальше розпорядження нею не впливає на кваліфікацію. Саме в такому ключі тлумачить цю норму, наприклад, В. Киричко, який виходить із того, що суб'єкт «пасивного» зловживання впливом – а не третя особа – бере на себе зобов'язання протиправно вплинути на уповноваженого суб'єкта в обмін на неправомірну вигоду [104, с. 366]. Подібно висловлюється й В. Навроцький, зазначаючи, що суб'єкт злочину, передбаченого ч. 2, 3 ст. 369-2 КК, за неправомірну вигоду для себе або третьої особи пропонує чи погоджується здійснити вплив на уповноважену особу [64].

Як відомо, включення в антикорупційні кримінально-правові заборони вказівки на третю особу є наслідком імплементації міжнародних рекомендацій. Зокрема, GRECO наполягала на тому, щоб норми про «активне» і «пасивне»

хабарництво у публічному й приватному секторі, а також про зловживання впливом охоплювали випадки, коли неправомірна вигода призначається не безпосередньо корупціонеру, а третій особі – фізичній чи юридичній. Одним із недоліків попередніх редакцій ст. 354, 368, 368-3, 368-4 КК України якраз і вбачалося те, що вони не враховували можливості, за якої вигодоотримувачем є не особа, яка приймає або вимагає неправомірну вигоду, а інший суб'єкт, визначений нею. У пунктах 35 і 42 Пояснювальної записки до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією прямо зазначено, що для визнання хабарництва не має значення, призначена неправомірна перевага самій службовій особі чи комусь іншому; одержання може означати як особисте прийняття переваги, так і її прийняття іншою особою – наприклад, членом сім'ї, колегою, організацією або політичною партією – для себе чи для іншого суб'єкта. Очевидно, ці підходи цілком можуть бути перенесені й на «пасивне» зловживання впливом.

У цьому контексті слушною є думка В. Плекана, який підкреслює, що при зловживанні впливом, на відміну від посередництва у підкупі, неправомірна вигода залишається у тієї особи, яка береться «вирішити питання». Така особа не має наміру передавати її уповноваженому суб'єкту, і той, хто надає вигоду, це усвідомлює. Вигода залишається у розпорядженні самого суб'єкта або третіх осіб, а далі використовується як винагорода за вплив, заснований на знайомствах, дружніх відносинах чи інших зв'язках [137]. Щоправда, це твердження я сприймаю із застереженням, оскільки, як уже зазначалося, неправомірна вигода в межах інкримінування ч. 2 ст. 369-2 КК, очевидно, може одержуватися і для третьої особи саме за її вплив на уповноважену особу.

Показовою є й інша справа, у якій суд виправдав Особу 1, обвинуваченого за ч. 2 ст. 369-2 КК в одержанні неправомірної вигоди для себе та третьої особи за вплив на прийняття рішення уповноваженим суб'єктом. Будучи фізичною особою-підприємцем, він займався діяльністю у сфері транспортного супроводу, зокрема консультуванням та митним оформленням транспортних засобів, у

зв'язку з чим мав тісні контакти з інспекторами митного поста. Спілкуючись з Особою 2, яка була зацікавлена у митному оформленні автомобіля, він повідомив про необхідність сплати як офіційних платежів, так і неофіційної суми в 300 доларів США працівникам митниці за безперешкодне оформлення транспортного засобу. Суд, мотивуючи виправдувальний вирок, вказав, що ч. 2 ст. 369-2 КК не охоплює поведінку посередника, який бере гроші для подальшої передачі уповноваженій особі, оскільки в таких випадках йдеться про співучасть у злочинах, передбачених статтями 368, 368-3, 368-4 або 369 КК. Важливо й те, що сам обвинувачений пояснював отримання коштів оплатою за брокерські послуги, тоді як Особа 2 стверджувала, що частина суми призначалася для митників. При цьому жоден із них не підтвердив, що кошти передавалися саме як плата за здійснення впливу на уповноважену особу [22].

Оскільки ст. 369-2 КК України прямо не конкретизує, у чому саме має полягати вплив на уповноважену особу, теоретично може скластися враження, що це поняття охоплює не лише умовляння, прохання, переконання чи пораду, а й будь-яку іншу дію, яка здатна неправомірно скоригувати процес ухвалення рішення, включно з підкупом такого суб'єкта. Проте зміст антикорупційних конвенцій свідчить про інше: при зловживанні впливом особа саме «обмінює» на неправомірну вигоду свій реальний або удаваний вплив на того, хто має владні повноваження. Як слушно зазначає К. Задоя, якщо до форм впливу відносити дії, спрямовані на придушення волі іншої особи – насильство, погрози, шантаж тощо, – тоді втрачається сама логіка криміналізації зловживання впливом як окремого виду суспільно небезпечної поведінки, оскільки в такому разі вже не йдеться про зловживання впливом у власному розумінні [196]. Те саме стосується і таких форм поведінки, як погроза вбивством, погроза пошкодженням майна, шантаж чи видання наказу: у подібних випадках говорити про «торгівлю» впливом немає підстав.

Такі самі міркування доречні і стосовно ситуацій, коли суб'єкт домовляється вплинути на уповноважену особу через її підкуп і отримує за це

окрему винагороду. У такому разі його дії, залежно від фактичних обставин, слід оцінювати як посередництво у вчиненні завершеного або незавершеного злочину, передбаченого статтями 368, 368-4 чи 369 КК [196]. Саме тому наведені критичні зауваження, на мою думку, стосуються і випадку інкримінування ч. 2 ст. 369-2 КК Особі 2 – судді, який отримав неправомірну вигоду від громадянина за вплив на іншого суддю для ухвалення потрібного рішення. Із вироку ВАКС випливає, що частина коштів нібито призначалася саме тому судді, який мав ухвалити рішення на користь надавача вигоди, і останній передавав гроші, очевидно, саме з таким розрахунком [12].

Обґрунтовуючи кваліфікацію за ч. 2 ст. 369-2 КК, ВАКС цілком слушно зауважив, що неправомірна вигода за цією нормою може призначатися як самому суб'єкту злочину, так і третій особі, і сама по собі ця обставина не впливає на кваліфікацію. Однак інші наведені у вироку аргументи підтримати важко. Зокрема, суд виходив із того, що питання фактичної передачі грошей третій особі або наміру такої передачі не входить до предмета доказування у справах за ч. 2 ст. 369-2 КК. Проте слід ще раз наголосити: третя особа у значенні цієї норми – це не особа, уповноважена на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування. Якщо ж кошти хоча б частково призначалися саме для передачі такому суб'єкту, то поведінка виходить за межі зловживання впливом як прояву «фонові» корупції та наближається до зовсім іншої кримінально-правової конструкції.

Ще в одному випадку ВАКС за ч. 5 ст. 27, ч. 2 ст. 369-2 КК засудив адвоката, який за дорученням голови суду отримав неправомірну вигоду для останнього за вплив на слідчого суддю в інтересах особи, що цю вигоду надала [110]. Суд кваліфікував поведінку адвоката як пособництво у зловживанні впливом. Примітно, однак, що в цій справі, як і в підході ОП ККС ВС, згадка у ч. 2 ст. 369-2 КК про третю особу фактично залишилася без уваги. Наслідком стало те, що одержувач вигоди був визнаний уже не виконавцем, а лише пособником відповідного злочину.

Проведений аналіз дає підстави для загального висновку: запропоноване ОП ККС ВС тлумачення ознак «пасивного» зловживання впливом має компромісний характер. Воно віддзеркалює переважаючі тенденції судової практики й значною мірою спирається насамперед на буквальне прочитання чинного кримінального закону. Попри певну фрагментарність і не завжди достатню глибину наведеної судом аргументації, можна сподіватися, що ця постанова все ж сприятиме уніфікації правозастосування та зміцненню правової визначеності.

Водночас таке тлумачення ст. 369-2 КК, цілком прогнозовано викликавши неоднозначні оцінки серед правників, знову виявило суттєві, причому саме концептуальні, вади цієї кримінально-правової заборони. Це ще раз повертає до питання про її майбутнє. Результати проведеного аналізу схиляють до думки, що в новому КК, можливо, і не буде потреби зберігати окрему статтю про «торгівлю» впливом як форму «фонові» корупції. Натомість більш логічним виглядає конструювання норм про підкуп відповідних суб'єктів з урахуванням змістовних характеристик корупції та корупційного правопорушення, уже закріплених у Законі України «Про запобігання корупції».

Опосередковано постанова ОП ККС ВС актуалізує і ще одну проблему – кваліфікацію одержання неправомірної вигоди за удаваний або лише декларований вплив.

Попри те, що проблематика доказування традиційно належить до предметної сфери кримінального процесу та криміналістики, саме норми матеріального права окреслюють межі допустимого втручання держави, визначають юридично значущі ознаки забороненої поведінки та, відповідно, задають рамки для формування предмета доказування у справах про допущення зловживання впливом. У цьому сенсі кримінально-правова характеристика зловживання впливом має не лише кваліфікаційне, а й безпосереднє методологічне значення для правозастосування.

Особливість цього кримінального правопорушення полягає насамперед у тому, що встановлення його ознак у значній кількості випадків пов'язане не стільки з фіксацією матеріалізованого результату протиправної поведінки, скільки з доведенням змісту комунікативної взаємодії між відповідними особами. Тому предмет доказування в таких справах часто концентрується навколо домовленості, висловлення пропозиції, надання або прийняття обіцянки, погодження на здійснення впливу, тобто тих поведінкових актів, які мають переважно вербальний або конклюдентний характер [72]. Саме тому у справах цієї категорії особливого значення набувають засоби фіксації комунікацій, зокрема аудіо- та відеозапис, а також інструменти документування прихованої взаємодії, включаючи контроль за вчиненням злочину та негласні слідчі (розшукові) дії. Водночас застосування таких засобів є правомірним лише за наявності передбачених законом підстав і за умови неухильного дотримання процесуальних гарантій, покликаних запобігти свавільному втручанням у права людини.

Специфіка виявлення й доказування зловживання впливом зумовлює також підвищений ризик розмивання межі між правомірним викриттям уже наявної кримінально протиправної поведінки та її штучним конструюванням з боку правоохоронних органів. У цій категорії справ особливо гостро постає проблема недопустимості провокації, коли ініціатива вчинення діяння фактично нав'язується особі ззовні, а не виходить від неї самої. Саме тому розслідування таких кримінальних правопорушень об'єктивно потребує підвищеного рівня процесуальної обережності, а також ефективного й змістовного судового контролю за законністю одержання доказової інформації та дотриманням стандартів справедливого провадження.

Показово, що Кримінальний кодекс України встановлює самостійну кримінальну відповідальність за провокацію підкупу у ст. 370 [110]. Наявність такої заборони виконує важливу системну функцію, оскільки створює нормативний запобіжник проти трансформації засобів викриття у механізм

штучного формування ознак складу злочину. Отже, криміналізація провокації підкупу покликана не лише охороняти інтереси правосуддя, а й забезпечувати належний баланс між публічним інтересом у протидії корупційним практикам і вимогами правової держави.

Окремого теоретичного значення набуває й та обставина, що примітка до ст. 369-2 КК України прямо розширює коло осіб, щодо рішень яких може здійснюватися неправомірний вплив, поширюючи його, зокрема, на службових осіб у значенні ч. 4 ст. 18 КК України, тобто на іноземних посадових осіб, посадових осіб міжнародних організацій та інших подібних суб'єктів. Такий законодавчий підхід свідчить про прагнення вітчизняного кримінального права вийти за межі вузько внутрішньодержавного розуміння зловживання впливом і узгодити його з сучасними міжнародними антикорупційними підходами.

Практичне значення зазначеного розширення полягає, по-перше, у можливості належної кримінально-правової оцінки ситуацій, у яких предметом неправомірної домовленості виступає вплив на ухвалення рішень іноземними органами влади або міжнародними інституціями. По-друге, така конструкція має безпосередній вплив на механізми міжнародного співробітництва у кримінальних справах, зокрема у питаннях екстрадиції, надання міжнародної правової допомоги, визнання й виконання процесуальних рішень. По-третє, вона сприяє гармонізації національного законодавства з європейськими антикорупційними стандартами, у межах яких *trading in influence* розглядається не як суто локальний прояв зловживання, а як делікт, здатний мати транснаціональний характер і відповідні наслідки для міжнародного правопорядку.

Таким чином, кримінально-правова заборона зловживання впливом виявляє себе не лише як інструмент охорони належного порядку прийняття рішень уповноваженими суб'єктами, а і як нормативна конструкція, тісно пов'язана з процесуальними гарантіями допустимості доказування, заборонаю провокації та міжнародним виміром антикорупційної політики. Саме в цій багатовимірності й

полягає одна з ключових теоретичних особливостей досліджуваного складу кримінального правопорушення.

Сформульовані нижче рекомендації мають на меті підвищення внутрішньої узгодженості кримінально-правового регулювання зловживання впливом, мінімізацію конкуренції суміжних норм, конкретизацію ознак складу кримінального правопорушення, а також оптимізацію процесу доказування за умови неухильного дотримання стандартів справедливого судового розгляду.

Насамперед доцільним видається нормативне уточнення змісту поняття «вплив» у диспозиції ст. 369-2 КК України. З огляду на міжнародно-правові антикорупційні стандарти, зокрема положення Конвенції ООН проти корупції та Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією, обґрунтованим є закріплення на законодавчому рівні того, що вплив може мати як реальний, так і удаваний характер, а відповідний склад кримінального правопорушення є наявним незалежно від того, чи було фактично досягнуто бажаного результату у вигляді ухвалення певного рішення уповноваженою особою. Така законодавча конкретизація сприяла б більшій відповідності національного кримінального закону міжнародним моделям криміналізації *trading in influence* та зменшила б ризик автоматичного віднесення випадків удаваного впливу до шахрайства без належного аналізу корупційного змісту відповідної домовленості.

По-друге, існує потреба в нормативному визначенні змісту кваліфікуючої ознаки «вимагання неправомірної вигоди» для цілей застосування ч. 3 ст. 369-2 КК України. Це може бути реалізовано або шляхом включення відповідної дефініції безпосередньо до примітки зазначеної статті, або через чітке законодавче відсилання до вже існуючих дефінітивних положень, які застосовуються в суміжних антикорупційних нормах. Відсутність спеціального нормативного визначення цієї ознаки зумовлює варіативність її тлумачення та, як наслідок, неоднорідність правозастосовної практики.

По-третє, з позицій законодавчої техніки та кримінально-правової системності доцільним є перегляд внутрішньої структури ч. 2 ст. 369-2 КК

України з метою більш чіткого розмежування пасивних форм зловживання впливом. Ідеться, зокрема, про виокремлення в самостійні нормативні блоки, з одного боку, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, а з іншого – пропозиції чи обіцянки здійснити вплив за її надання. Хоча об'єднання цих форм у межах однієї частини статті теоретично є допустимим, на практиці така конструкція ускладнює визначення моменту закінчення кримінального правопорушення, а також породжує труднощі під час аналізу стадій вчинення діяння.

По-четверте, актуальним є вироблення уніфікованого практичного підходу до кваліфікації для органів досудового розслідування, прокуратури та суду. Такий підхід має передбачати початкове встановлення того, чи особа, яка одержує неправомірну вигоду, є безпосереднім суб'єктом, уповноваженим самостійно вчинити потрібну дію або утриматися від неї із використанням наданих владних чи службових повноважень. У такому разі кримінально-правова оцінка повинна здійснюватися за нормами про безпосередній підкуп або суміжними складами. Якщо ж особа лише заявляє про здатність вплинути на іншого суб'єкта владних повноважень, правова оцінка має здійснюватися у площині ст. 369-2 КК України. До такого підходу доцільно додати стандартизований перелік обставин, що підлягають доказуванню: встановлення статусу уповноваженої особи, конкретизація рішення, на яке мав бути спрямований вплив, фіксація змісту домовленості між сторонами, а також перевірка альтернативних версій щодо правомірного чи некорупційного характеру переданих коштів або іншої вигоди.

По-п'яте, у сфері доказування необхідним є посилення вимог до так званої анти-провокаційної чистоти документування зловживання впливом, що зумовлено тим, що кримінальні провадження цієї категорії нерідко супроводжуються застосуванням негласних слідчих (розшукових) дій, а отже, мають підвищений ризик порушення заборони провокації злочину. У цьому зв'язку практично значущим є забезпечення кількох базових умов: наявності попередніх і достатніх даних про можливу злочинну діяльність особи, переважно

пасивного характеру реагування з боку правоохоронних органів, а також належної реалізації засад безпосередності судового дослідження доказів і їх оцінки відповідно до внутрішнього переконання суду. Дотримання цих вимог має принципове значення для забезпечення допустимості доказів і запобігання порушенню права на справедливий суд.

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що ст. 369-2 КК України фактично поєднує у собі три відносно самостійні нормативні моделі кримінально караної поведінки. Ідеться про активну форму зловживання впливом, передбачену ч. 1 цієї статті, пасивну форму, закріплену у ч. 2, а також кваліфікований різновид діяння, пов'язаний із вимаганням неправомірної вигоди, що охоплюється ч. 3. Їх розмежування має значення не лише для з'ясування особливостей об'єктивної сторони та індивідуалізації покарання, а й для визначення процесуального режиму документування відповідних діянь, оскільки класифікація кримінального правопорушення за ступенем тяжкості безпосередньо впливає на можливість застосування окремих негласних слідчих (розшукових) дій.

Важливим орієнтиром для розуміння змісту цієї кримінально-правової заборони виступають міжнародно-правові стандарти у сфері протидії корупції. Саме вони дають підстави розглядати кримінально значущим як реальний, так і удаваний вплив, а також виходити з того, що наявність складу цього кримінального правопорушення не залежить від того, чи було фактично досягнуто бажаного результату у вигляді прийняття певного рішення уповноваженою особою. Такий підхід дозволяє характеризувати зловживання впливом як формальний склад кримінального правопорушення і водночас пояснює, чому у правозастосуванні вирішального значення набуває саме сприйняття особою, яка надає неправомірну вигоду, здатності іншої особи здійснити відповідний вплив.

Сучасна касаційна практика загалом виходить із того, що суб'єктом зловживання впливом може бути будь-яка осудна фізична особа, яка досягла віку

кримінальної відповідальності, за умови, що з позиції особи, яка пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, така особа здатна вплинути на прийняття рішення уповноваженим суб'єктом. При цьому саме поняття впливу тлумачиться розширено: воно охоплює не тільки використання владних, службових чи професійно зумовлених можливостей, а й особисті, родинні, дружні та інші соціальні зв'язки. Однак для правильної кваліфікації вирішальним залишається не абстрактне припущення про наявність такого впливу, а доведення того, що неправомірна вигода надавалася або одержувалася саме в обмін на нього, а також встановлення конкретної уповноваженої особи і того рішення, на яке мав бути спрямований відповідний вплив.

Найбільші труднощі у застосуванні ст. 369-2 КК України виникають у площині її відмежування від суміжних складів кримінальних правопорушень. Насамперед це стосується розмежування із підкупом службової особи, де визначальним є питання про те, хто саме повинен вчинити очікувану дію чи бездіяльність; із шахрайством, коли відсутній умисел на корупційний обмін, а неправомірне заволодіння майном відбувається шляхом обману; а також із тими випадками, де складність становить з'ясування змісту вимагання як кваліфікуючої ознаки, передбаченої ч. 3 ст. 369-2 КК України. Не менш проблемним залишається і блок питань, пов'язаних із провокацією злочину, оскільки саме в цій категорії справ особливого значення набувають допустимість доказів і дотримання меж правомірного документування кримінально протиправної поведінки.

У зв'язку з цим подальше вдосконалення кримінально-правового регулювання зловживання впливом доцільно пов'язувати з кількома взаємообумовленими напрямками. Передусім ідеться про необхідність законодавчого уточнення самого поняття впливу, зокрема шляхом прямого відображення його реального або удаваного характеру, а також формальної конструкції цього складу кримінального правопорушення. Не менш важливим є нормативне конкретизування змісту вимагання неправомірної вигоди для цілей

застосування ч. 3 ст. 369-2 КК України. Поряд із цим потребують вироблення і більш чіткі підходи до практичного підходу кваліфікації, а також до визначення кола обставин, які підлягають доказуванню у відповідних кримінальних провадженнях. Окрему увагу слід приділити посиленню процесуальних гарантій, що мають унеможливити провокативне документування таких діянь, із урахуванням як положень національного кримінального процесуального законодавства, так і практики Європейського суду з прав людини.

Отже, подальший розвиток теорії та практики застосування ст. 369-2 КК України повинен бути орієнтований на досягнення вищого рівня нормативної визначеності, на узгодження цієї норми із суміжними антикорупційними кримінально-правовими заборонами та на забезпечення послідовності судової практики. Лише за таких умов можливе формування стабільної, передбачуваної та внутрішньо несуперечливої моделі кримінально-правового реагування на зловживання впливом як на специфічний різновид корупційно забарвленої поведінки.

Однією з найбільш складних теоретико-правових проблем у сфері застосування ст. 369-2 КК України є проведення чіткої межі між правомірними формами представництва інтересів і кримінально караним зловживанням впливом. Ідеться насамперед про необхідність відмежування законного лобіювання, адвокації, представницької діяльності та інших допустимих способів участі у формуванні й реалізації публічної політики від тих форм поведінки, у межах яких має місце неправомірний обіг вигоди за неформальний вплив на рішення уповноваженої особи.

Складність такого розмежування, як підкреслює О.О. Дудоров, значною мірою зумовлена особливостями інституційного розвитку України, де тривалий час не було належно оформлених, прозорих і процедурно врегульованих механізмів легального впливу на процес ухвалення публічних рішень. За таких умов кримінально-правова заборона, присвячена зловживанню впливом, у певному сенсі компенсує недостатню визначеність правового режиму законного

лобіювання. Саме тому особливого значення набуває таке тлумачення поняття впливу, яке дозволяло б відокремити неформальний, корупційно забарвлений вплив від реалізації гарантованих законом прав особи на звернення до органів влади, участь у встановлених процедурах, захист інтересів клієнта адвокатом, подання клопотань, заяв або скарг [62].

У цьому контексті визначальною ознакою кримінальної протиправності виступає неправомірна вигода. Саме вона перетворює сам факт впливу або обіцянки такого впливу з явища, яке в певних межах може бути соціально нейтральним або правомірним, на поведінку, що набуває ознак кримінально караного діяння. Отже, не будь-яке сприяння у вирішенні питання, не будь-яке використання знайомств чи професійних контактів повинно оцінюватися як зловживання впливом, а лише таке, що поєднане з корисливим, неправомірним обміном на відповідну вигоду.

Не менш складною в доктринальному та практичному аспектах є проблема так званого удаваного впливу. Міжнародно-правові стандарти у сфері протидії корупції допускають криміналізацію не лише реального, а й декларованого, перебільшеного або вигаданого впливу. Такий підхід орієнтований на протидію самому явищу «ринку впливу», тобто соціально небезпечній практиці комерціалізації доступу до публічного рішення незалежно від того, чи справді особа здатна забезпечити обіцяний результат [2, с. 118].

Однак у національному правозастосуванні це породжує суттєві труднощі, пов'язані з конкуренцією між ст. 369-2 КК України та нормами про шахрайство. Якщо особа фактично не має жодної реальної можливості вплинути на уповноваженого суб'єкта, але отримує кошти “за вирішення питання”, виникає потреба встановити, чи йдеться про торгівлю впливом як специфічну корупційну практику, чи про заволодіння чужим майном шляхом обману.

З погляду цілей антикорупційного кримінального законодавства більш обґрунтованим видається підхід, за яким ст. 369-2 КК України повинна охоплювати саме соціальний феномен продажу впливу як такого, незалежно від

того, є цей вплив реальним чи удаваним. Така інтерпретація узгоджується з європейською моделлю криміналізації *trading in influence*. Водночас для забезпечення принципу юридичної визначеності необхідним є вироблення більш чітких критеріїв відмежування зловживання впливом від шахрайства. Вирішальним тут може бути з'ясування характеру предмета домовленості: чи продавалася саме можливість впливу на публічне рішення як особливий соціальний ресурс, чи мала місце звичайна омана потерпілого без будь-якого корупційного контексту. За відсутності таких критеріїв зберігається ризик неоднакової кваліфікації подібних за зовнішніми ознаками діянь.

Окрему теоретико-правову проблему становить використання у конструкції ст. 369-2 КК України відсилочних механізмів. Ідеться про те, що примітка до цієї статті фактично пов'язує коло уповноважених осіб із положеннями антикорупційного законодавства, насамперед Закону України «Про запобігання корупції». З одного боку, така техніка сприяє узгодженості між кримінально-правовими та превентивними антикорупційними інструментами, забезпечує системність регулювання й дозволяє уникнути дублювання нормативного матеріалу.

З іншого боку, подібний підхід породжує питання щодо стабільності кримінально-правової заборони. Якщо зміни до спеціального антикорупційного закону автоматично впливають на зміст суб'єктного складу кримінального правопорушення, виникає ризик опосередкованої трансформації меж криміналізації без прямого внесення змін до самого Кримінального кодексу. У теорії кримінального права це ставить проблему допустимості так званих динамічних відсилок, а також питання про те, наскільки така законодавча техніка відповідає вимогам передбачуваності, визначеності та доступності кримінального закону для його адресатів.

З огляду на це видається доцільним ставити питання про вдосконалення законодавчої техніки в частині формулювання таких відсилок. Кримінально-правова норма, яка встановлює заборону і загрожує особі застосуванням

найбільш суворих заходів державного примусу, повинна бути максимально автономною, зрозумілою та стабільною. Надмірна залежність її змісту від змін у суміжному галузевому законодавстві потенційно послаблює гарантії правової визначеності.

Не менш важливим напрямом теоретичного осмислення є аналіз санкційної політики, закладеної у ст. 369-2 КК України. Законодавець побудував систему санкцій таким чином, що активна форма зловживання впливом, передбачена ч. 1 цієї статті, має відносно м'якший характер і допускає альтернативні види покарання, зокрема штраф, обмеження волі або позбавлення волі на строк до двох років. Натомість пасивні форми цього кримінального правопорушення оцінюються як більш суспільно небезпечні, а тому тягнуть суворіші наслідки. Особливо це стосується вимагання неправомірної вигоди, передбаченого ч. 3 ст. 369-2 КК України, де законодавець пов'язує підвищену караність із додатковими майновими наслідками, зокрема конфіскацією майна.

У цілому така логіка відповідає загальним засадам кримінально-правової політики, оскільки вимагання справді є найбільш небезпечним різновидом корупційної взаємодії, що поєднує елементи корисливого посягання з примусовим або напівпримусовим характером одержання вигоди. Водночас практична реалізація цієї санкційної моделі можлива лише за умови достатньої визначеності кваліфікуючих ознак. Саме тому вкрай важливим є належне роз'яснення змісту вимагання у контексті ст. 369-2 КК України – як на рівні судової практики, так і на рівні доктрини.

Крім того, санкційна диференціація повинна бути побудована таким чином, щоб не стимулювати штучного “переміщення” діяння між суміжними складами кримінальних правопорушень залежно від бажаного для сторони обвинувачення або захисту рівня караності. Якщо межі між суміжними нормами залишаються розмитими, а санкції між ними істотно відрізняються, зростає ризик нестабільності правозастосування та порушення принципу справедливості. Отже, питання пропорційності у сфері відповідальності за зловживання впливом не

може розглядатися ізольовано від проблем кваліфікації, законодавчої техніки та системної узгодженості антикорупційного кримінального законодавства [64].

У підсумку можна констатувати, що подальше вдосконалення регулювання відповідальності за зловживання впливом має ґрунтуватися не лише на формальному уточненні диспозиції чи санкції ст. 369-2 КК України, а й на глибшому теоретичному переосмисленні місця цієї норми в системі антикорупційних заборон. Йдеться про необхідність одночасного забезпечення правової визначеності, узгодженості з міжнародними стандартами, пропорційності кримінально-правового реагування та чіткого розмежування між правомірною участю у публічних процесах і кримінально караною торгівлею впливом.

Висновки до розділу 2

1. Досліджено, що зловживання впливом, або *trading in influence*, є самостійним проявом корупційної поведінки, який не зводиться ані до класичного підкупу службової особи, ані до посередництва у хабарництві. Його специфіка полягає у комерціалізації впливу як особливого соціального ресурсу, що може ґрунтуватися на реальних, потенційних або навіть удаваних зв'язках із особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Встановлено, що суспільна небезпечність цього діяння полягає не лише у потенційному викривленні окремого управлінського рішення, а насамперед у підриві інституційної доброчесності публічної влади, деформації процедурної рівності та формуванні неформального «ринку доступу» до державних рішень.

У ході дослідження вивчено міжнародно-правові стандарти криміналізації зловживання впливом, насамперед положення статті 18 Конвенції ООН проти корупції 2003 року та статті 12 Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією. Встановлено, що саме ці міжнародні акти стали концептуальною основою для формування національної моделі кримінально-правової протидії

«торгівлі впливом». Використано порівняльно-правовий аналіз для з'ясування того, що міжнародна модель виходить із кримінальної релевантності як реального, так і удаваного впливу, а також не пов'язує настання відповідальності з фактичним досягненням бажаного результату впливу. Досліджено, що така конструкція має превентивний характер і спрямована на запобігання самому обігу впливу як предмета неправомірної винагороди.

Вивчено зміст чинної редакції статті 369-2 КК України та встановлено, що національний законодавець загалом імплементував ключові міжнародні стандарти криміналізації зловживання впливом. Досліджено, що диспозиція цієї статті охоплює як активну форму діяння, пов'язану з пропозицією, обіцянкою або наданням неправомірної вигоди, так і пасивну форму, яка виражається у прийнятті пропозиції, обіцянки, одержанні або вимаганні неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення уповноваженою особою. Водночас встановлено, що хоча українська норма не використовує прямо категорії “реального” або “удаваного” впливу, її зміст та логіка дозволяють поширювати кримінально-правову оцінку і на випадки декларованого впливу, якщо він стає предметом неправомірного обігу.

Окремо досліджено системні зв'язки статті 369-2 КК України з іншими положеннями кримінального та антикорупційного законодавства. Встановлено, що ця норма функціонує не ізольовано, а у взаємодії з положеннями Загальної та Особливої частин КК України, Законом України «Про запобігання корупції», а також нормами КПК України щодо підслідності, доказування та процесуальних механізмів у справах корупційної спрямованості. Використано міжгалузевий підхід, який дав змогу показати, що відсилочна конструкція примітки до статті 369-2 КК України забезпечує узгодження кримінального та антикорупційного регулювання, однак водночас створює ризики надмірної залежності кримінально-правової норми від змін у некримінальному законодавстві. У цьому аспекті вивчено проблему динамічності диспозиції та її співвідношення з принципом правової визначеності.

Досліджено елементи складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 369-2 КК України. Встановлено, що об'єктом кримінально-правової охорони є належне функціонування механізму публічного управління, авторитет публічної влади, принципи законності, неупередженості та рівності у процесі прийняття рішень. Вивчено, що предметом неправомірного обігу виступає неправомірна вигода, яка в законодавстві має широке визначення та охоплює як майнові, так і немайнові блага. З'ясовано, що суб'єкт злочину диференціюється залежно від форми діяння: за частиною першою ним є загальний суб'єкт, а за частинами другою і третьою – особа, яка приймає, одержує або вимагає вигоду за вплив. Досліджено, що службова особа, на рішення якої має здійснюватися вплив, не є суб'єктом цього складу, що принципово відрізняє його від підкупу.

Вивчено також суб'єктивну сторону зловживання впливом. Встановлено, що цей злочин вчиняється лише з прямим умислом, а корислива мотивація, хоча і не виділена законодавцем як самостійна конструктивна ознака, фактично закладена в природі неправомірної вигоди як обов'язкового елемента об'єктивної сторони. Досліджено, що така конструкція відповідає формальному складу злочину та полегшує його відмежування від нейтральних форм соціальної комунікації, у яких відсутній обмін впливу на винагороду.

Особливу увагу приділено відмежуванню зловживання впливом від суміжних складів кримінальних правопорушень, передусім від підкупу за статтею 369 КК України та посередництва у підкупі як форми співучасті. Встановлено, що визначальним критерієм такого відмежування є адресат неправомірної вигоди. Якщо при підкупі вигода надається безпосередньо службовій особі за її власну службову поведінку, то при зловживанні впливом вигода адресована іншій особі, яка обіцяє використати вплив на носія публічної влади. Досліджено, що саме ця опосередкованість і автономність предмета кримінально-правового захисту зумовлює самостійне місце статті 369-2 КК України в системі антикорупційних кримінально-правових заборон.

Встановлено, що включення статті 369-2 КК України до переліку корупційних кримінальних правопорушень, які можуть спричиняти застосування таких заходів, відображає сучасне розуміння корупції не лише як індивідуальної, а й як інституційної та корпоративної загрози. Це свідчить про розширення антикорупційного інструментарію держави та орієнтацію на нейтралізацію системних ризиків неправомірного впливу на публічну владу.

2. Визначено, що стаття 369-2 КК України закріплює три самостійні склади кримінальних правопорушень – активну, пасивну та кваліфіковану форми зловживання впливом, які об'єднані єдиним об'єктом кримінально-правової охорони, але відрізняються за характером об'єктивної сторони, суб'єктивним складом і ступенем суспільної небезпечності. Встановлено, що зазначені склади мають формальний характер, оскільки для настання кримінальної відповідальності не вимагається досягнення фактичного результату у вигляді впливу на прийняття рішення уповноваженою особою. Достатнім є сам факт неправомірного обігу впливу як соціального ресурсу.

Вивчено нормативну структуру статті 369-2 КК України та встановлено, що її диспозиції побудовані за альтернативною моделлю, що включає різні форми прояву суспільно небезпечної поведінки (пропозиція, обіцянка, надання, прийняття, одержання, вимагання неправомірної вигоди). Досліджено, що така конструкція забезпечує широке охоплення корупційних практик, однак водночас створює складнощі для правозастосування, пов'язані з необхідністю чіткого встановлення змісту кожної з альтернативних дій.

Встановлено, що поряд із нормативною класифікацією (ч. 1–3 ст. 369-2 КК України) доцільно застосовувати типологізацію фактичних моделей цього кримінального правопорушення, що враховує реальність або удаваність впливу, характер зв'язків суб'єкта, спосіб вчинення діяння, напрям неправомірної вигоди та наявність примусу. Такий підхід дозволяє більш точно відобразити різноманітність кримінально значущих ситуацій та підвищити ефективність кваліфікації.

Вивчено, що ключовою кваліфікаційною ознакою зловживання впливом є спрямованість неправомірної вигоди на обмін за вплив, а не за безпосереднє вчинення службовою особою певних дій. Саме ця обставина дозволяє відмежувати зловживання впливом від суміжних складів, насамперед підкупу службової особи, шахрайства та посередництва у підкупі. Досліджено, що визначальним критерієм такого відмежування є характер домовленості та спрямованість умислу сторін.

Встановлено, що сучасна національна судова практика виходить із широкого розуміння поняття «вплив», яке охоплює не лише використання службових повноважень, а й особисті, родинні чи інші соціальні зв'язки. Досліджено, що для кваліфікації вирішальне значення має сприйняття особи, яка надає неправомірну вигоду, а також створення у неї переконання щодо можливості впливу.

Водночас вивчено, що правозастосування стикається з низкою системних проблем. До них належать: необхідність конкретизації особи, на яку спрямовано вплив, і рішення, яке має бути ухвалене; труднощі доведення корупційного характеру обміну; відмежування від шахрайства у випадках удаваного впливу; а також ризики неправильної кваліфікації у прикордонних ситуаціях. Досліджено, що недостатня визначеність окремих елементів складу може призводити до неоднакової практики застосування закону.

На основі аналізу процесуально-доказових аспектів застосування кримінальної відповідальності за зловживання впливом встановлено, що значна частина таких кримінальних проваджень пов'язана із застосуванням негласних слідчих (розшукових) дій, що підвищує ризики провокації злочину та визнання доказів недопустимими. Досліджено, що дотримання стандартів справедливого судового розгляду та вимог кримінального процесуального законодавства є критично важливим для забезпечення законності притягнення до відповідальності.

Встановлено, що попри загальну єдність у розумінні антикорупційної природи цього правопорушення, у науковій літературі зберігається значна неоднорідність у тлумаченні поняття «вплив», визначенні суб'єкта та розумінні кваліфікуючих ознак.

Обґрунтовано, що чинна редакція статті 369-2 КК України потребує подальшого вдосконалення з метою підвищення її визначеності, усунення колізій та забезпечення ефективної протидії корупційним практикам «торгівлі впливом».

3. Встановлено, що чинна редакція ст. 369-2 КК України характеризується казуїстичністю та внутрішньою суперечливістю, що ускладнює її тлумачення та застосування.

Проаналізовано співвідношення зловживання впливом із суміжними складами кримінальних правопорушень. Встановлено, що найбільші труднощі виникають при відмежуванні від підкупу службової особи, шахрайства та посередництва у корупційних злочинах. Досліджено, що відсутність чітких критеріїв розмежування призводить до нестабільності правозастосування та створює передумови для помилкової кваліфікації.

Встановлено, що судова практика схиляється до широкого тлумачення змісту поняття «вплив», включаючи як службові, так і особисті зв'язки. Обґрунтовано, що таке розширене розуміння не повністю відповідає міжнародним стандартам, які орієнтовані на протидію саме «фоновій» корупції, пов'язаній із професійною або соціальною наближеністю до влади.

Досліджено проблему кваліфікації удаваного впливу. Встановлено, що відсутність чітких законодавчих орієнтирів призводить до конкуренції між ст. 369-2 КК України та нормами про шахрайство. Обґрунтовано, що вирішальним критерієм застосування кримінальної відповідальності за зловживання впливом має бути характер домовленості – чи йдеться про продаж впливу як соціального ресурсу, чи про обман без корупційного змісту.

Встановлено доказування у справах цієї категорії має специфічний характер, оскільки ґрунтується переважно на фіксації комунікації між сторонами,

на дослідженні ризиків провокації злочину та необхідності суворого дотримання процесуальних гарантій застосування кримінальної відповідальності за зловживання впливом.

У результаті дослідження сформульовано напрями вдосконалення законодавства, що полягають в: уточненні поняття впливу; нормативному визначенні вимагання неправомірної вигоди; удосконаленні структури статті 369-2 КК України; посиленні процесуальних гарантій недопущення провокації впливу.

Зроблено висновок, що зловживання впливом не завжди має ознаки корупційного злочину, особливо у випадках використання суто особистих зв'язків, що ставить під сумнів доцільність автоматичного віднесення всіх таких діянь до корупційних.

Обґрунтовано доцільність доповнення статті 369-2 Кримінального кодексу України частиною четвертою у такій редакції (додаток Б):

«Дії, передбачені частинами другою або третьою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища чи пов'язаних із ним можливостей, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна».

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення й новітній підхід для вирішення наукового завдання, що полягає у науковому узагальненні теоретичних підходів та практичних проблем, пов'язаних із характеристикою кримінальної відповідальності за зловживання впливом. На підставі узагальнення основних доробків та результатів дослідження сформовано висновки, які мають теоретичне та практичне значення, зокрема:

1. Обґрунтовано, що інститут кримінальної відповідальності за зловживання впливом пройшов складний еволюційний шлях, а саме від сприйняття як різновиду хабарництва до визнання самостійним корупційним правопорушенням. Аргументовано, що його становлення зумовлене насамперед впливом міжнародних стандартів і потребою комплексної протидії прихованим формам корупції.

Зроблено висновок, що сучасний етап розвитку характеризується вдосконаленням законодавчої конструкції, розширенням суб'єктного складу та уточненням ознак діяння. Запропоновані зміни у проєкті нового кримінального законодавства спрямовані на систематизацію підходів, чітке розмежування форм торгівлі впливом і підвищення ефективності правозастосування, що загалом відповідає тенденціям розвитку європейської антикорупційної політики.

2. Узагальнення теоретичних положень і практики застосування кримінально-правової норми, передбаченої ст. 369-2 КК України, дали підстави сформулювати комплексний висновок щодо її змісту та функціонального призначення. Аргументовано, що універсальним безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення доцільно визнавати належне, правомірне та ефективне функціонування органів державної влади й місцевого самоврядування, тоді як додатковим об'єктом виступають суспільні відносини, що забезпечують справедливий розподіл матеріальних благ. Такий підхід має методологічну цінність, оскільки дозволяє інтегрувати у межах одного складу як посягання,

вчинені спеціальними суб'єктами, так і діяння загальних суб'єктів, що безпосередньо впливає на інтерпретацію інших елементів складу правопорушення.

Констатовано, що об'єктивна сторона зловживання впливом охоплює багатоманітні форми корупційної поведінки, зокрема пропозицію, обіцянку, надання неправомірної вигоди, а також її прийняття чи одержання, або ж обіцянку здійснення впливу за відповідну винагороду. Формальний характер складу зумовлює визнання кримінального правопорушення закінченим із моменту вчинення зазначених дій незалежно від досягнення фактичного результату впливу, який перебуває поза межами юридичної конструкції складу. Водночас системний зв'язок між частинами першою та другою статті відображає кореляцію між активною та пасивною формами корупційної взаємодії.

Конструктивною особливістю визнано поліфункціональність неправомірної вигоди, яка залежно від способу вчинення діяння може виступати засобом, предметом або метою злочину, що свідчить про складну внутрішню структуру відповідної кримінально-правової заборони. Її зміст охоплює будь-які матеріальні чи нематеріальні блага, отримані без належних правових підстав, включаючи сучасні цифрові активи, що відображає адаптацію кримінального права до новітніх економічних реалій.

Доведено, що кваліфікуючі ознаки, зокрема поєднання з вимаганням, мають оціночний характер і потребують диференційованого підходу з урахуванням спрямованості посягання на законні інтереси потерпілого, що зумовлює певні труднощі правозастосування. Окремо слід відзначити відмежування зловживання впливом від співучасті у формі пособництва, яке ґрунтується на відсутності у посередника мети заволодіння неправомірною вигодою.

Визнано, що суттєво дискусійним залишається питання суб'єкта кримінального правопорушення, однак домінуючою та обґрунтованою слід визнати концепцію загального суб'єкта, що відповідає сучасній судовій практиці та міжнародним антикорупційним стандартам. Такий підхід розширює зміст

категорії «вплив», охоплюючи не лише владні чи службові важелі, але й неформальні соціальні зв'язки.

Аргументовано, що суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, при цьому мотиваційна сфера варіюється залежно від форми правопорушення: корисливий мотив є визначальним для пасивного підкупу, тоді як при активних формах він не має вирішального значення для кваліфікації. Зроблено висновок про необхідність подальшого доктринального осмислення та вдосконалення законодавчої регламентації відповідальності за зловживання впливом, зокрема у частині його співвідношення з іншими кримінально-правовими заборонами.

3. Зроблено висновок, що міжнародний досвід регулювання зловживання впливом характеризується відсутністю єдиного підходу та наявністю низки проблемних питань, які потребують подальшого вирішення, до яких належать нечіткість понятійного апарату, відсутність однозначного розмежування між правомірним і неправомірним впливом, різний обсяг криміналізації, а також недостатня визначеність критеріїв віднесення певних дій до складу правопорушення.

Аргументовано, що для України врахування зарубіжного досвіду має важливе значення у контексті вдосконалення національного законодавства. Зокрема, доцільним є уточнення змісту поняття «зловживання впливом», визначення чітких критеріїв його відмежування від суміжних правопорушень, а також забезпечення балансу між ефективною протидією корупції та гарантіями реалізації прав і свобод людини. Важливим визнано також врахування позитивних практик інших держав, зокрема щодо розмежування форм правопорушення, деталізації складу злочину та визначення меж допустимого впливу.

4. Встановлено, що зловживання впливом є самостійним корупційним кримінальним правопорушенням, соціальна небезпечність якого полягає у

комерціалізації впливу на процес прийняття рішень у сфері публічної влади, підриві принципів законності, неупередженості та рівності.

На основі системного аналізу положень КК України, КПК України та Закону України «Про запобігання корупції», зроблено висновок про міжгалузевий характер правового регулювання та залежність застосування статті 369-2 КК України від антикорупційних легальних дефініцій.

Обґрунтовано, що ключовим критерієм відмежування зловживання впливом від підкупу є адресат неправомірної вигоди: при зловживанні впливом вигода надається не службовій особі, а особі, яка обіцяє вплив на неї.

5. Вивчено класифікацію складів кримінальних правопорушень за зловживання впливом, де виокремлено активний, пасивний та кваліфікований, які мають формальний характер і не потребують настання фактичного результату впливу. Обґрунтовано, що нормативна класифікація правопорушень за зловживання впливом має бути доповнена типологією фактичних моделей зловживання впливом (реальний чи удаваний вплив, спосіб вчинення, характер зв'язків), що має значення для правильної кваліфікації.

На основі аналізу національної судової практики доведено, що поняття «вплив» тлумачиться широко та охоплює як службові, так і неформальні зв'язки, а ключовим є сприйняття особи, яка надає вигоду.

Обґрунтовано, що основним критерієм відмежування зловживання впливом від суміжних складів корупційних правопорушень є спрямованість неправомірної вигоди: при зловживанні впливом вона надається за вплив, а не за безпосереднє вчинення дій службовою особою.

Встановлено, що складність кваліфікації обумовлена проблемами доказування, ризиками провокації та недостатньою визначеністю окремих елементів складу.

6. Вивчено, що ключовими проблемами кримінально-правового регулювання відповідальності за зловживання впливом є невизначеність змісту поняття «вплив», відсутність єдності у визначенні суб'єкта злочину, а також

складність відмежування цього складу від суміжних кримінальних правопорушень.

Досліджено, що сучасна судова практика виходить із визнання загального суб'єкта зловживання впливом і широкого розуміння впливу, що включає як службові, так і особисті зв'язки, що не повною мірою відповідає міжнародним антикорупційним стандартам.

Виявлено, що істотні труднощі виникають у сфері доказування у кримінально-правових справах про зловживання впливом, зокрема у зв'язку з ризиками провокації злочину та необхідністю фіксації комунікативних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алієва А.В. Предмет кримінального правопорушення: поняття, види та значення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2021. 185 с.
2. Андрієшин В. В. Кримінальна відповідальність за зловживання службовою особою своїми повноваженнями: теоретико-правові та прикладні аспекти : дис. ... д-ра філос. в галузі права : 081. Одеса, 2020. 237 с. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/items/6f1cbf6d-9752-49e8-934e-30bf8053b02f>.
3. Андрушко П. П. Доктринальне тлумачення, окремі кримінально-правові аспекти застосування статті 369-2 КК України (Зловживання впливом). *Юридичний вісник*. 2014. № 15. С. 21–31.
4. Борисов В.І. Потерпілий від злочину як соціальний суб'єкт кримінально-правової охорони. *Право України*. 2017. № 2. С. 100–107.
5. Вдовичен О. О. Законодавче закріплення категорії зловживання правом. *Адвокат*. 2009. № 2. С. 30–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2009_2_7.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
7. Вирок Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 1 жовтня 2021 р. у справі № 932/6952/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100036630>.
8. Вирок Баштанського районного суду Миколаївської області від 10 січня 2022 року у справі № 468/1746/21-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102469356>.
9. Вирок Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 30 серпня 2021 р. у справі № 310/329/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99235776>.
10. Вирок Бережанського районного суду Тернопільської області від 2 серпня 2019 р. у справі № 1-кп/593/94/2019. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83500147>.

11. Вирок Борщівського районного суду Тернопільської області від 04 лютого 2022 року у справі № 594/835/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102955761>.
12. Вирок Вищого антикорупційного суду від 10 червня 2021 р. у справі № 454/2576/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97548253>.
13. Вирок Вищого антикорупційного суду від 15 червня 2020 року у справі № 991/492/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89823388>.
14. Вирок Вищого антикорупційного суду від 19 лютого 2021 року у справі № 711/3111/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94992373>.
15. Вирок Вищого антикорупційного суду від 24 липня 2020 року у справі № 758/5744/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90588785>.
16. Вирок Вищого антикорупційного суду у справі № 688/3517/16-к від 19 серпня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105818922>.
17. Вирок від Стрийський міськрайонний суд від 28.09.2022 у справі №456/3980/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/106505917>.
18. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 24 груд. 2021 р. у справі № 1–кп/127/639/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102191219>.
19. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 08 грудня 2023 року у справі № 461/9203/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115630951>.
20. Вирок Городоцького районного суду Хмельницької області від 22 листопада 2021 р. у справі № 1–кп/672/3/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101274532>.
21. Вирок Дзержинського районного суду м. Кривого Рогу від 23 лютого 2023 року у справі № 210/557/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109193350>.

22. Вирок Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 6 липня 2020 р. у справі № 175/3668/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90209222>.
23. Вирок Довгинцівського районного суду м. Кривого Рогу від 30 січня 2024 року у справі № 171/971/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116628959>.
24. Вирок Жмеринського міськрайонного суду Вінницької області від 12 серпня 2020 р. у справі № 130/1063/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90910182>.
25. Вирок Жовтневого районного суду м. Харкова від 27 травня 2024 року у справі № 639/2962/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119284051>.
26. Вирок Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 4 липня 2023 року у справі № 504/317/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112118034>.
27. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 10 травня 2024 року у справі № 947/10679/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118954892>.
28. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 24 лютого 2021 р. у справі № 953/1466/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95130846>.
29. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 7 липня 2021 р. у справі № 953/18001/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98371273>.
30. Вирок Кіцманського районного суду Чернівецької області від 09 грудня 2022 року у справі № 718/2364/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107776507>.
31. Вирок Корсунь-Шевченківського районного суду Черкаської області від 22 лютого 2024 року у справі № 699/1157/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117164923>.

32. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 19 січня 2021 р. у справі № 161/6294/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94264756>.
33. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 18 лютого 2021 р. у справі № 522/23947/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95254383>.
34. Вирок Старокостянтинівський районний суд Хмельницької області у справі № 683/3308/23 від 17 жовтня 2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114206271>.
35. Вирок Фрунзівського районного суду Одеської області від 30 травня 2024 року у справі № 517/394/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119394426>.
36. Вирок Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 05 жовтня 2023 року у справі № 336/8116/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113942464>.
37. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 13 січня 2020 р. у справі № 761/34746/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87012272>.
38. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 5 вересня 2019 р. у справі № 761/32007/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84053953>.
39. Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівців від 10 лютого 2021 р. у справі 727/793/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94780725>.
40. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України від 2 жовтня 2006 р. на проєкт закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 11 вересня 2006 р. № 212. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=27929&pf35401=94139>.
41. Вознюк А. А. Корупційні кримінальні правопорушення: концептуальні проблеми в контексті реформування кримінального законодавства України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (20). С. 21–32. URL: <https://doi.org/10.33270/04202002.21>.

42. Вознюк А. А., Мішура М. В. Суб'єкт зловживання впливом: актуальні питання доктрини кримінального права та правозастосування. *Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка*. 2024. Випуск № 3. С. 45–63. (107). URL: 10.32782/2786-9156.107.3.
43. Вознюк А.А. Корупційні кримінальні правопорушення: концептуальні проблеми в контексті реформування кримінального законодавства України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (20). С. 21–32. URL: <https://doi.org/10.33270/04202002.21>.
44. Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : Маслаков, 2018. 928 с.
45. Вознюк А.А. Кримінальне право України. Загальна частина: конспект лекцій. Київ: Нац.акад. внутр. справ, 2016. 236 с.
46. Вознюк А.А. Суб'єкт зловживання впливом: актуальні питання доктрини кримінального права та правозастосування. *Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка*. 2024. Випуск / Issue 3 (107). С. 45-63.
47. Вознюк А.А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 652 с.
48. Вознюк А.А. Факультативні ознаки складу злочину: міжгалузевий вимір. Актуальні проблеми кримінального права: тези доп. X Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П.П. Михайленка (м. Київ, 22 листоп. 2019 р.) редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарєв, С.С. Чернявський [та ін.]; Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 45–47.
49. Вознюк А.А., Кузьмічова-Кисленко Є.В. Проблеми встановлення потерпілого від порушення правил безпеки дорожнього руху чи експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3 (104). С. 210–218.
50. Газдайка-Василишин І.Б. Корисливий мотив та корислива мета злочинів проти власності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 178–187.

51. Герман О. В. Адміністративно–правове забезпечення взаємодії суб’єктів протидії порушенням бюджетного законодавства: дис. ... д-ра філос. 081. Право. Львів, 2021. 206 с.
52. Гладкий В. В., Заросило В. О., Хабарництво як базисна форма прояву корупції. *Вісник південного регіонального центру національної академії правових наук України*. 2018. № 16. С. 123–139. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1465480>.
53. Гончарук Г.О. Реалізація заходів подолання та попередження корупції в органах державної влади. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_6678.
54. Грудзур О. М. Вимагання неправомірної вигоди як кваліфікуюча ознака зловживання впливом. Актуальні проблеми досудового розслідування : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф.(м. Київ, 1 липня 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 289–291.
55. Доценко О. Лінгвістичні експертизи у судових справах про неправомірну вигоду (досвід комунікативно-прагматичного дослідження). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Т. 45, № 1. С. 132–137. URL: http://aphn-journal.in.ua/archive/45_2021/part_1/45-1_2021.pdf#page=132.
56. Дудоров О.О. Зловживання впливом: оцінка правозастосовного орієнтиру, сформульованого верховним судом, у контексті визначення перспектив кримінально-правової заборони щодо «фонові» корупції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 635-645. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/165>.
57. Дудоров О.О. Зловживання впливом: у пошуках істини між «духом» і «буквою» кримінального закону. *Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці)*. Київ, Ваіте, 2017. С. 536-585. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/10299>.
58. Дудоров О.О. Зловживання впливом: у пошуках істини між «духом» і «буквою» кримінального закону. *Право і громадянське суспільство*. 2015. № 3. С. 136–178.

59. Дудоров О.О. Кваліфікація зловживання впливом – питань стало менше. Збірка тез доповідей учасників науково-практичного круглого столу «Кримінальний кодекс України 2001 року: 20 років після прийняття» (29 квітня 2021 року) упоряд. А.А. Стрижевська, К.П. Задоя, Д.С. Птащенко, С.Д. Шапченко. Київ, 2021. С. 65–73.
60. Дудоров О.О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2017. 872 с.
61. Дудоров О.О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2022. 632 с.
62. Дудоров О.О. Проблеми кваліфікації зловживання впливом у судовій практиці. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). Київ, Ваіте, 2017. С. 404–419. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/10299>.
63. Дудоров О.О. Проблеми кваліфікації зловживання впливом у судовій практиці. *Часопис українського судочинства*. 2019. № 2. С. 13–35.
64. Дудоров О.О., Житний О. О., Задоя К. П. [та ін.]; Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування. за ред. М.І. Хавронюка. Київ: Москаленко О. М., 2019. 464 с.
65. Дудоров О.О., Задоя К. П. Перспективи кримінально-правової заборони, присвяченої торгівлі впливом, у контексті євроінтеграційних прагнень України. *Ампаро. Спецвипуск*. Том 1. 2022. С. 84–94. URL: <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2022-спец-1-12>.
66. Дудоров О.О., Коломоєць Т. О., Кушнір С. М., Макаренков О. Л. Загальнотеоретичні, адміністративно- та кримінально-правові основи концептуалізації антикорупційної реформи в Україні : колективна монографія. Запоріжжя, 2019. 476 с.
67. Дудоров О.О., Хавронюк М. І., Кримінальне право: Навчальний посібник. ред. М. І. Хавронюк. Київ : Ваіте, 2014. 944 с. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/22/dudorov-o-o-havronyuk-m-i-kryminalne-pravo-navchalnyu-posibnyk-2014.pdf>.

- 68.Дюрдь В. І. Становлення кримінальної відповідальності за зловживання впливом в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5. С. 241–246. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2019/59.pdf.
- 69.Дюрдь В.Ю. Проблемні питання відмежування зловживання впливом від суміжних складів злочинів (ст. 368, 368-3, 368-4 КК України). Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми. Харків, 2019. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2019/pdf/34.pdf.
- 70.Єднак В.М. Корисливий мотив як ознака постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2014. Вип. 27. Том 3. С. 29–32.
- 71.Желік М.Б. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2018. 258 с.
- 72.Жовтан П. В. Способи приховування хабарництва та їх значення для оперативно–розшукового документування та досудового розслідування. *Малиновські читання: матеріали II Міжнародної науково–практичної конференції, м. Острог, 15–16 листопада 2013 року*. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. С. 249–250.
- 73.Задоя К. Висновок щодо узгодженості між собою положень Кримінального кодексу України, Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального процесуального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення в аспекті кримінальної відповідальності за корупційні злочини. Редактор М. Хавронюк. Київ: ЦППР, 2019. URL: <http://185.65.244.102/img/books/files/1571912209cplr.%20coherence%20of%20legislation.pdf>.
- 74.Задоя К. П. Позиції судової практики України щодо суб'єкта пасивного зловживання впливом (ч. 2, 3 ст. 369–2 КК): проблема належного врахування

положень міжнародних антикорупційних договорів. Пам'яті професорів П. С. Матишевського та С. С. Яценка : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 грудня 2021 р.). Київ, 2022. С. 37–47.

75. Задоя К. Узагальнення проблем застосування законодавства, що встановлює відповідальність за корупційні злочини. Київ: ЦППР, 2019. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/22/uzagalnennya-problemzastosuvannyazakonodavstva-shho-vstanovlyuye-vidpovidalnist-za-koruptsijni.pdf>.
76. Зауваження до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» Головне юридичне управління. 15.04.2009. URL: <https://surl.li/lgpzqw>.
77. Звіт про склад засуджених за 2023 рік. Державна судова адміністрація України. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/7_4_2023_2.xls.
78. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : навч.-практ. посіб. за ред. В.Я. Тація, В.І. Тютюгіна. Харків : Право, 2014. 232 с.
79. Золотова О.І. Корисливий мотив як кваліфікуюча ознака умисного вбивства. *Держава і право*. 2009. Вип. 46. С. 513–518.
80. Картка проекту закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 20 листопада 2006 р. № 2112-д. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=28736.
81. Картка проекту закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 23 листопада 2007 р. № 0875. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=30762.

- 82.Картка проекту закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 14 липня 2004 р. № 5776. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=18652.
- 83.Кваліфікація слідчими органів Державного бюро розслідувань окремих кримінальних правопорушень: практ. посіб. О.Ф. Удовиченко, О.М. Артюх, А. Л. Медведенко [та ін.]; Київ :Державне бюро розслідувань, 2023. 394 с.
- 84.Киричко В.М. Висновки Верховного Суду щодо суб'єкта зловживання впливом (ч. 2 ст. 369-2 КК): критичний теоретичний аналіз. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2021. № 1 (15). С. 162–190.
- 85.Киричко В.М. Кримінальна відповідальність за корупцію. Харків : Право, 2013. 424 с.
- 86.Киричко В.М. Проблема визначення суб'єкта зловживання впливом (ч. 2 ст. 369-2 КК України) та її вирішення. *Проблеми законності*. 2015. № 128. С. 38–46. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/view/52085/48396>.
- 87.Ковтун К. О. Зловживання впливом: історичні передумови та реалії сьогодення. *Право та державне управління*. 2025. № 3. С. 280-285. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.3.36>.
- 88.Ковтун К. О. Порівняльно-правовий аналіз регулювання зловживання впливом у зарубіжних країнах. *Право і суспільство*. 2025. № 6. С. 653-658. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.91>.
- 89.Ковтун К. О. Міжнародно-правові стандарти та національна модель зловживання впливом: теоретико-правові засади та нормативні орієнтири. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 11. С. 444-446. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-11/96>.
- 90.Панкратова К. О. Суб'єкт зловживання впливом: кримінально-правовий аспект. *Актуальні проблеми правової науки* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 10 грудня 2024 року Запоріжжя: ЗНУ, 2024. С. 33-36. URL: https://www.znu.edu.ua/faculty/law/nauka/2024/_vseukrayins_koyi_naukovo-

praktichnoyi_konferents_yi_aktual_n_problemi_pravovoyi_nauki_gruden_.pdf.

91. Ковтун К. О. Предмет зловживання впливом : кримінально-правова характеристика (за ст. 369-2 КК України). *Правова освіта та правова наука в Україні в умовах сучасних трансформаційних процесів* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24 жовтня 2025 р. / за заг. ред. Т. О. Коломоєць Запоріжжя: ЗНУ, 2025. С. 23-27. URL: https://www.znu.edu.ua/faculty/law/nauka/2025/mater__ali_konferents_yi_pravo_va_osv__ta_ta_pravova_nauka_v_umovakh_suchasnikh.pdf.
92. Ковтун К. О. Проблеми кримінально-правової кваліфікації зловживання впливом (ст. 369-2 КК України) у світлі сучасної судової практики. *Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24 жовтня 2025 року / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2025. С. 161-166. URL: https://www.znu.edu.ua/faculty/law/nauka/2025/mater__ali_konferents_yi_pravo_va_osv__ta_ta_pravova_nauka_v_umovakh_suchasnikh.pdf.
93. Колос С. С. Об'єкт злочину у науці кримінального права. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 11. С. 196–199. URL: <http://socrates.vsau.edu.ua/repository/getfile.php/24343.pdf>.
94. Комар В. В. Поняття та види підкупу за кримінальним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2020. 20 с.
95. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 31.10.2003 р. : станом на 18 жовт. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.
96. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

97. Контрольний текст проєкту нового КК України (станом на 16 червня 2024 р.).
URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/06/17/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-16-06-2024.pdf>.
98. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування. ред. М. Хавронюк. Київ : ФОП Москаленко О. М., 2019. 464 с.
URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/17777>.
99. Кочерова Н.О. Зловживання впливом: соціальна обумовленість криміналізації та характеристика складу злочину : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 214 с.
100. Кримінальна відповідальність за зловживання впливом: соціальна обумовленість і склад злочину: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2012. 214 с.
101. Кримінальна відповідальність за корупцію. В.М. Киричко. Ч. : Право, 2013. 424 с.
102. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 року. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.
103. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько, О.О. Дудоров [та ін.]; за ред. М.І. Мельника, В.А. Климента. 5-те вид., переробл. та доповн. Київ: Атіка, 2009. 408 с.
104. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник. В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін [та ін.]; за ред. проф. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 768 с.
105. Кримінальний кодекс Грузії від 22.07.1999. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/16426?publication=260>.
106. Кримінальний кодекс Естонії від 06.06.2001. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/184411?leiaKehtiv>.

107. Кримінальний кодекс Латвії від 17.06.1998. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/88966>.
108. Кримінальний кодекс Норвегії від 07.03.2008. URL: <https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-05-20-28>.
109. Кримінальний кодекс України (проект). Контрольний текст (станом на 2.10.2021). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/10/05/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-02-10-2021.pdf>.
110. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 березня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
111. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 28.12.1960 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-05#Text>.
112. Кримінальний кодекс Франції. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_1c/LEGITEXT000006070719/LEGISCTA000006136046/#LEGISCTA000006136046.
113. Кримінальний кодекс Швеції. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700_sfs-1962-700/#K10.
114. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
115. Лащук Н. Дія в часі кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за зловживання впливом. *Історико-правовий часопис*. 2015. № 1. С. 125–130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2015_1_27.
116. Легеза Ю.О. Характеристика внутрішніх факторів, що впливають на стан оперативної обстановки у сфері державних закупівель. *Науковий вісник ДДУВС*. 2019. № 2. С. 103-108.
117. Марін О. Відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : навч. посіб. Київ :ВД «Дакор», 2021. 272 с.

118. Марін О. Поняття та правова природа зловживання можливостями спеціального статусу за кримінальним правом України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021 URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.65.50>.
119. Мезенцева І. Є. Характеристика особистості корупційного злочинця. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. 2017. Т. 3, № 47. С. 66–70. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/33835/1/ХАРАКТЕРИСТИКА%20ОСОБИСТОСТІ%20КОРУПЦІЙНОГО%20ЗЛОЧИНЦЯ.pdf>.
120. Михайленко Д.Г. Кваліфікація корупційних злочинів : навчально-методичний посібник для студентів 5-го курсу Інституту прокуратури та слідства. Одеса : Юридична література, 2013. 136 с.
121. Мішура М. І. Об'єкт зловживання впливом (стаття 369-2 кримінального кодексу України). *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О Дідоренка*. 2023. № 4. С. 70–86. URL: <https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/145/138>.
122. Мішура М.В. Мотив та мета зловживання впливом. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство» URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.90>.
123. Мовчан Р.О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика: монографія; передмова О.О. Дудорова. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2020. 1152 с.
124. Музика А.А., Лащук Є.В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія. Київ: Паливода А. В., 2011. 192 с.
125. Навроцький В. О. Наскрізні та відособлені поняття кримінального права України. *Право України*. 2020. № 2. С. 81–96. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5256/1/Навроцький_8891.pdf.

126. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції». Наук. ред. Хавронюк М.І. Київ: Ваіте, 2018. 476 с.
127. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. ред.: М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. 11-те вид. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
128. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
129. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. 1368 с.
130. Науково–практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. За редакцією С. В. Ківалова та С. І. Кравченко. Одеса: Фенікс. 2020. 924 с.
131. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (актуальна практика) Рішення, внесені до ЄДРСР, за березень 2021 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_KKS_03_2021.pdf.
132. Особливості кримінального провадження у період воєнного стану. URL: <https://syrota.com.ua/blog/osoblyvosti-kryminalnoho-provadhennia-u-period-voiennoho-stanu/>.
133. Особливості розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: метод. рек. Чернявський С. С., Вакуленко О. Ф., Толочко О. М. [та ін.]; Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. 65 с.
134. Панкратова К. Міжнародно-правові аспекти зловживання впливом. «Problems and Innovations in Science» London : Nika Publishing. 2020. Т. 1. № 1.

С. 183-188. URL: <https://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2020/11/GB.5.2020.pdf>.

135. Панкратова К. О. Суб'єкт зловживання впливом: кримінально-правовий аспект. Актуальні проблеми правової науки : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 10 грудня 2024 року Запоріжжя: ЗНУ, 2024. С. 33-36. URL: https://www.znu.edu.ua/faculty/law/nauka/2024/_vseukrayins__koyi_naukovo-praktichnoyi_konferents__yi_aktual__n__problemi_pravovoyi_nauki__gruden_.pdf.
136. Панов М.І. Захист прав та інтересів потерпілого – конститутивна функція кримінального права та процесу. Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні: матеріали круглого столу (Харків, 25 квіт. 2013 р.). Харків: Право, 2013. С. 5–8.
137. Плекан В.В. Кримінальна відповідальність за посередництво у наданні та (або) одержанні неправомірної вигоди : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2015. 226 с.
138. Подання Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією від 17 листопада 2006 р. Щодо прийняття у першому читанні проєкту закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 11 вересня 2006 р. № 2112. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=30762&pf35401=111536>.
139. Порівняльна таблиця до проєкту закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення» (дата розгляду в Комітеті з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією – 16 березня 2009 р.). URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=30762&pf35401=139525>.

140. Постанова Верховного Суду № 464/7015/20 від 01 червня 2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111339382>.
141. Постанова Верховного Суду №504/317/21 від 04 липня 2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112118034>.
142. Постанова Верховного Суду №593/903/17 від 29 червня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105036917#>.
143. Постанова Верховного Суду у справі № 991/492/19 від 21 листопада 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107805010>.
144. Постанова Верховного Суду у справі №686/6190/19 від 19 січня 2023 року. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/108554070>.
145. Постанова Верховного суду України у справі №621/2190/16-к від 21 січня 2016 року. URL: <https://oda.court.gov.ua/sud1590/pravovipoziciiivsu/5-124ks15>.
146. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22 лютого 2018 року у справі № 686/8714/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72460348>.
147. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 26 червня 2018 року у справі № 359/1848/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75068777>.
148. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 3 червня 2020 р. у справі № 722/28/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89763057>.
149. Постанова Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29.03.2021року у справі № 554/5090/16-к (провадження № 51-1878кмо20) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96074938>.
150. Пояснювальна записка до проєкту закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 11 вересня 2006 р. № 212. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=27929&pf35401=92972>.

151. Предмет злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: наук.-практ. посіб. О. С. Бондаренко, О. В. Кришевич, В. В. Пахомов ; Сум. держ. ун-т. Суми : Сум. держ. ун-т, 2019. 312 с.
152. Присяжнюк Т.І. Інститут потерпілого у кримінальному праві України: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2006. 20 с.
153. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції : Закон України від 21 грудня 2010 р. № 2808–VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2808-17>.
154. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7 червня 2018 року № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>.
155. Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень : Закон України від 11 червня 2009 р. № 1507–VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1507-17/ed20100330>.
156. Про відповідальність юридичних осіб за корупційні правопорушення : проєкт закону України від 11 вересня 2006 р. № 2114. URL:<http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=27932&pf35401=92813>.
157. Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції і: Закон України від 23 грудня 2009 р. № 1787–VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1787-17/ed20091223>.
158. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про запобігання корупції» : проєкт Закону України від 11 серпня 2015 р. № 2494а. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56255.
159. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про запобігання корупції»: Закон України від 4 березня 2020 року № 524-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/524-20#Text>.

160. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 13 травня 2014 р. № 1261–VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1261-18/ed20140513>.
161. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення Закон України від 11.06.2009 № 1508-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-17#Text>.
162. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України від 7 квітня 2011 р. № 3207–VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/320717/print1516740617032401>.
163. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 18.04.2013 р. № 221-VII : станом на 8 лип. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-18#Text>.
164. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення : проєкт закону України від 11 вересня 2006 р. № 212. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=27929&pf35401=92805>.
165. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення : проєкт закону України від 17 листопада 2006 р. (для повторного першого читання). URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=30762&pf35401=111539>.
166. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення : проєкт закону України від 23 листопада 2007 р.

№ 0875. URL:
<http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=30762&pf35401=139664>.

167. Про внесення змін до Кримінального кодексу України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про запобігання корупції» : проект закону України від 11 вересня 2017 р. № 7104. URL:
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62527.
168. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні : Закон України від 10 листопада 2015 р. № 770–VIII. URL:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-19#n4>.
169. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури : Закон України від 8 грудня 2023 року № 3509-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3509-20#Text>.
170. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 18 квітня 2013 р. № 222–VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-18#n39>.
171. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення : проект закону України від 12 березня 2019 р. № 10110–5. URL:
<http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=65656&pf35401=478770>.
172. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700–VII. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
173. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.

174. Про засади запобігання та протидії корупції : Закон України від 11 червня 2009 р. № 1506–VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1506-17/ed20100330> (втратив чинність).
175. Про засади запобігання та протидії корупції : проект закону України від 11 вересня 2006 р. № 2113. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=27931&pf35401=92806>.
176. Про засади запобігання та протидії корупції : проект закону України від 14 липня 2004 р. № 5776 URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=18652&pf35401=55316>.
177. Про Концепцію подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» : Указ Президента України від 11 вересня 2006 р. № 742/2006. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742/2006>.
178. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України 14 жовтня 2014 року № 1698-VII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.
179. Про прийняття за основу проекту закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : постанова Верховної Ради України від 12 грудня 2006 р. № 437–V. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437-16>.
180. Про ратифікацію Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції у боротьбі з корупцією : проект закону України від 11 вересня 2006 р. № 0041. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=27941&pf35401=92840>.
181. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції : Закон України від 18 жовтня 2006 р. № 251–V. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/251-16>.

182. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції : проєкт закону України від 11 вересня 2006 р. № 0039. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=27943&pf35401=92842>.
183. Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України від 18 жовтня 2006 року № 252-V <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-16#Text>.
184. Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : проєкт закону України від 11 вересня 2006 р. № 0040. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=27939&pf35401=92839>.
185. Про систему заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам і корупції : Указ Президента України від 9 лютого 2004 р. № 175/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175/2004>.
186. Про судову практику у справах про хабарництво : Постанова Верхов. Суду України від 26.04.2002 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text>.
187. Проєкт кримінального кодексу України (станом на 25.02.2024). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/02/26/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-25-02-2024.pdf>.
188. Пчеліна О. В. Протидія розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності та шляхи її подолання. *Молодий вчений*. 2016. № 4 (31). С. 628–632.
189. Пчеліна О. В. Ситуаційний підхід у методиці розслідування злочинів у сфері службової діяльності. Сучасні напрямки розвитку судової експертизи та криміналістики. Харків, 20 груд. 2016 р. С. 204–207.
190. Радутний О.Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю (аналіз складів злочинів): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2002. 204 с.

191. Розгляд Верховною Радою України 18 жовтня 2006 проєкту закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 11 вересня 2006 р. № 212. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_arh_sh?id_fakt=2090505&nom_s=2&n_skl=5.
192. Савченко А. В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика) : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2016. 168 с.
193. Сенаторов М.В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві. За наук. ред. В.І. Борисова. Харків: Право, 2006. 208 с.
194. Стамбульський план дій з боротьби проти корупції : План Орг. екон. співробітництва та розвитку від 21.01.2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/966_001-04.
195. Стаття 368 Кримінального кодексу України: Огляд та нюанси застосування. Застосування статті 368 КК України: від хабарництва до практики захисту. <https://armada.law/blog/stattya-368-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-oglyad-ta-nyuansy-zastosuvannya/>
196. Судова практика в справах про злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: окремі тенденції, проблеми та перспективи вдосконалення. за ред. К. П. Задої. Київ: Аграр Медіа Груп, 2014. 135 с.
197. Ткаченко І.М. Сучасні концепції потерпілого від кримінального правопорушення в теорії кримінального права. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 4 (18). С. 73–85. URL:10.34015/2523-4552.2021.4.06.
198. Ткаченко І.М. Юридична особа як потерпіла в Кримінальному кодексі України. *Шляхи реформування кримінальної поліції: вітчизняний та зарубіжний досвід*: матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (Київ, 18 лют. 2022 р.) редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський [та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 170–174.

199. Тома М. Г. «Торгівля впливом» чи «зловживання впливом»—проблеми кваліфікації. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2023. № 2. (20). С. 195–209. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/292359/286521>.
200. Топчій В.В. Кримінально-правова характеристика потерпілого від злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2018. Вип. 50. Т. 2. С. 96–98.
201. Третьяков Д. А. Проблемні питання розмежування понять «вимагання неправомірної вигоди» та «прохання її надати». URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/7_2018/part_2/7-2.pdf#page=323.
202. Тютюгін В. І., Гродецький Ю. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: загальна характеристика. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 1 (4). С. 272–295. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/8523/1/Tjutjugin_Grodetskyi.pdf.
203. Узагальнення рекомендацій. Україна. Стамбульський план дій з боротьби проти корупції. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966_001-04.
204. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник. за ред. В.О. Навроцького. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 712 с.
205. Ухвала Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 27 квітня 2021 р. у справі № 758/5744/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96838261>.
206. Ухвала Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 25 листопада 2020 року у справі № 554/5090/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93217841>.
207. Чернега Ю. О. Відповідальність за підкуп за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2019. 220 с.

208. Щодо набрання чинності міжнародними договорами України : лист Міністерства закордонних справ України від 23 грудня 2009 р. № 72/14–612–3264. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/en/v3264321-09#o>.
209. Юсупов В.В. Особливості судових експертиз під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 372–376.
210. Яковчук І. В. Предмет зловживання впливом та його «слідова картина». *Європейські перспективи*. 2022. № 1. С. 130–136. URL: https://er.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2022/02/130-_Yakovchuk-1.pdf.
211. Яковчук І.В. Розслідування зловживання впливом.: дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2025. 230 с.
212. Яновська О. Кримінальна відповідальність за зловживання впливом (369-2 КК України). URL: https://www.supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Krim_vidp_zlov_vpl.pdf.
213. Ярмиш Н.М. Проблеми кримінально-правової кваліфікації (злочини проти життя та здоров'я особи, проти власності, у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг) : навчальний посібник. Київ : Національна академія прокуратури України, 2014. 192 с.
214. Ярмиш Н.М. Чи є корупціонерами суб'єкти злочину, передбаченого ст. 369-2 Кримінального кодексу України «зловживання впливом»? *Інноваційний розвиток правової науки в умовах модернізації суспільства* : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 28 лютого 2020 р. Том 1. Тернопіль : Вектор, 2020. С. 453–455.
215. Ярмиш Н.М. Чи є корупціонерами суб'єкти злочину, передбаченого ст. 369-2 Кримінального кодексу України «зловживання впливом»? *Національний авіаційний університет*. 2020. С. 453–455. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/41710>.

216. Convention des Nations Unies contre la corruption. URL: http://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/Convention/08-50027_F.pdf.
217. Convention pénale sur la corruption. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007f3f8>.
218. Criminal Law Convention on Corruption. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007f3f5>.
219. Dudorov O.O., Zadoia K.P. Perspektyvy kryminalno-pravovoi zaborony, prysviachenoi torhivli vplyvom, u konteksti yevrointehratsiinykh prahnen Ukrainy. *Amparo. Spetsvypusk*. 2022. № 1. 84–94. URL: <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2022-spec-1-12>.
220. Evaluation Report on Georgia on Incriminations. GRECO. 27.05.2011. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806c626f>.
221. Explanatory Report to the Criminal Law Convention on Corruption. Strasbourg. 27.I.1999. *European Treaty Series* №. 173. URL: <https://rm.coe.int/16800cce441999>.
222. Korniienko M. V., Petrunenko I. V., Yena I. V., Pankratova K. O., Vozniakovska K. A. Negative effects of corruption offenses for the country's economy. *International Journal of Management*. 2020. T. 11. № 5. C. 1072-1083. URL: https://iaeme.com/MasterAdmin/Journal_uploads/IJM/VOLUME_11_ISSUE_5/IJM_11_05_098.pdf.
223. Regional Anti-Corruption Action Plan for Armenia, Azerbaijan, Georgia, the Kyrgyz Republic, the Russian Federation, Tajikistan and Ukraine. Ukraine. Summary of assessment and recommendations. Endorsed on 21 January 2004. URL: <https://www.oecd.org/countries/ukraine/37223884.pdf>.

224. Second Compliance Report on Ukraine. Third evaluation round. Greco RC-III (2013) 14E. Strasbourg. 04.12.2015. URL:<http://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ca329>.
225. Slingerland W. Trading in influence: corruption revisited. Saxion university. 2010. URL: <https://surl.li/golpgi>.
226. State of implementation of the United Nations convention against corruption Criminalization, law enforcement and international cooperation Second edition. United Nations Office on Drugs and Crime. Vienna 2017. URL: https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/COSP/session7/V.17-04679_E-book.pdf.
227. Third Evaluation Round. Evaluation Report on Latvia on Incriminations (ETS 173 and 191, GPC 2) (Theme I). Strasbourg. Greco Eval III Rep (2008) 1E. 10.10.2008. URL: <http://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806c6cf1>.
228. Third Evaluation Round. Evaluation Report on Netherlands on Incriminations (ETS 173 and 191, GPC 2). Strasbourg. Greco Eval III Rep (2008) 5E. 10.09.2008. URL: <http://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806c7963>.
229. Third Evaluation Round. Evaluation Report on Poland on Incriminations (ETS 173 and 191, GPC 2). Strasbourg. Greco Eval III Rep (2008) 5E. 05.12.2008. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806c7ada>.
230. Third Evaluation Round. Evaluation Report on Sweden on Incriminations (ETS 173 and 191, GPC 2) (Theme I). Strasbourg. Greco Eval III Rep (2008) 5E. 19.02.2009. URL:

<http://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ca1b1>.

231. United Nations Convention against Corruption. URL:
http://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/Convention/08-50026_E.pdf.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ
ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ковтун К. О. Зловживання впливом: історичні передумови та реалії сьогодення. *Право та державне управління*. 2025. № 3. С. 280-285. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.3.36>.
2. Ковтун К. О. Порівняльно-правовий аналіз регулювання зловживання впливом у зарубіжних країнах. *Право і суспільство*. 2025. № 6. С. 653-658. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.91>.
3. Ковтун К. О. Міжнародно-правові стандарти та національна модель зловживання впливом: теоретико-правові засади та нормативні орієнтири. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 11. С. 444-446. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-11/96>.
4. Панкратова К. О. Суб'єкт зловживання впливом: кримінально-правовий аспект. *Актуальні проблеми правової науки* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 10 грудня 2024 року Запоріжжя: ЗНУ, 2024. С. 33-36. URL: https://www.znu.edu.ua/faculty/law/nauka/2024/_vseukrayins__koyi_naukovo-praktichnoyi_konferents__yi_aktual__n__problemi_pravovoyi_nauki_gruden_.pdf.
5. Ковтун К. О. Предмет зловживання впливом : кримінально-правова характеристика (за ст. 369-2 КК України). *Правова освіта та правова наука в Україні в умовах сучасних трансформаційних процесів* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24 жовтня 2025 р. / за заг. ред. Т. О. Коломоєць Запоріжжя: ЗНУ, 2025. С. 23-27. URL:

https://www.znu.edu.ua/faculty/law/nauka/2025/mater__ali_konferents__yi_pravova_osv__ta_ta_pravova_nauka_v_umovakh_suchasnikh.pdf.

6. Ковтун К.О. Проблеми кримінально-правової кваліфікації зловживання впливом (ст. 369-2 КК України) у світлі сучасної судової практики. Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24 жовтня 2025 року / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2025. С. 161-166. URL:

https://www.znu.edu.ua/faculty/law/nauka/2025/mater__ali_konferents__yi_pravova_osv__ta_ta_pravova_nauka_v_umovakh_suchasnikh.pdf.

Додаток Б

Порівняльна таблиця до проєкту Закону України «Про застосування кримінальної відповідальності за зловживання впливом»

Чинна редакція	Запропоновані зміни	Нова редакція
Кримінальний кодекс України		
<p>Стаття 369². Зловживання впливом</p> <p>1. Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, - караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років.</p> <p>2. Прийняття пропозиції, обіцянки</p>	<p>Доповнити статтю 369-2 частиною четвертою у такій редакції:</p> <p>«Дії, передбачені частинами другою або третьою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища чи пов'язаних із ним можливостей, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна»</p>	<p>Стаття 369². Зловживання впливом</p> <p>1. Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, - караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років.</p> <p>2. Прийняття пропозиції, обіцянки</p>

<p>або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди - караються штрафом від двох тисяч до п'яти тисяч п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.</p> <p>3. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поєднане з вимаганням такої вигоди, - караються позбавленням волі на строк від трьох до</p>		<p>або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди - караються штрафом від двох тисяч до п'яти тисяч п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.</p> <p>3. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поєднане з вимаганням такої вигоди, - караються позбавленням волі на строк від трьох до</p>
--	--	--

<p>восьми років з конфіскацією майна. Примітка. Особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є особи, визначені у пункті 1, підпункті "а" пункту 2 частини першої статті 3 Закону України "Про запобігання корупції", а також службові особи, визначені у частині четвертій статті 18 цього Кодексу.</p>		<p>восьми років з конфіскацією майна; <i>4. Дії, передбачені частинами другою або третьою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища чи пов'язаних із ним можливостей, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.</i> Примітка. Особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є особи, визначені у пункті 1, підпункті "а" пункту 2 частини першої статті 3 Закону України "Про запобігання корупції", а також службові особи, визначені у частині четвертій статті 18 цього Кодексу.</p>
--	--	--

Проект Закону України «Про застосування кримінальної відповідальності за зловживання впливом»»

Верховна Рада України постановляє:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. До Кримінального кодексу України:

1.1. Доповнити статтю 369-2 частиною четвертою у такій редакції:

«Дії, передбачені частинами другою або третьою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища чи пов'язаних із ним можливостей, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна».

II. Прикінцеві та перехідні положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.